

På väg mot en normkritisk lärarutbildning?

En kvalitativ studie om lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningen i frågor om jämställdhet, genus och hbtq

Alexandra Nyberg

Magisteravhandling i pedagogik
Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier
Åbo Akademi
Vasa, 2019

Abstrakt

Författare Nyberg, Alexandra	Årtal 2019
Arbetets titel På väg mot en normkritisk lärarutbildning? En kvalitativ studie om lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningen i frågor om genus, jämställdhet och hbtq	
Publicerad avhandling i pedagogik för pedagogie magisterexamen Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal 110
Referat <p>Ett normkritiskt förhållningssätt hos lärare motverkar normer och strukturer som är skadliga för elever som avviker från en norm och det bidrar till en genusmedveten skola. Enligt forskning är speciellt elever som tillhör en könsminoritet i riskzon för trakasserier och psykisk ohälsa. Enligt Lagen om jämställdhet mellan män och kvinnor ska utbildningsanordnare främja jämställdheten mellan kvinnor och män samt förebygga diskrimination p.g.a. könsuttryck eller könsidentitet. Syftet med studien är att undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens beaktande och utvecklingsmöjligheter i frågor om jämställdhet, genus och hbtq samt lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Utgående från avhandlingens syfte har följande forskningsfrågor ställts:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Hur uppfattar lärarstuderande att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen?2. Vad har lärarstuderande för attityder mot hbtq-frågor?3. Hur uppfattar lärarstuderande att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq? <p>Avhandlingen bygger på ett kvalitativt förhållningssätt och forskningsansatsen är fenomenografisk. För den empiriska undersökningen har datainsamlingsmetoden semistrukturerad intervju använts. Det insamlade materialet utgörs av sex lärarstuderandes utsagor vid lärarutbildningen vid Åbo Akademi i Vasa. Det insamlade materialet har analyserats enligt metoden för meningskategorisering.</p> <p>I resultatet framgår det att lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen inte förverkligar frågor om jämställdhet, genus och hbtq i den mån de önskar. Det framkommer att manliga och kvinnliga lärarstuderande inte behandlas jämlikt av lärarutbildare samt att det finns en stark heteronorm vid lärarutbildningen. Resultaten tyder på att lärarutbildningen har många utvecklingsmöjligheter för att öka ett normkritiskt förhållningssätt hos lärarutbildare och lärarstuderande. Resultaten tyder på att lärarstuderande har generellt positiva attityder mot hbtq-frågor.</p>	
Sökord: Genus, normkritik, normkritisk pedagogik, lärarutbildning, sexuella minoriteter, könsminoriteter	

Innehåll

Abstrakt

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund till val av ämne	1
1.2 Studiens syfte och forskningsfrågor.....	4
1.3 Avhandlingens disposition.....	4
2 Teoretisk referensram	6
2.1 Jämställdhetsutvecklingen ur ett feministiskt perspektiv	6
2.2 Jämställdhet i relation till hbtq.....	12
2.3 Normkritisk teori och pedagogik	28
2.4 Lärarutbildningens kursutbud i frågor om genus och jämställdhet	23
2.5 Förutsättningar för en normkritisk lärarutbildning	25
2.6 Sammanfattning	33
3 Metod	35
3.1 Syfte och forskningsfrågor.....	35
3.2 Fenomenografi som forskningsansats.....	36
3.3 Semistrukturerad intervju som datainsamlingsmetod.....	37
3.4 Val av informanter	39
3.5 Undersökningens genomförande	39
3.6 Analys av data och bearbetning av materialet	41
3.7 Tillförlitlighet, trovärdighet och etiska aspekter.....	43
4 Resultatredovisning	46
4.1 Hur lärarstuderande uppfattar att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen	46
4.2 Lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor	56

4.3	Hur lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq.....	72
5	Diskussion	89
5.1	Resultatdiskussion.....	89
5.2	Metoddiskussion	97
5.3	Sammanfattning och förslag till fortsatt forskning	99
	Litteratur	102

Bilagor

Bilaga 1: E-post till lärarstuderande vid fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Bilaga 2: Intervjumanual

Tabeller

Tabell 1	Översikt över förutsättningar könssensitiva läroämnena enligt Utbildningsstyrelsens handbok ”Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga– Guide för främjandet av jämställdhet i den grundläggande utbildningen” (2015)	32
Tabell 2.	Lärarstuderandes uppfattningar om hur jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen. Översikt över kategorier, aspekter och frekvens (n= 108) ...	47
Tabell 3.	Lärarstuderandes attityder till hbtq-frågor. Översikt över kategorier, aspekter och frekvens (n= 95).....	56
Tabell 4.	Lärarstuderandes uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående frågor om jämställdhet, genus och hbtq. Översikt över kategorier, aspekter och frekvens (n= 97).....	72

Figurförteckning

Figur 1.	Den normkritiska pedagogikens rötter (Bromseth & Sörensdotter, 2013).	21
-----------------	---	----

Figur 2. Lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens förverkligande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor.	90
Figur 3. Lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor.	92
Figur 4. Lärarstuderandes uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq.	95

*Judith Butler sa
kön är en imitation utan original
kön är en imitation utan original
ingen växer upp blå eller rosa
ingen växer upp under- eller överordnad.*

(Silvana Imam, 2014, I min zon)

1. Inledning

I det inledande kapitlet beskrivs bakgrund till val av ämne och därefter följer en kort begreppsdefinition. Sedan presenteras avhandlingens syfte och övergripande forskningsfrågor. Avslutningsvis presenteras avhandlingens disposition.

1.1 Bakgrund till val av ämne

I början av avhandlingen framförs ett citat från Silvana Imams (2014) låt *I min zon*. Citatet syftar på den poststrukturalistiska- och queera synen på kön och sexualitet som en social konstruktion. Poststrukturalister och queerteoretiker menar att kön och sexualitet inte är naturliga utan socialt konstruerade praktiker. I dessa sociala konstruktioner åtnjuter en del grupper makt och privilegier på bekostnad av andra grupper. (Nationalencyklopedin, 2019; Rosenberg, 2002.) Förklaringen på den västerländska kulturens syn på genus och sexualitet kan hittas i historien. Den ger en förklaring på de sociala konstruktionerna och maktordningarna, som en följd av kulturella konsekvenser (Hirdman, 2001).

Olika former av makt och privilegier i relation till kön och sexualitet kan ses i praktiken till exempel i form av Finlands nuvarande Lag om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet¹ (563/2002), som har erhållit kritik från internationellt håll för att vara en grov kränkning av mänskliga rättigheterna och i form av att Finland ses som det näst farligaste landet i EU för kvinnor enligt EU:s byrå för grundläggande rättigheter (Jämställdhetsombudsmannen, 2018). Dessa akuta jämställdhetsutmaningar bör inte bagatelliseras utan åtgärdas illa kvickt. Men samtidigt behöver jämställdhetsfrågor analyseras ur ett strukturellt perspektiv för att komma till roten av problemen, med hjälp av teorier som analyserar makt i relation till kön och sexualitet.

¹ Hädanefter använder jag uttrycket *translag* då jag syftar på Lag om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet (563/2002).

Utbildningsstyrelsen (2015) poängterar att grundskolan ska vara en trygg plats för alla elever och att undervisningen ska vara genusmedveten. Lärare ska ha ett könssensitivt förhållningssätt och respektera köns mångfalden som råder i en skola. Dessutom ska varje utbildningsanordnare, enligt Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män² (1329/2014), främja jämställdhet mellan flickor och pojkar och förebygga trakasserier på grund av könsuttryck eller könsidentitet. Det är varje vuxens ansvar som jobbar vid en skola att se till att jämställdhet och mångfald av kön accepteras och respekteras. På detta vis kan skolan också trygga psykisk hälsa och välbefinnande hos elever som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet, då studier visar att dessa elever tillhör en riskgrupp för trakasserier och psykisk ohälsa på grund av rådande könsnormer, jämfört med hetero- och cis³-unga. (Alanko, 2013.)

Denna studie kommer att undersöka lärarutbildningens beaktande och utvecklingsmöjligheter av jämställdhet, genus och hbtq samt lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Det är relevant att undersöka lärarutbildningens beaktande av jämställdhetsfrågor då Utbildningsstyrelsen (2015) och jämställdhetslagen (1329/2014) förpliktar lärare att ha ett könssensitivt förhållningssätt, främja jämställdhet mellan flickor och pojkar och förebygga diskrimination på grund av könsidentitet eller könsuttryck. Forskare som Lahelma (2006), Lehtonen (2012), Vidén och Naskali (2010) har kritiserat lärarutbildningen för att inte beakta kön/ genus och sexualitet i den mån lärare förväntas göra inom läraryrket. Därtill påpekar de att lärarutbildningen har möjlighet att påverka framtida lärares kompetens om och attityder mot jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor.

Jämställdhetsfrågor har intresserat mig redan i grundskolan och intresset för mänskliga rättigheter och feminism har ökat sedan jag påbörjat klasslärarutbildningen vid *Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier* vid Åbo Akademi i Vasa. Kunskapen om jämställdhetsfrågorna har jag inte fått via klasslärarutbildningen utan genom diskussion med likasinnade klasslärarstuderande och genom diverse bloggar, sociala medier och böcker. Däremot har jag genom mina klasslärarstudier utvecklat ett kritiskt

² Hädanefter använder jag uttrycket *jämställdhetslag* då jag syftar på Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (1329/2014).

³ Begreppet *cisperson* eller *cis-ung* är en person vars könsidentitet stämmer överens med hans eller hennes biologiska och juridiska kön. Begreppet rör könsidentitet och könsuttryck, inte sexuell läggning. (Nationalencyklopedin, 2019.)

och analytiskt förhållningssätt till fenomen vilket har hjälpt mig att bilda mig en mer teoretisk uppfattning om jämställdhetsfrågor.

Min uppfattning om etik, moral och vad en god lärare är har utvecklats och cementerats under utbildningens gång och jag har insett behovet av en fortsatt jämställdhetsutveckling på ett samhällsplan men även inom utbildning. Som blivande klasslärare är det viktigt att behandla eleverna jämlikt och ha ett könssensitivt förhållningssätt. För mig innebär frågor om jämställdhet och hbtq i undervisningen en självklar del av lärarens profession och en human pedagogik. I rollen som forskare är det relevant att undersöka jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor ur ett historiskt och queerfeministiskt perspektiv eftersom jag vill bidra med en djupare förståelse av komplexa frågor om kön och sexualitet gentemot att bara förklara fenomenen ur ett empiriskt perspektiv.

Eftersom avhandlingen kommer att behandla frågor om sexuella minoriteter och könsminoriteter ser jag det som relevant att positionera mig som cis-kvinna utan upplevelser av diskrimination eller utanförskap på grund av min icke-binära könsidentitet eller sexualitet. Däremot delar jag många liknande erfarenheter som andra kvinnor upplevt av att leva som kvinna i ett patriarkat⁴. En forskare bör alltid förhålla sig objektivt till sitt forskningsområde men speciellt till dessa känsliga frågor finner jag det ytterst viktigt att som forskare förhålla mig så objektiv som möjligt och hantera frågorna på ett varsamt sätt (Trost, 2010).

Begreppsdefinition

Akronymen hbtq står för homosexuella personer, bisexuella personer, transpersoner och queers. Det finns många akronymer och begrepp som har använts och används för att sammanfatta och inkludera sexuella minoriteter och könsminoriteter (SETA⁵, 2019). Jag har valt akronymen hbtq och med denna förkortning syftar jag på sexuella minoriteter och könsminoriteter. Fastän inte alla sexuella orienteringar och hela köns mångfalden representeras i förkortningen hbtq, är min mening inte att exkludera

⁴ Patriarkat står för mansvälde. Inom samhällsvetenskapen är patriarkat en allmän benämning på sociala system inom vilka kvinnor är underordnade män. (Nationalencyklopedin, 2019.)

⁵ SETA står för Seksuaalinen tasavertaisuus – Sexuellt likaberättigande – SETA rf.

någon grupp. Det finns en stor mångfald inom hbtq-communityn men mitt syfte med avhandlingen är inte att redogöra för specifikt detta. Istället vill jag uppmuntra läsare att vidga sin kunskap om denna rikedom som finns inom regnbågsrörelsen, till exempel via webbsidor som www.regnbagsankan.fi eller www.seta.fi.

1.2 Studiens syfte och forskningsfrågor

Avhandlingens övergripande syfte är att undersöka lärarutbildningens beaktande och utvecklingsmöjligheter av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor utifrån lärarstuderandes uppfattningar samt att undersöka lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Utifrån studiens övergripande syfte och problemområde har forskningsfrågorna (1) hur uppfattar lärarstuderande att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen, (2) vad har lärarstuderande för attityder mot hbtq-frågor och (3) hur uppfattar lärarstuderande att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq utformats.

Avsikten med forskningsfråga ett är att undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens förverkligande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor. Avsikten med forskningsfråga två är att undersöka lärarstuderandes allmänna attityder mot hbtq-frågor. Avsikten med forskningsfråga tre är att undersöka hur lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen kan utvecklas gällande jämställdhet, genus och hbtq.

1.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen är indelad i fem huvudkapitel. I det första inledande kapitlet redogörs för avhandlingens bakgrund till val av ämne, en kort begreppsdefinition, studiens syfte och forskningsfrågor och avhandlingens disposition.

I det andra kapitlet presenteras den teori och forskning som utgör avhandlingens teoretiska referensram. Kapitlet består av sex underkapitel; först presenteras

jämställdhetsutvecklingen ur ett feministiskt perspektiv för att ge en historisk överblick över jämställdhetsutvecklingen i Finland. Därefter presenteras jämställdhet i relation till hbtq ur ett samhälleligt perspektiv med relevant forskning. Sedan redogörs för normkritisk teori och pedagogik ur ett feministiskt och queerteoretiskt perspektiv. Därefter presenteras kort lärarutbildningens kursutbud i frågor om jämställdhet och genus. Sedan redogörs för förutsättningarna för en normkritisk lärarutbildning och en könssensitiv skola. Avslutningsvis sammanfattas kapitlet med en övergripande sammanfattning.

I det tredje kapitlet redovisas avhandlingens forskningsansats och metoder för den empiriska undersökningen. I kapitlet redogörs för datainsamlingsmetoden, valet av informanter, undersökningens genomförande och hur materialet har analyserats och bearbetats. Avslutningsvis presenteras tillförlitlighet, trovärdighet och etiska aspekter.

I det fjärde kapitlet presenteras och sammanfattas resultatet i avhandlingens empiriska undersökning i samma ordningsföljd som avhandlingens forskningsfrågor.

I det femte kapitlet diskuteras resultaten i relation till forskningsfrågorna och dessutom diskuteras val av metod. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av resultatet och förslag till fortsatt forskning.

I slutet av avhandlingen återfinns en litteraturförteckning och bilagor.

2. Teoretisk referensram

I detta kapitel redogörs för den teoretiska referensramen för avhandlingen. Först presenteras jämställdhetsutvecklingen ur ett feministiskt perspektiv. Därefter redogörs situationen för hbtq-personer i Finland. Sedan presenteras normkritiska teorier med fokus på feministiskt och queerteoretiskt perspektiv samt den normkritiska pedagogiken. Vidare presenteras den finländska lärarutbildningen i korthet och sedan beskrivs lärarutbildningen ur ett genusmedvetet perspektiv. Till sist presenteras en sammanfattning av teorin.

2.1 Jämställdhetsutvecklingen ur ett feministiskt perspektiv

Det finns många milstolpar för jämställdheten i Finland att skriva om. I avhandlingen har jag valt att fokusera på de händelser i jämställdhetskampen som jag anser vara mest relevanta för syftet med min avhandling. Jag vill med dessa historiska händelser visa sammanhanget mellan Finlands historia och dagens jämställdhetsutmaningar och det historiska arvets påverkan på de strukturella problem som finns i modern tid. Genom att reflektera över kvinnans och mannens roll och ställning i samhället ur ett historiskt perspektiv blir dagens syn på kvinnligt och manligt mer förståelig.

Från och med 1700-talet får feminismen som en intellektuell och politisk rörelse för kvinnors sociala och politiska frigörelse sin början. Mary Wollstonecraft skrev 1792 boken *A Vindication of the Rights of Woman*, där Wollstonecrafts mål är att utradera könsskillnaderna i samhället – förutom då romantiska känslor styr. Hen⁶ anser att genom att ge en likvärdig utbildning åt flickor och pojkar kan samhället nå jämställdhet mellan könen. Wollstonecraft räknas som en av de första feministiska författarna. (Larsson, 2014, s. 157.)

I slutet av 1800-talet förde industrialismen och urbaniseringen med sig nya tankar och idéer i Europa och i det västerländska samhället. Den kristna tron började delvis luckras upp och ersattes av en vetenskaplig grund. Människor i det finländska

⁶ Jag använder konsekvent pronomenet hen i denna avhandling då jag inte känner till referentens könsidentitet, för att undvika felkategorisering.

samhället fick möjlighet att röra på sig genom att emigrera till andra länder och flytta från landsbygden till städerna, vilket tidigare inte varit en möjlighet. Det gamla ståndssamhället föll och ersattes av ett nytt klassamhälle. En marknadsekonomi möjliggjorde fler jobbmöjligheter än förr, då många bara kunde försörja sig genom jordbruk. Under 1800-talets slut och 1900-talets början uppstod kraftfulla politiska och ideologiska rörelser. I Finland var arbetarrörelsen och socialismen stark. Liberalismen, som hade stor betydelse i andra västerländska länder, fick inte lika starkt fäste i Finland. Däremot hade liberalismen en betydande roll för kvinnors rättsliga frihet. Dessa politiska rörelser har haft en betydande roll för kvinnorörelsen. (Tuomala, 2006.)

1869 publiceras John Stuart Mills bok *The Subjection of Women*, som än i modern tid anses vara en klassiker. Hen skriver: Det som hudfärg, ras, religion, eller i undertryckta länder nationstillhörighet innebär i oupplysta samhällen, det innebär könstillhörigheten för alla kvinnor: att oåterkalleligt vara uteslutna från alla framstående värv (Mill enligt Larsson, 2014, s. 157). Mill, som var en utpräglad utilitarist, motiverade kvinnors frigörelse med den nytta den skulle ha för hela samhället. Hen ansåg att samhället miste femtio procent av den kapacitet som vore möjlig om kvinnorna kunde delta på ett likvärdigt vis som männen. (Larsson, 2014, s. 157.) Även i Finland inspirerades kvinnorörelsen på 1800-talet av Mills idéer och tankar om att kvinnor ska utbildas. De som läste Mills bok var förmodligen inte medvetna om att Mills idéer till stor del hade sitt ursprung i Wollstonecrafts tankar och idéer. (Mickwitz, 2006, s.12.)

De politiska rörelserna under 1800-talets slut och 1900-talets början hade ett gemensamt drag, nämligen att utbildning och bildning skulle skapa ett nytt och progressivt samhälle och folk. Synen på människan började förändras och ståndssamhället, där en del personer hade mer makt och rättigheter än andra beroende på vilket stånd de föddes i, började kännas föråldrat. Nya vindar och tankar om människans individualitet och frihet spreds i västvärlden. I och med detta utvecklades den offentliga debatten om kvinnors frihet och snart blev dessa ämnen aktuella inom politiken. Kvinnor och män som stödde kvinnors frigörelse ansåg att kvinnor och män var skapade för en likvärdig ställning i samhället. Därför skulle män och kvinnor få samma rättigheter och samma frihet. Dessa politiska, ekonomiska och samhällseliga

processer från 1800-talet fortsatte att växa och bli starkare i början av 1900-talet. (Tuomala, 2006.)

Under 1800-talets början grundades privata flickskolor och från och med 1840-talet grundades svenskspråkiga statliga flickskolor i Helsingfors och Åbo. Dessa skolor var dock endast för flickor som tillhörde överklassen. I slutet av 1800-talet grundades fortsättningsutbildning som möjliggjorde att flickor kunde få en studentexamen. Från och med 1866 inefattade den allmänna folkskolestadgan om frivillig grundundervisning även kvinnor. (Tuomala, 2006.)

Från och med 1882 fick kvinnor rätt att undervisa i flickskolor, dock utan tjänsterätt. År 1863 grundades Jyväskylä folkskollärarseminarium, i vilken det fanns en avdelning för kvinnliga studerande. Av 15 kvinnliga studerande var det endast en studerande som inte tillhörde överklassen. Det samma gällde inte de manliga studerandena, många av de manliga studerandena var från mindre bemedlade familjer. År 1889 fick kvinnliga lärare undervisa vid lärarseminariet. Dock fick de endast undervisa kvinnliga studerande. Lärarutbildningen såg likadan ut för de manliga och kvinnliga studerandena, men manliga lärare hade betydligt bättre lön än kvinnliga lärare. (Tuomala, 2006.)

År 1864 blev ogifta kvinnor myndiga vid 25 års ålder. De fick fortsätta vara omyndiga om de så ville. Giftnas män blev automatiskt kvinnans förmyndare. Mannen hade rätt till fruns inkomster och egendom. 1898 sänktes åldern för när ogifta kvinnor blev myndiga till 21 år, det samma som när män blev myndiga. (Tuomala, 2006.) Även om samhället var berett under 1800-talet att dra ekonomisk nytta av kvinnor i form av skatter, var det inte berett att ge kvinnor samma lagliga rättigheter som män. Det skulle dröja till 1906 innan kvinnor fick allmän rösträtt och fick ställa upp som kandidat i statliga val. Men det var först 1917 som kvinnor fick rätt att rösta och ställa upp i kommunalval. (Kurki, 1986.)

Efter rösträttsreformen svalnade intresset för jämställdhetsfrågor i Finland. Före rösträttsreformen hade Finland varit ett föregångsland som flera europeiska länder fäste blicken på. Maria Lähteenmäki analyserar detta fenomen i sin artikel *Responsibility fosters independency – The role of the women's movement in building*

Finland (Lähteenmäki enligt Mickwitz, 2006). Lähteenmäki skriver att en av orsakerna till det avtagande intresset var inbördeskriget som delade folket – även kvinnorna – i två läger. På 1920-talet påbörjades uppbyggandet av Finland efter inbördeskriget med att försöka överlappa de politiska klyftorna. För kvinnoorganisationernas del blev fokuset på undervisning i huslig ekonomi, oavsett politiska värderingar, vilket de fick statligt understöd för. Arbetet med att undervisa om hushåll, ekonomi och hemmet samt ideologin om att kvinnans plats var i hemmet blev ett nationellt projekt. Lähteenmäkis teori är att fokuset på hem och hushåll möjligtvis var en överlevnadsstrategi för kvinnorna i det svåra politiska klimatet på 1920-talet. Utom allt tvivel är att kvinnornas och kvinnoorganisationernas roll i det politiska rummet blev allt mindre. (Färre kvinnor valdes till förtroendeposter inom partierna eller till kandidater i politiska val mellan 1920 och 1960. Antalet kvinnor i riksdagen var på samma nivå, det vill säga 14 procent i cirka 30 år, från slutet av 1940-talet till 1970.) (Mickwitz, 2006, s.21–22.)

Det var först 1930 gifta kvinnor blev juridiskt jämställda sin man. Före lagändringen var kvinnor underställda sin mans förmyndarskap och deras juridiska rätt kunde jämföras med minderåriga barns juridiska rätt. Reformen var svår att få igenom trots att kvinnorättskämpar och kvinnorättspolitiker hade kämpat för gifta kvinnors myndighet. (Tuomala, 2006.)

Under och efter andra världskriget ökade kvinnors deltagande i arbetslivet eftersom männen behövdes vid fronten. Även om kvinnorna i arbetslivet ökade, skedde inte en ökning av kvinnornas löner. 1939 var kvinnornas löner 56 procent av männens motsvarande lön för samma arbetsuppgifter. 1949 hade lönerna stigit till 69 procent. Efter 1940-talet behövdes inte kvinnornas stora arbetsinsats och 1950 hade lönernas nivå sjunkit till 40 procent, det vill säga till samma nivå som 1938. (Mickwitz, 2006, s.22.)

Under 1960-talet blev rätten till dagvård en viktig del av jämställdhetskampen för att kvinnor skulle kunna integreras i arbetslivet. Finland låg efter andra nordiska länder i utvecklingen av dagvård. Trots att sysselsättningen bland kvinnor i Finland i början

och mitten av 1960-talet var en av de högsta bland OECD⁷-länderna, cirka 41 procent, var det bara ett av tio barn vars förälder eller föräldrar arbetade som fick en heldagsplats vid en statligt finansierad barnträdgård. De finska myndigheterna ville inte utveckla dagvården eftersom den allmänna attityden var att kvinnornas plats var i hemmet och att möjlighet till dagvård skulle fresta småbarnsmödrar ut i arbetslivet i högre grad än nödvändigt. Kvinnorna ansvarade för största delen av arbetet i hemmet, vilket ledde till att många kvinnor gjorde ett dubbelarbete. Synen var att kvinnans förvärvsarbete kunde skada barnet. Men kvinnorna frågades inte vad de hade för åsikter i frågan och beslutsfattarna beaktade inte vad den bristande dagvården hade för konsekvenser för barnen. (Mickwitz, 2006, s.23–25.)

1961 godkändes p-piller (THL⁸, 2018), men attityden i samhället var negativ mot p-piller eftersom de ansågs bidra till en ökning av utomäktenskapligt sexualliv. Det fanns en dubbelmoral i samhällsdiskussion gällande dessa frågor. Att män hade ett utomäktenskapligt sexualliv och bidrog till graviditeter ansågs inte vara ett problem, däremot var det skamligt om en kvinna gjorde det samma. På 1960-talet låg abortdiskussionens tyngdpunkt på kvinnans ansvar till sexuell återhållsamhet utanför äktenskapet. Män ansågs inte ha samma ansvar. (Mickwitz, 2006, s.34–35.) 1950 tilläts abort på grund av medicinska skäl och 1970 tilläts abort även på grund av sociala skäl (THL, 2018).

1987 stiftades Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (THL, 2018). Det var en lång process innan lagens tillkomst. Det fanns ett motstånd mot lagen och Finland var det sista landet i Norden och ett av de sista länderna i Västeuropa att stifta en jämställdhetslag. Lagen innebär att ingen får särbehandlas på grund av sitt kön. Syftet med lagen är att förhindra diskriminering på grund av kön och främja jämställdheten mellan män och kvinnor och att höja kvinnors ställning i arbetslivet. Lagen har kompletterats och reformerats flera gånger efter att den grundades, men lagens grundprinciper är fortfarande de samma. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2010, s.62.)

⁷ Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling.

⁸ Institutet för hälsa och välfärd

För kriminaliseringen av mäns våld mot kvinnor har det sedan 1990-talet skett en positiv förändring. 1994 kriminaliserades våldtäkt inom äktenskapet och 1995 blev misshandel på privat plats ett brott som faller under allmänt åtal. Samlag med en försvarslös person definierades som våldtäkt från och med 2011. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2010, s. 177; THL, 2018.)

2000 valdes Finlands första kvinnliga president, Tarja Halonen, och 2003 tillträdde den första kvinnliga statsministern Anneli Jäättenmäki. Jäättenmäkis regering fokuserade på en jämn representation av kvinnor och män och för första gången var könsfördelningen jämn i en finländsk regering. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2010, s.98.) 2007 var kvinnornas andel av riksdagsledamöterna för första gången högre än 40 procent och landets regering fick en kvinnomajoritet, av vilka 60 procent var kvinnliga ministrar (THL, 2018).

Jämställdhetslagen revideras 2015 och diskriminering på grund av könsuttryck eller könsidentitet förbjuds. Dessutom ska myndigheter, utbildningsanordnare och arbetsgivare planmässigt förebygga diskrimination på grund av könsuttryck eller könsidentitet. (THL, 2018.)

Många gånger bortförklaras jämställdhetsproblem med individfokuserade svar. Till exempel förklaras kvinnors svagare arbetsmarknadssituation som ett resultat av individers fria val och inte en följd av rådande maktobalans mellan könen. Detta tar bort uppmärksamheten från strukturella problem och maktfrågor. (Budgeon, 2015.) Koskinen Sandberg (2016) skriver att det finns möjligheter för individen att göra självständiga val som går emot rådande normer. Men hen poängterar att det är intellektuellt oärligt att skylla på individer för rådande maktstrukturer eftersom ansvaret skyfflas över från samhället till individen. Att förklara strukturella problem med att skylla på individens fria val visar en bristande kunskap om samhällets historia. Det finns tendenser att inte försöka förstå sig på eller att inte vilja se de rådande könsmaktsstrukturernas växelverkan. (Koskinen Sandberg, 2016.) Genom Budgeons (2015) och Koskinen Sandbergs (2016) uttalanden om den rådande strukturella maktobalansen mellan könen som bortförklaras med individens fria val vill jag understryka historiens betydelse för förståelsen av genus och maktstrukturer. Följande kapitel behandlar hbtq-personers rättigheter och situation ur ett historiskt och samtida

perspektiv samt elevers situation som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet i skolan.

2.2 Jämställdhet i relation till hbtq

Sodomiten var en återfallssyndare, den homosexuelle är nu en art, skriver Michael Foucault 1980. Hen syftar på synen på homosexualitet i ett historiskt perspektiv. Enligt Foucault utvecklades begreppet *homosexualitet* under 1800-talets senare hälft på grund av statens ökade kontroll av individens liv och läkarkårens strävande efter professionalisering och makt. Före 1800-talets slut fanns begreppet *homosexuella handlingar* men inte begreppet *homosexuella personer*. I Europa har det funnits personer, framförallt män men även kvinnor, som kallats sodomiter. *Sodomi* syftade på vissa icke-reproduktiva sexuella handlingar. Vidare menar Foucault att homosexualitet inte är ett naturfenomen utan en kulturell uppfinning som organiserar människans tänkande kring erotiska och känslomässiga handlingar i relation mellan personer av samma kön. Det finns många kulturer där personer av samma kön har erotiska förhållanden sinsemellan utan att kalla sig själva för homosexuella eller definiera sig som en sexuell minoritet. (Kulick, 1997; Foucault, 1980.)

1971 avkriminaliserades homosexuella handlingar i Finland. Samma år stiftades lagen om censur av öppen uppmuntran till homosexualitet efter påtryckningar från den kristna högern, som motiverade lagen med att homosexualitet är en synd och om inte homosexualitet censureras kommer den spridas som en sjukdom. 1974 grundades föreningen SETA som jobbade för att homosexuella personer och transpersoner ska få samma rättigheter som heterosexuella personer och cis-personer. Dessutom jobbade föreningen SETA för att sprida information om sexualitet, vilket försvårades på grund av censurlagen, som allvarligt begränsade den fria diskussionen om sexualitet. Censurlagen upphävdes 1999. (Stålström & Nissinen, 2000.) Lagen om registrerat partnerskap trädde i kraft 2001. Detta innebar att samkönade personer kunde ingå partnerskap. År 2017 trär lagen om jämlikt äktenskap, vilket innebär att personer oavsett kön kan ingå äktenskap och därmed upphävs lagen om registrerat partnerskap. (THL, 2018.)

1935 stiftades en lag som legaliserade tvångssterilisering av medicinska, rashygieniska och sociala skäl. De flesta som tvångssteriliserades var kvinnor. Mellan åren 1935 och 1970 tvångssteriliserades 54 128 personer i Finland. Av dem tvångssteriliserades 43 063 personer av medicinska skäl, 7 530 personer eugeniska⁹ skäl och 3 373 personer sociala skäl. 1970 upphävdes lagen. (Mattila, 1999, s. 432.) Trots Finlands historia om tvångssterilisering kvarstår kravet på avsaknad av fortplantningsförmåga vid en könskorrigering och fastställande av kön i Finland. Finland är det enda nordiska landet med en translag (563/2002) som kräver avsaknad av fortplantningsförmåga vid fastställande och korrigering av kön. I bestämmelserna i translagen blandas juridiskt fastställande av könstillhörighet med diagnostik och behandling av könskorrigering samman. Translagen förutsätter även vid fastställande och korrigering av kön att personen är myndig. Jämställdhetsombudsmannen slår fast att i samband med att translagen stiftades 2002 granskades inte kravet på avsaknad av fortplantningsförmåga ur ett människorätts- och grundrättighetsperspektiv. (Jämställdhetsombudsmannen, 2018.)

Finland har erhållit kritik för den nuvarande translagen eftersom den kränker den personliga och kroppsliga integriteten och skyddet av privatliv, vilket strider mot Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Även med tanke på Finlands historia om tvångssterilisering är lagen kränkande. Kritiken har bland annat kommit från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna, FN:s kommitté för kvinnors rättigheter och Europarådets människorättskommissionär. Vidare poängterar Jämställdhetsombudsmannen att den nuvarande lagstiftningen inte beaktar interkönade personer eller icke-binära personer eftersom translagen endast ger möjlighet att juridiskt betecknas som kvinna eller man. (Jämställdhetsombudsmannen, 2018.)

Undersökningar visar att könsminoriteters ställning i arbetslivet är svag. Könsminoriteter upplever grov diskriminering i arbetslivet. Personer som tillhör en könsminoritet diskrimineras av förmän, kollegor och kunder. Vidare skriver Jämställdhetsombudsmannen att det också är värt att notera att en del av

⁹ I det här fallet syftar eugenik på *negativ eugenik* som innebär att genom sterilisering eller på annat sätt minska antalet födda av förmodade olämpliga föräldrar. *Rashygien* är en annan benämning, dock en äldre variant. (Nationalencyklopedin, 2019.)

respondenterna i undersökningar inte upplevt diskriminering eller kunnat lösa konflikter på egen hand. Många respondenter upplever att de fått stöd av förmän och kollegor. Diskriminering är såtillvida enligt Jämställdhetsombudsmannen ingen oundviklig del av arbetslivet, eftersom sexuella minoriteters och könsminoriteters ställning i arbetslivet är påverkningbart. (Jämställdhetsombudsmannen, 2018.)

Hbtq i skolan

Ungdomsforskningssällskapet och Seta utförde 2012–2014 ett projekt för att undersöka hbtq-ungas hälsa i Finland. Undersökningen visade att psykisk ohälsa bland hbtq-ungdomar är vanligare än bland hetero- och cis-unga. Det är svårare för hbtq-ungdomar att skapa en positiv jag-bild i fråga om sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Det finns färre positiva förebilder för hbtq-ungdomar och de behöver ofta förklara, försvara eller dölja sin identitet. Studien visar att unga som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet oftare upplever våld, trakasserier och diskriminering än hetero och cis-unga. Undersökningen visar att unga hbtq-personer har högre självskadebeteende än hetero- och cis-unga. Nästan 14 % av alla transpersoner uppger att de någon gång försökt begå självmord. Samma siffra för cis-unga är 10 %. (Alanko, 2013; Taavetti, Alanko & Heikkinen, 2015.)

Studien visar även att hbtq-unga upplever att mobbning och kränkande handlingar inte tagits på allvar av lärare eller att lärare inte kunnat hjälpa dem. En stor del uppgav att de inte berättade om mobbning för lärare eftersom de då skulle vara tvungna att avslöja sin sexualitet eller sin könsidentitet. (Alanko, 2013.)

Att tillhöra en könsminoritet innebär inte i sig en större risk för att transungdomar ska drabbad av psykisk ohälsa och självdestruktivitet. Orsaken till psykisk ohälsa och självdestruktivitet är en följd av samhällets normativa uppfattningar om kön. Ju friare den unga får uttrycka sin könsidentitet desto bättre mår hen, därför är det av stor vikt att stödja och acceptera den transungas könsidentitet. (Alanko, 2013; Taavetti, Alanko & Heikkinen, 2015.)

Skolan ska vara en trygg plats för alla barn och unga, där de inte behöver vara rädda för mobbning eller trakasserier. Enligt jämställdhetslagen ska skolor och läroanstalter ingripa i trakasserier. Därtill ska utbildningsanordnare förebygga trakasserier på grund av könsidentitet eller könsuttryck. En faktabaserad kunskap om könsångfalden förebygger diskriminering och stöder de ungas välmående. (Utbildningsstyrelsen 2014; Utbildningsstyrelsen, 2015.)

Enligt hbtq-unga upplever att lärare har lite kunskap om homosexualitet och liten vilja att diskutera ämnet, homosexualitet upplevs behandlas i skolan som något avvikande. Då sexualitet diskuteras i skolan, översexualiseras homosexualitet medan heterosexualitet avsexualiseras. Detta sker genom att heterosexualitet förknippas outtalat med förälskelse, parbildning och familjebildning, medan homosexualitet diskuteras som en sexuell praktik. (Tuori, 2017, s. 102–103; Taavetti, 2015, s. 87.) Lehtonen (2012) skriver att då sexuell läggning bara nämns i relation till sexuella minoriteter, förblir heterosexualitet normativ och självklar.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det finns många utmaningar för Finland gällande hbtq-personer rättigheter och ställning i samhället och skolan. Hbtq-personers ställning behöver granskas ur ett historiskt perspektiv för att förstå den nutida situationen; många frågor har förbättrats för sexuella minoriteter och könsminoriteter men än finns det problematik som behöver lösas. Den finländska translagens krav på avsaknad av fortplantningsförmåga är en del av problematiken. Lagen är djupt kränkande mot könsminoriteter och lagen har erhållit internationell kritik och flera människorättsorganisationer har kritiserat Finland för detta. Inom skolmiljön kan det konstateras att elever som tillhör en sexuell minoritet eller en könsminoritet har större risk att utsättas för mobbning och kränkande behandling. Problemet är inte personers sexuella läggning eller könsidentitet i sig, utan de starka normer som råder i samhället, där de som avviker från dessa uppfattas som udda eller i värsta fall bestraffas socialt. Problematiken kring normativitet behandlas i nästa kapitel.

2.3 Normkritisk teori och pedagogik

Norm definieras som en regel som avser till ett ändamål eller ett ideal. I praktiken är normer ett socialt regelsystem som ofta är osynligt tills någon eller något bryter mot dem. Normalitet är en känsla av att inte avvika från normen medan normativitet är det sociala krav på att människor följer normer som andra beslutat om. Normativitet innebär det maktsystem som bevarar och backar upp normer. Ett exempel är heteronormen. Heterosexualitet är enligt statistik den vanligaste formen av sexuell samvaro men det är heteronormativiteten, inte heterosexualiteten i sig, som tryggar normen dess status genom att definiera och utestänga det onormala. Alltså är det normala beroende av moraliskt etablerade normer och inte av vad som praktiseras mest. (Rosenberg, 2002.)

Normkritik innebär att identifiera strukturer som leder till diskrimination och arbeta emot dessa strukturer. Normkritikens mål är att avskaffa strukturer som diskriminerar och garantera att människor får en möjlighet att vara sig själva. (Taavetti, 2015.)

Hedlin (2010) menar att tillhöra normen innebär att ha makt, vilket handlar om att ha inflytande, att värderas och räknas i samhället som betydelsefull. Hedlin refererar till Rönnblom som beskriver makt i tre olika nivåer: *öppen makt*, *makt över dagordningen* och *privilegiet att utgöra normen*. Öppen makt innebär till exempel att grupperna män och kvinnor har lika mycket officiell makt; båda grupperna är berättigade att rösta i val och har därmed lika mycket officiell politisk makt. Detta är en ytlig tolkning av vad makt innebär och kan inte förklara fenomenet grundligt. Den andra nivån, makt över dagordningen, innebär att det inte räcker med att se till att kvinnor och män är lika många inom olika maktområden utan kvinnor och män bör ha samma möjligheter att påverka och genomföra förändringar.

Den tredje nivån, privilegiet att utgöra normen, är den mest komplexa och handlar om de underliggande och dolda normer som finns i samhället. Det som anses vara allmänintressant, relevant kunskap, sanning och normalt beteende är inte på grund av att det är en självfallenhet utan det är en fråga om maktordning. Den djupaste maktkonstruktionen är att utgöra normen. Ett konkret exempel på detta är språket. I språket utgör mannen normen och kvinnan anpassar sig efter det. Exempel på detta är

kvinnlig komiker och *lärarinna*. Ett annat exempel är hur manliga och kvinnliga erfarenheter beskrivs. Då en man skriver en bok är det allmänmänsklig litteratur, medan då en kvinna skriver en bok är det kvinnolitteratur som är skriven för kvinnor och därför också mindre intressant för män. Alltså värderas kvinnligt och manligt olika. (Rönblom enligt Hedlin, 2010.)

Feministiskt och queerteoretiskt perspektiv

Ordet *genus* härstammar från engelskans *gender* och används för att markera skillnaderna mellan det biologiska könet och det socialt och kulturellt skapade könet. Det som betraktas som manligt och kvinnligt i det västerländska samhället förklaras ofta med att det är naturgivet. Inom kvinnoforskning studeras relationen mellan könen, mäns och kvinnors beteende och sysslor samt vad som anses vara manligt och kvinnligt ur ett socialt och kulturellt perspektiv. (Mark, 2007, s. 38–39.)

Genus som ett socialt konstruerat kön utgör grunden för flera teoribildningar (Butler, 2007; Hirdman, 2001). Dessa teorier är knutna till hur kön och/ eller genus skapas kulturellt och socialt samt hur normer och föreställningar knyts an till detta (Mark, 2007, s. 39).

Det kända uttrycket *man föds inte till kvinna, man blir det* har myntats av filosofen Simone de Beauvoir (1947) som anses vara en viktig förgestalt för kvinnorörelsen. I hennes bok *Det andra könet* skriver hon att kvinnan är ett objekt utan utrymme för sin egen subjektivitet. Hon är det andra könet medan mannen är ett subjekt. de Beauvoir sätter stor vikt vid kroppen. de Beauvoir anser att kvinnors och mäns kroppsliga skillnader inte har någon betydelse i sig, utan de får sin betydelse i sociala sammanhang. (de Beauvoir, 1986; Esseveld & Mulinari, 2015, s. 64–65.)

Teorin om genussystemet har utvecklats av Yvonne Hirdman och anses vara en klassiker inom nordisk genusforskning (Julkunen, 2010, s. 16). Genussystemet bygger på två principer, isärhållande och manlig hierarki. Isärhållandet innebär dikotomin mellan kvinnligt och manligt, ofta i form av kvinnligt och manligt som något motsatt

varandra. Detta kan till exempel ses i uppdelningen av egenskaper och i den könssegregerade arbetsmarknaden. (Hirdman, 2001, s. 65–66.)

Hirdman skriver om mejeriets historia som ett konkret exempel. Lena Sommestad skriver i sin avhandling om mejerisyrkets maskuliniseringsprocess. På 1800-talet var mejeriyrket ett kvinnligt yrke men under 1900-talet blev yrket ett manligt yrke. Många processer blev maskuliniserade: mjölkningen mekaniserades, kunskapen om smör- och osttillverkningen professionaliserades och blev en utbildning. (Sommestad enligt Hirdman, 2001, s. 66.) Någon motsvarande process finns inte då en kvinna tar an ett manligt jobb. Där män tar över kvinnoarbeten måste dessa yrken förändras medan där en kvinna går in i ett manligt yrke, måste hon förändras. (Hirdman, 2001, s. 66–67.)

Vidare skriver Hirdman att isärhållandet inte handlar om att respektera varandras positioner och områden. Isärhållandet innebär ett förakt för det kvinnliga. Föraktet kan ses i den maskulina nervositeten i förhållande till det kvinnliga. Denna nervositet kan och används för att bestraffa män; att som man bli ihopkopplad med kvinnliga attribut är ett socialt straff. (Hirdman, 2001, s. 67–68.)

Det allra yttersta kvinnoföraktet i samhället är mäns våld mot kvinnor, som ses i styckade kvinnokroppar, systematiska våldtäkter, handel med kvinnor och våldspornografi. Detta kvinnoförakt är inte en konspiration. Svaret på varifrån detta förakt kommer ifrån kan hittas i historien. Den ger en förståelse för föraktet som en följd av överordningens *kulturella* konsekvenser. (Hirdman, 2001, s. 68–70.)

Den andra principen för genussystemet är hierarki, där det manliga är överordnat det kvinnliga. Mannen är den som kvinnan jämförs med – inte tvärtom. Mannen är människan medan kvinnan placeras i en egen kategori. Denna norm är en starkt kulturell nedärvd självklarhet. Normen skapar och upprätthåller makt, så som rörelsefrihet, utrymme och resurstilldelning. På ett strukturellt plan är det tydligt vem som har makten; män tjänar mer än kvinnor och dominerar olika maktsfärer. Men på ett personligt plan blir denna maktrelation väldigt subtil och den är inte enkel att analysera. Mäns förtryck mot kvinnor går inte att förklara med en inneboende ondska eller dumhet hos män, utan förtrycket behöver analyseras ur ett strukturellt och kulturellt perspektiv. (Hirdman, 2001, s. 59–64.)

Queerteori har sina rötter i Michael Foucaults och Jaques Derridas poststrukturalistiska teorier och senare har den utvecklats av bland annat Judith Butler. Inom queerteori ifrågasätts sexuell identitet som en personlig egenskap. Queerteorin har bidragit till fastställande av fenomen som *heterosexualitet*, *homosexualitet*, *kvinn*a och *man* för att inte vara storheter i sig och därför *naturliga*. De anses istället vara relationer mellan olika slags socialt konstruerade sanningar, begär och maktförhållanden. (Nationalencyklopedin, 2019; Rosenberg, 2002.)

Butler kritiserar uppdelningen av kön/ genus och biologi/ kultur. Trots att avsikten med genus är att förklara kulturens påverkan menar Butler att en uppdelning mellan kön och genus tenderar att reproducera föreställningen om att det finns en naturlig och förkulturell kvinnlighet och manlighet. Hen menar att både kroppar och egenskaper är effekter av sociala och kulturella sammanhang och därmed kan inte genus och kön uppdelas. (Butler, 2007; refererad i Ambjörnsson, 2016, s. 93–94.)

Den heterosexuella matrisen innebär enligt Butler att kategorierna man och kvinna endast finns i förhållande till heterosexualiteten. Detta innebär att den heterosexuella matrisen organiserar kroppar, genus och begär i en särskild ordning där maskulint och feminint skiljs åt, för att sedan knytas samman med det heterosexuella begäret. Vidare menar hen att de enda positionerna som finns tillgängliga är kvinna och man och dessa positioner ställs i motsats till varandra, både kroppsligt och beteendemässigt och att de förväntas åtrå, begära och ha sex med varandra. Butler hävdar att inte enbart genus är kulturellt betingat utan även kroppen och det fysiska könet och att den heterosexuella matrisen är tvingad och obligatorisk. Matrisen leder till en *heteronormativitet*, som är en ordning där tvåsamhet, monogam och heterosexuell reproduktivitet framställs som det mest självklara sättet att leva på. (Butler, 2007; Ambjörnsson, 2016, s. 94–95, 114; Julkunen, 2010, s. 17–18; Alm, Bremer, Nord & Schmitt, 2016, s.61.)

I likhet med Hirdmans teori (2001) om genussystem skriver Rosenberg om heteronormativitetens två bärande principer: exkludera och inkludera. Den första principen är uteslutning av avvikelser ur normen med uppdelning i kategorierna *vi – de*. Denna kategori sammanfaller med den västerländska traditionen att tänka i dikotomier. *Vi – de* betraktas som varandras motsatser med relationen *antingen – eller*. Dikotomin innebär en hierarkisering som privilegierar den ena delen på bekostnad av

den andra. Konsekvenserna blir ojämlikhet och sociala orättvisor, som legitimeras med att den ena delen förklaras som naturlig, i det här fallet heterosexuallitet. Dikotomier strukturerar tillvaron i två tydliga kategorier och förenklar en komplicerad verklighet. I det dikotoma tänkandet framhävs skillnaderna mellan kategorierna, samtidigt som ingen eller liten hänsyn tas till likheterna mellan kategorierna och de skillnader som förekommer inom dem. Den heterosexuella normen lever genom att framstå som naturlig och normal. Då heterosexualliteten framstår som önskvärd, blir homosexualiteten det problematiska som ständigt måste förklaras. Tanken på avvikaren som problematisk och normen som självklar skapar en klyfta mellan *vi och de*. Vidare skriver Rosenberg att då klyftan mellan *vi och de* upprätthålls, införlivar den heterosexuella normen avvikelser. Införlivandet av avvikelser i normen är ett effektivt sätt att politiskt avvärja avvikarna eftersom det avvikande eller den avvikande inte omtalas eller synliggörs. Genom neutralisering och osynliggörande förlorar avvikaren sin individualitet. (Rosenberg, 2002.)

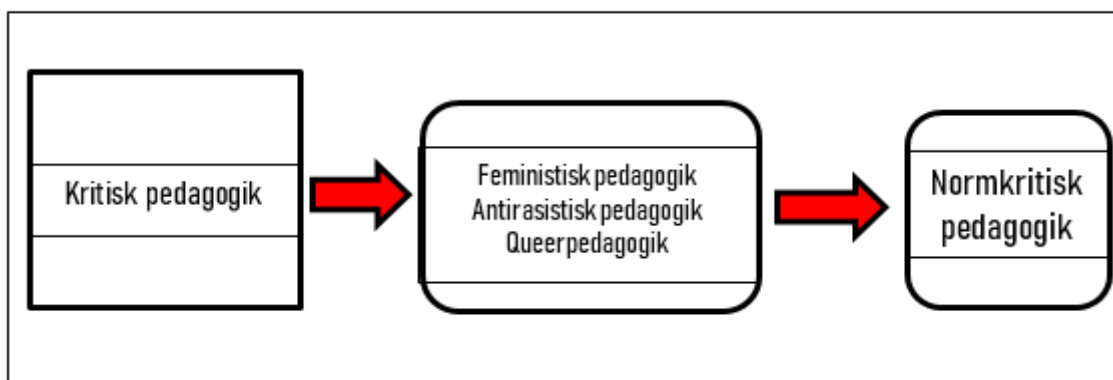
Den andra principen för heteronormativitetens bärande principer; assimilering genom införlivandet av avvikelser i normen, utgår från idén om en universell mänsklighet och har assimilering som metod. I praktiken innebär det att tidigare uteslutna grupper ska förbinda sig till den dominerande kulturen. Iris Marion Young (2002) skriver att assimilering kräver att de uteslutna ska anpassa sig efter de färdigt uppgjorda reglerna. Assimileringspolitiken grundar sig på att de dominerande grupperna ritar måttstocken som alla ska mätas mot. De dominerande gruppernas privilegium är att de kan låtas som om denna måttstock inte är kulturellt eller historiskt bundet. Istället presenteras normerna som universella och neutrala i förhållande till ras, kön, religion och sexualitet. Konsekvenserna av de neutrala normerna är att de skapar ofta självhat och internaliserad nedvärdering för den avvikande gruppen. Assimileringskravet fodrar att de queera ska passa in i en mall. Men hur mycket de än försöker passa in, kommer de stämplas som avvikande och annorlunda. (Rosenberg, 2002.)

Maktstrukturer som klass, ålder, generation, etnicitet och sexualitet påverkar individers och samhällsgruppers ställning i samhället. Det strukturella systemet favoriserar vita, heterosexuella, män, rika, kristna, unga och smala personer. I relation till dessa blir en del personer det andra, det avvikande eller det queera. Maktstrukturer

ska analyseras ur ett intersektionellt ¹⁰perspektiv eftersom maktstrukturer skapas och upprätthålls i samspel mellan varandra. (Staunæs, 2003, s. 102.)

Normkritisk pedagogik

Den normkritiska pedagogikens rötter ligger i Paulo Freires (1972) kritiska pedagogik eller frigörande pedagogik (Bromseth, 2010). Den kritiska pedagogiken granskar vilka sorters ideologier och perspektiv skolan lär ut. Syftet med den kritiska pedagogiken är att skolan och fostran ska frigöra individen från förtryck och ojämlikhet istället för att passivera hen. Den feministiska pedagogiken utvecklar den kritiska pedagogikmodellen genom att inkludera könsperspektiv, men den kritiska, oppositionella och aktivistiska hållningen kvarstår i den feministiska pedagogiken. (Mayberry, 1998, s.447.) Den feministiska pedagogiken har erhållit kritik av bland annat bell hooks¹¹, för att den utgår från en vit västerländsk medelklasssyn. hooks strävan är att formulera en kritisk pedagogik med ett feministiskt, antirasistiskt och klassmedvetet perspektiv. (hooks, 1994; Bromseth & Sörensdotter, 2013.)



Figur 1. Den normkritiska pedagogikens rötter (Bromseth & Sörensdotter, 2013).

Forskaren Elizabeth Ellsworth problematiserar den feministiska pedagogiken. Den feministiska pedagogiken tar för givet att läraren kan förhålla sig till elevernas

¹⁰ Ett samhällsvetenskapligt begrepp som syftar till att synliggöra specifika situationer av förtryck som skapas i skärningspunkter för maktrelationer baserade på ras, kön och klass. (Nationalencyklopedin, 2019)

¹¹ Författaren hooks väljer att skriva sitt namn med gemener för att inte dra uppmärksamheten till namnet, utan till verket.

positionering och står på *de svagas sida*. Men det bör beaktas att läraren ofta är vit, från medelklassen och har en privilegierad position. Därför har lärare svårt att relatera till alla elevers position och villkor. Därmed blir kunskap om strukturer och maktordningar central och nödvändig för lärare för att de ska kunna relatera till och förhålla sig till elevernas bakgrund och villkor. (Bromseth & Sörensdotter, 2013.)

Queerpedagogiken har sin utgångspunkt i queerteori och i viss mån feministisk och kritisk pedagogik. Inom queerpedagogiken är dock den poststrukturalistiska kritiska teorin central. Queerpedagogiken kritiserar avsaknaden av sexualitetsperspektiv inom feministisk och kritisk pedagogik. Queerpedagogiken lyfter fram klassificering av olika former av sexualitet som en diskurs som formar människors liv genom makt och tolkningsföreträde. Det centrala målet är att utmana heteronormativitet och synliggöra hbtq-personer i utbildningen. Queerpedagogiken och den feministiska pedagogiken har i allt högre grad anammat ett intersektionellt perspektiv. (Bromseth & Sörensdotter, 2013.)

I slutet av 2000-talets första decennium etablerades begreppet *normkritisk pedagogik* för att ringa in ett bredare perspektiv än queerpedagogiken (Bromseth & Sörensdotter, 2013). Normkritisk pedagogik innebär en ständig process för lärare. Lärare behöver granska sig själva, sina attityder och praktiker; att utmana normer och strategier i lärandeprocesser och undervisning är aldrig bekvämt. Det handlar om att kritiskt granska sig själv, sina handlingar och relationer. I ett normkritiskt pedagogiskt arbete bör läraren ha kunskap om hur normativitet skapas. Hen bör även ha kunskap om makt, normer och diskriminering för att kunna synliggöra normer och vilka konsekvenser de har. (Bromseth, 2010.)

Inom den normkritiska pedagogiken blir ett intersektionellt förhållningsätt en naturlig del av praktiken och teorin. Elever i klassrummet kan inte enbart ses ur ett könsperspektiv utan bör även ses ur perspektiv som klasstillhörighet, etniskt ursprung och funktionsvariation. Elevgrupper kan heller inte ses som homogena grupper, eftersom elevernas förutsättningar och möjligheter då inte tas i beaktande för inlärningen och vissa elever riskerar att exkluderas. (Lykke, 2013.)

Sammanfattningsvis kan konstateras att inte normer i sig skadliga för de som avviker normer. Normativitet innebär det maktsystem som bevarar normer och för att trygga normens status utesluts det avvikande. Maktsystem kan till exempel analyseras ur ett feministiskt perspektiv eller ett queerteoretiskt perspektiv, men fenomen ska även granskas med ett intersektionellt förhållningssätt. Vid analys av könsmaktsstrukturer behöver Hirdmans (2001) teori om genussystemet utvecklas så att den också innefattar teorier om heteronormativitet för att förstå komplexiteten i könsmaktsstrukturer och heteronormativitet. Den normkritiska pedagogiken innebär att tillämpa teorier om normkritik i undervisningen. Läraren behöver kritiskt granska sig själv och sin undervisning. I följande kapitel kommer den finländska utbildningens kursutbud i frågor om genus och jämställdhet att presenteras.

2.4 Lärarutbildningens kursutbud i frågor om genus och jämställdhet

Vid beskrivning av kursupplägget som berör frågor om genus och jämställdhet i den finländska lärarutbildningen har jag valt att fokusera på lärarutbildningar i Finland med inriktning på klasslärarutbildning. Den finländska lärarutbildningen baseras inte på någon särskild nationell läroplan, utan sedan akademiseringen, har den byggts upp som en forskningsbaserad utbildning. Detta innebär att lärarutbildningen ger nyutexaminerade lärare en lärarbehörighet och en grund för ett systematiskt och reflekterande förhållningssätt till läraryrkets praktik. (Svedlin, 2014.)

Finländska lärarutbildningens kursutbud på nationell nivå

I Finland ordnas klasslärarutbildning vid Helsingfors universitet, Itä-Suomen Yliopisto, Jyväskylän Yliopisto, Lapin Yliopisto, Turun Yliopisto; varav det finns två enheter i Åbo och i Rauma och Tampereen Yliopisto. Det finns två stycken svenskspråkiga klasslärarutbildningar i Finland. Dessa ordnas vid Åbo Akademi i Vasa och vid Helsingfors Universitet i Helsingfors. En klasslärarutbildning finns vid nästan alla universitet i Finland. Klasslärarutbildningarna har olika profileringar, till

exempel erbjuder Lapin Yliopisto en klasslärarutbildning med inriktning på utomhuspedagogik och Oulun Yliopisto erbjuder en internationellt inriktad klasslärarutbildning. För Lapin Yliopistos klasslärarutbildning är kursen Koulutuksen sukupuolistavat käytännöt (3 sp¹²) del av ämnesstudierna för en pedagogie kandidatexamen. (Lapin Yliopisto, 2019.)

Lärarytbildningens kursutbud på lokal nivå

Denna undersökning har genomförs vid lärarytbildningen vid Åbo Akademi och därför kommer jag att presentera kurser som i kursbeskrivningen använder ord som jämlikhet, jämställdhet samt sexuella minoriteter och könsminoriteter eller hbtq.

Kursen Tillämpad pedagogik och samhällsutveckling (5 sp) är en del av grundstudierna för en pedagogie kandidatexamen. I kursbeskrivningen framkommer det som lärandemål att studerande ska *förstå betydelsen av en jämlikhetsbefrämjande pedagogik och undervisning*. (Minplan, 2019.)

Kursen Didaktik 2 (5 sp) är del av ämnesstudierna i pedagogik för en pedagogie kandidatexamen. Kursens innehåller ett avsnitt med *jämställdhet i skola och klassrum*. Kursens målsättningar är att *analysera skolvardagen ur ett jämställdhetsperspektiv*. (Minplan, 2019.)

Lärarytbildningen vid Åbo Akademi har inga obligatoriska studier inom genusvetenskap eller obligatoriska kurser som fokuserar på genusmedveten undervisning. Lärarytbildningen erbjuder inte heller några frivilliga kurser med inriktning på genuspedagogik eller genusvetenskap.

Sammanfattningsvis kan det påpekas att det var en utmaning att komma åt lärarytbildningarnas kursinnehåll eftersom många universitets kursutbud kräver inloggningsbehörighet. Endast Lapin Yliopisto har en kurs om genuspedagogik i grundstudierna för pedagogik. På lokal nivå erbjuder Åbo Akademi inga studier i genuspedagogik vid lärarytbildningen. Dock tangerade två kurser frågor om jämlikhet

¹² Studiepoäng.

och jämställdhet. I nästa kapitel presenteras forskning kring lärarutbildningen i frågor om genus och jämställdhet samt vad Utbildningsstyrelsen och den finländska lagen förväntar sig av verksamma lärare.

2.5 Förutsättningar för en normkritisk lärarutbildning

Lahelma skriver att då lärarutbildningen reformerades och blev en universitetsutbildning för både män och kvinnor fanns det ett krav på en kvotering av män på 40 procent för att minska på klyftan mellan kvinnor och män inom lärarutbildningen. Detta innebar att manliga sökande med sämre vitsord än kvinnliga sökande blev antagna till lärarutbildningen. Denna företeelse ansågs inte vara problematiskt vid tillfället. Då jämställdhetslagen (609/1986) trädde ikraft 1987 ansågs kvoten vara otillåten, vilket uppfattades av allmänheten som provocerande och oroväckande. Det fanns en oro för en feminisering av skolsamfundet och att det skulle vara ogynnsamt för speciellt pojkar. Däremot visar studier att denna oro som vuxna har, inte delas av elever. Dessutom kan det konstateras att feminiseringen av utbildningen inte har skett i Finland, på samma sätt som i många andra länder. Vidare framhåller Lahelma att en av konsekvenserna av att det antas finnas ett behov av manliga lärare är att män får dolt stöd i varje steg mot en lärarprofession och inom läraryrket. (Lahelma, 2006.)

Många kvinnliga lärare och lärarstuderande har en känsla av att manliga kollegor favoriseras vid antagningsprocessen till lärarutbildningen, under lärarutbildningens studier, vid jobbsökande och inom kollegiet vid skolorna på fältet (Lahelma, 2000; Lahelma, 2006). Vidén och Naskali (2010, s. 78) konstaterar i studien *Sukupuolitietaisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa* att eftersom de manliga lärarstuderande är färre än de kvinnliga lärarstuderande vid lärarutbildningen uppfattas de manliga lärarstuderande som en betydelsefull minoritet. Många kvinnliga lärarstuderande upplever att manliga lärarstuderande avklarar lärarutbildningen på grund av att de är män. Det framkommer att manliga och kvinnliga lärare väljer studieinriktning inom lärarutbildningen enligt stereotypiskt manligt eller kvinnligt. Vidén och Naskali skriver att de manliga lärarna har lättare att få tjänster i hela Finland

eftersom arbetstagare söker efter lärare med kompetens inom stereotypt manligt kunnande. Vidare framhåller studien att den heteronormativa uppdelningen av manligt och kvinnligt i lärarskapet bekräftar att det biologiskt angivna könet är en mer betydelsefull del av lärarskapet än yrkeskunnandet.

I samband med att jämställdhetslagen (609/1986) trädde i kraft finansierade Utbildningsministeriet år 1987 en nämnd att undersöka genusmedvetenheten vid lärarutbildningar i Finland. Nämnden gav flera konkreta förbättringsförslag men de verkliga förändringarna vid lärarutbildningarna var få. Då samma undersökning genomfördes 2004 kunde det konstateras att på tjugo år hade inte mycket förändrats gällande frågor om genusmedvetenhet vid lärarutbildningarna. Lärarutbildare ser jämställdhetsfrågor som viktiga frågor men som ett problem som inte gäller i skolan. (Lahelma, 2000; Huhta, 2004; Lahelma, 2006.)

Att lärarutbildningen behöver beakta frågor om hbtq framkommer det av en arbetsgrupp tillsatt av Statsrådets nätverk av kontaktpersoner för grundläggande och mänskliga rättigheter som 2014 utredde hbtq-personer ställning i Finland. I utredningen ger arbetsgruppen förslag på att förbättra sexuella minoriteter och könsminoriteters situation i skolan genom att lärarutbildningen ska behandla hbtq-frågor och ge lärarstuderande kunskap om hur sexuella minoriteter och könsminoriteter ska beaktas i skolan. (Justitieministeriet, 2014, s. 30.) Lahelma lyfter fram att ett könssensitivt förhållningssätt inom lärarutbildningen är av stor betydelse för att förebygga diskriminering på grund av kön eller sexualitet. Lärare behöver teoretisk kunskap och praktisk pedagogisk utbildning om genus. (Lahelma, 2006.)

En könssensitiv skola

Det finns inte några krav eller direktiv på vad lärarutbildningen förväntas utbilda lärarstuderande i frågor om jämställdhet, genus och hbtq. Dessutom finns det lite forskning om problematiken i såväl en finländsk kontext som i en internationell kontext. (Vidén & Nasakli, 2010.) Därför åskådliggör jag vad färdigutexaminerade lärare behöver förhålla sig till och ta hänsyn till inom läraryrket, genom att presentera

vad den finländska lagstiftningen och Utbildningsstyrelsen kräver av skolan och lärare.

Den finländska jämställdhetslagen (1329/2014) förpliktar utbildningsanordnare att främja jämställdhet mellan kvinnor och män samt att målmedvetet förebygga diskrimination på grund av könsidentitet eller könsuttryck.

Myndigheter och utbildningsanordnare samt andra sammanslutningar som tillhandahåller utbildning eller undervisning ska se till att flickor och pojkar samt kvinnor och män har lika möjlighet till utbildning och avancemang inom yrket samt att undervisningen, forskningen och läromedlen stöder syftet med denna lag. Vid utbildning och undervisning ska jämställdhet främjas med hänsyn till barnens ålder och mognad. (1329/2014)

Myndigheter, utbildningsanordnare och andra sammanslutningar som tillhandahåller utbildning eller undervisning samt arbetsgivare ska på ett målinriktat och planmässigt sätt förebygga diskriminering på grund av könsidentitet eller könsuttryck. (1329/2014)

Grunderna för den grundläggande utbildningen 2014¹³ poängterar att jämställdhetslagen förpliktar läroanstalter att se till att alla har lika möjligheter till utbildning oberoende av kön. Dessutom framhåller Glgu 2014 att undervisningen och lärostoffet ska stödja syftet med jämställdhetslagen. (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 17–18.)

Enligt Utbildningsstyrelsens handbok *Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga–Guide för främjandet av jämställdhet i den grundläggande utbildningen* (2015) betonar grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 att undervisningen ska vara genusmedveten. Detta ställer krav på att lärare ska ha ett genusmedvetet förhållningssätt och bemöta elever enligt denna princip. Genusmedveten undervisning grundar sig på kunskap om att se varje elev, deras individualitet och personlighet. Samtidigt ska den genusmedvetna undervisningen bygga på att läraren är medveten om de samhälleliga och kulturella könsstrukturer som leder till ojämställdhet och ha ett intresse att förändra dem. Vidare poängterar

¹³ Hädanefter Glgu 2014.

Utbildningsstyrelsen att en genusmedveten undervisning är en del av lärares yrkesskicklighet. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 18.)

Fortsättningsvis framhåller Utbildningsstyrelsen att en genusmedveten lärare är medveten om att sociala och kulturella faktorer formar kön och att dessa faktorer kan påverkas. Läraren ska vara medveten om att hen har en tendens att förhålla sig olika till elever beroende på deras kön men ha en vilja att agera mera jämställt. Lärare ska ge elever utrymme att vara och uttrycka sig själva, utan traditionella förväntningar på kön. Hen ska kunna stödja elevers utveckling och byggande av könsidentitet och könsuttryck, även elever som hör till en könsminoritet. Läraren kan vid behov hänvisa elever till elevvården eller andra till instanser och organisationer med mera sakkunskap om mångfalden av kön. Läraren ska motverka könade tankemönster, interaktionsmönster och praxis i sin arbetsgemenskap. Tillsammans med eleverna analyserar läraren strukturer som bygger på föreställningar om kön, som flickor och pojkar, kvinnor och män samt könsminoriteter möter. Läraren ska aktivt främja jämställdhet genom sitt val av läromedel, arbetssätt och med samarbetspartner i den egna klassen och i skolgemenskapen. Dessutom ska lärare utveckla skolans verksamhetskultur till den grad att den blir mer genusmedveten och hen ska delta i utvecklingen av skolans jämställdhetsplan. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 18–19.)

Utbildningsstyrelsen konstaterar att då det gäller bedömning är lärare inte konsekventa. I nationella bedömningar av inlärningsresultat har det kommit fram att lärare ger vitsord som inte motsvarar elevernas kunskap. Pojkar får oftare bättre vitsord än deras kunskaper förutsätter medan flickor bedöms strängare. Dessutom förekommer det skillnader mellan läroämnena; det krävs mer av pojkarnas kunskaper i matematik än av flickorna för samma vitsord. Det samma gäller modersmål; det krävs mer av flickornas kunskaper i modersmål än av pojkarna för samma vitsord. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 20.)

För en genusmedveten undervisning bör läraren välja undervisningsmaterial som stödjer jämställdhet. Enligt jämställdhetslagen ska undervisningsmaterialet stödja läroanstalternas jämställdhetsarbete. Läroböcker och andra läromedel påverkar elevers uppfattningar om kön, könsroller och uppgifter som människor av olika kön förväntas ha i samhället. Dessutom framhåller Glgu 2014 att lärare ska förhålla sig kritiskt till

läromedel eftersom det publiceras läromedel som reproducerar könsstereotyper som råder i samhället och därmed upprätthåller stereotypa föreställningar om kön. Utbildningsstyrelsen fastställer att representationen av män och kvinnor är ojämlik. Män och det maskulina representeras i mycket högre grad än kvinnor och det feminina. Dessutom representeras inte könsminoriteter, sexuella minoriteter eller etniska minoriteter, förutom några enstaka undantag. Därmed blir minoriteter avvikande och annorlunda. Läromedlen representerar inte mångfalden bland människorna, vilket lärare bör beakta och motverka. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 21–22; Undervisnings- och kulturministeriet, 2010, s.60.)

Utbildningsstyrelsen betonar att elever i årskurserna 1–2 bygger sin identitet som elev och medlem i skolgemenskapen. Läraren ska vara medveten om att varje elev har sin egen utvecklingsrytm. Eleverna ska känna att de blir hörda och sedda. Eleverna ska få möjligheten att tillsammans med läraren kritiskt granska läromedel ur ett genusperspektiv. Läraren ska hjälpa eleverna att känna igen könsrelaterade förväntningar och antaganden och hjälpa dem att förstå att de inte behöver reducera sina aktiviteter enligt dem. Läraren ska bidra till att eleverna bemöter varandra med respekt genom att ingripa då det behövs. En lärare som är förstående och är positivt inställd till mångfald spelar en nyckelroll när eleverna bygger sin egen könsidentitet. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 27–28.)

Elever i årskurser 3–6 blir allt mer medvetna om den egna könsidentiteten. Vidare menar Utbildningsstyrelsen att det finns en risk för att vänskapsförhållande mellan flickor och pojkar sexualiseras av både lärare och jämnåriga då elever i denna ålder typiskt håller sig till en grupp av samma kön. Lärare kan uppleva det utmanade att stödja elever med icke-normativa könsuttryck men det är lärarens uppgift att stödja elever som inte tydligt upplever sig höra till en flick- eller pojkgrupp. Lärare ska göra eleverna medvetna om och delaktiga i jämställdhetsfrågor. Eleverna behöver kunskap om könsrelaterad mobbning och trakasserier för att kunna känna igen dem i sitt eget beteende och i andras beteende och för att lära sig stå emot gruppträck. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 32.)

Under årskurserna 7–9 ändrar arrangemangen kring studierna och alla läroämnen undervisas av ämneslärare och eleven ansvarar i högre grad själv för sina studier.

Lärare ska vägleda eleverna mot jämställdhet inom sitt eget läroämne och i annan verksamhet inom skolgemenskapen. Eleverna ska stödjas att utveckla en samhörighet som inte godkänner rasism, mobbning, sexuella trakasserier eller annan form av diskriminering. Könsuppdelningen mellan flickor och pojkar ska motverkas såväl i skolan som i val av fortsatta studier och jobb. Påbyggnadsundervisningen har samma skyldighet att främja jämställdhet som den grundläggande utbildningen. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 38–39.)

Utbildningsstyrelsen skriver att främjandet av jämställdhet och mångfalden av kön bör beaktas skilt för varje läroämne vid planering och genomförande av lektionerna. Härnäst lyfter jag fram Utbildningsstyrelsens principiella synpunkter och praktiska idéer om hur lärare kan främja jämställdhet i undervisningen i olika läroämnena för årskurserna 3–6. Jag beskriver de läroämnena som är av relevans för denna undersökning.

Målet för undervisningen i *modersmål och litteratur* är att eleverna blir medvetna om sig själva som språkbrukare och talare. Lärares och elevers språk kan upprätthålla gamla normer eller skapa nya normer. Texter och undervisningsmetoder ska vara genusmedvetna. Eleverna ska bli medvetna om att könets mångfald kan uttryckas på många olika vis. Denna vetenskap kan hjälpa många elever i deras könsidentitet. Eleverna ska erbjudas mångsidiga texter som motiverar eleverna att läsa. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 33.)

Syftet med undervisningen i *matematik* är att stödja eleverna i att utveckla en positiv attityd till matematik. Desto mer innehållet i matematikundervisningen kopplas till elevernas vardag desto mer motiverade blir eleverna. Under årskurserna 3–6 kan flickors intresse för matematik dala och då blir det centralt för lärare att fästa särskild uppmärksamhet vid detta. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 34.)

Inom *omgivningslära* ska varje elev, oberoende av kön, få möjligheten att på ett mångsidigt sätt bekanta sig med vetenskapsområden inom omgivningslära. De ska även bekanta sig med teknologi, utbildningsvägar och yrken som anknyter till omgivningslära. Läraren ska presentera personer som representerar det kön som är i minoriteter inom branschen. Eleverna ska uppmuntras att på ett jämlikt sätt prova på

olika roller i grupparbeten och forskningsuppgifter. Läroämnet möjliggör diskussion och undersökning av könstereotyper i samhället ur barnens synvinkel. Läraren ska betona att det är var och ens frihet att definiera sig själv och bygga sin egen identitet. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 34.)

I undervisningen i *religion* granskas individen, familjen, den närmaste kretsen och samhället kritiskt ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv. Undervisningen ska ta upp barns rättigheter och individens ansvar för sig själv och andra. Emotionella färdigheter och interaktionsfärdigheter ska tränas och eleverna ska uppmuntras i att framföra självständiga och motiverade åsikter. Målet är att eleverna ska förstå värdena i de mänskliga rättigheterna och i synnerhet FN:s deklaration om barns rättigheter. Eleverna ska reflektera över val utifrån etiska principer och ett jämställdhetsperspektiv. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 34.)

Enligt Glgu 2014 för *historia* ska undervisningen göra eleverna medvetna om värderingar och spänningar i samhället och förändringar som skett under tidens gång. Det är lämpligt att granska historien ur ett genusperspektiv. Undervisningen ska utmana den traditionella synen på *stora män i historien* och föra fram kvinnor som aktiva parter i historien. Detta kan göras genom berättelser, rollekar, drama och bildkonst för att utveckla en historisk empatiförmåga. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 35.)

Slöjd ska undervisas som ett gemensamt ämne för pojkar och flickor genom hela grundskolan. Undervisningen ska medvetet lösgöra sig från traditionell könsindelningen av teknisk slöjd som ett ämne för pojkar och textil slöjd som ett ämne för flickor. I årskurserna 3–6 vägleds eleverna att välja arbetsmetoder och verktyg. Eleven får stöd för att utveckla sina slöjdfärdigheter och uppmuntras att njuta av arbetet. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 36.)

Gymnastik ska bidra till att främja jämlikhet, jämställdhet och gemenskap. Den ska även stödja kulturell mångfald. Inom gymnastiken ska undervisningsgrupperna flexibelt delas in enligt behov. Undervisningsgrupperna delas in efter resurser, mål och säkerhetskrav. En könsindelad undervisning exkluderar och försämrar trivseln för elever som tillhör en könsminoritet. Läraren ska identifiera könsnormativa strukturer,

verksamhetsmodeller och stereotyper i idrottskulturen och ifrågasätta dem med eleverna genom diskussion. Flickor och pojkar ska likvärdigt bekanta sig med olika grenar på ett mångsidigt sätt. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 36.)

Utbildningsstyrelsen fastslår att i en genusmedveten skola är varje elev en del av skolgemenskapen och ska få vara precis som den unika person hen är. Skolans anställda ska vara genusmedvetna och skolans ledning och utbildningsanordnare stödjer det jämställdhetsarbete som skolan utför. Undervisningspersonalen ska få möjlighet att utveckla sin kunskap i jämställdhetsfrågor genom fortbildning. I en genusmedveten skola accepteras och respekteras jämställdhet och mångfald av kön. (Utbildningsstyrelsen, 2015, s. 48.)

Tabell 1

Översikt över förutsättningar könssensitiva läroämnen enligt Utbildningsstyrelsens handbok "Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga- Guide för främjandet av jämställdhet i den grundläggande utbildningen" (2015)

Läroämne	Förutsättningar för ett könssensitivt läroämne
Modersmål och litteratur	<ul style="list-style-type: none"> - Medvetna språkbrukare - Genusmedvetna texter och undervisningsmetoder
Matematik	<ul style="list-style-type: none"> - Stödja en positiv attityd till matematik - Stödja flickors intresse för matematik
Omgivningslära	<ul style="list-style-type: none"> - Oberoende av kön ska eleverna få på ett mångsidigt sätt bekanta sig med olika naturvetenskapsområden - Representera det kön som är i minoritet i olika branscher - Diskussion och undersökningar om könsstereotyper
Religion	<ul style="list-style-type: none"> - Granska fenomen ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv - Emotionella färdigheter och interaktionsfärdigheter tränas

	<ul style="list-style-type: none"> - Mänskliga rättigheter och FN:s deklaration om barns rättigheter ska lyftas fram - Reflektion över elevernas egna val utifrån etiska principer och ett jämställdhetsperspektiv
Historia	<ul style="list-style-type: none"> - Granska historien ur ett genusperspektiv - Utmana den traditionella synen på män och kvinnor i historia
Slöjd	<ul style="list-style-type: none"> - Medvetet lösgöra sig från traditionell könsuppdelning av teknisk slöjd och textil slöjd
Gymnastik	<ul style="list-style-type: none"> - Bidra till att främja jämlikhet, jämställdhet och gemenskap - Stödja kulturell mångfald - Könsindelad undervisning exkluderar och försämrar trivselen för könsminoriteter - Lärare ska identifiera könsnormativa strukturer, verksamhetsmodeller och stereotyper i idrottskulturen - Flickor och pojkar ska få på ett likvärdigt sätt bekanta sig med olika idrottsgrenar

Sammanfattningsvis kan det konstateras att forskning visar att lärarutbildningen inte har utvecklats de senaste decennierna i frågor om genus och jämställdhet även om arbetsgrupper har föreslagit detta som åtgärd för att främja jämställdheten i Finland. Jämställdhetslagen och Utbildningsstyrelsen kräver av utbildningsanordnare och lärare att ha ett könssensitivt förhållningssätt och förebygga diskrimination på grund av könsidentitet eller könsuttryck. Vidare kan konstateras att förväntningarna i frågor om genus, jämställdhet och hbtq på lärare i arbetslivet återspeglas inte i de finländska lärarutbildningarnas kursinnehåll.

2.6 Sammanfattning

Mitt syfte med avhandlingens teoretiska referensram är att beskriva genus och sexualitet ur ett historiskt, samhälleligt och feministiskt perspektiv. För att förstå hur

strukturer som genussystemet och heteronormativitet verkar i den finländska lärarutbildningen behöver de ses ur ett bredare perspektiv.

Den historiska synen på kvinnligt och manligt är en del av det finländska kulturella arvet, något som behöver beaktas då jämställdhetsfrågor analyseras. Jämställdhet mellan kvinnor och män har kommit långt sedan frågorna först började diskuteras. Däremot finns det ur ett människorättsperspektiv mycket kvar att göra i Finland. Framförallt könsminoriteters ställning och välmående behöver tas på allvar. Kritik mot translagen har framförts av många internationella människorättsorganisationer. (Budgeon, 2015; Koskinen Sandberg, 2016; Jämställdhetsombudsmannen, 2018.)

Feministiska teorier som queerteori och genussystemet ger en möjlighet att förstå maktstrukturernas verkan i samhället. Den normkritiska pedagogiken möjliggör en praktisk tillämpning av de feministiska teorierna och kan användas inom skolväsendet för att få syn på maktstrukturer i klassrummet. (Hirdman, 2001; Rosenberg, 2002; Butler, 2007.)

För den finländska lärarutbildningen finns ingen läroplan eller krav på att utbilda lärarstuderande om genusfrågor. De finländska lärarutbildningarna innehåller någon enstaka kurs som innefattar genusmedvetenhet eller normkritik på såväl nationell nivå som lokal nivå. Däremot kräver jämställdhetslagen (609/1986) och Utbildningsstyrelsen (2014; 2015) en genusmedveten undervisning och ett könssensitivt förhållningssätt av lärare. Många forskare har genom åren kritiserat den finländska lärarutbildningens brist på utbildning om genusmedvetenhet. Forskare har även kritiserat skillnaden på behandlingen av manliga och kvinnliga lärarstuderande. (Lahelma, 2000; Vidén & Naskali, 2010.)

Diskussioner om kön, sexualitet och jämställdhet i en finländsk kontext är inte enkla. Det uppstår en paradox mellan en självbild av Finland som ett av världens mest jämställda länder, där jämställdheten är avancerad och självklar, och en motvilja mot att diskutera jämställdhetsfrågor. (Julkunen, 2010, s. 15.) Debatter och diskussioner om hbtq-frågor påvisar att frågor om kön och sexualitet inte är självklara eller något som diskuteras med lätthet i det finländska samhället, vilket eventuellt strider mot finländares självbild av ett jämställt land (Tuori, 2017, s. 109).

3. Metod

I detta kapitel presenteras syftet och forskningsfrågorna för avhandlingen. Därefter motiveras valet av forskningsansats, datainsamlingsmetod och val av informanter. Vidare redogörs för undersökningens genomförande och analys och bearbetning av materialet. Avslutningsvis presenteras tillförlitlighet, trovärdighet och etiska aspekter och beaktandet av dessa i undersökningen.

3.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna avhandling är att undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens förverkligande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor och hur lärarstuderande anser att lärarutbildningen kan utvecklas gällande dessa frågor. Dessutom undersöker jag lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor.

Utifrån syftet med avhandlingen har tre forskningsfrågor formulerats:

1. Hur uppfattar lärarstuderande att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen?
2. Vad har lärarstuderande för attityder mot hbtq-frågor?
3. Hur uppfattar lärarstuderande att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq?

Avsikten med forskningsfråga ett är att undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens förverkligande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor. Avsikten med forskningsfråga två är att undersöka lärarstuderandes allmänna attityder mot hbtq-frågor. Avsikten med forskningsfråga tre är att undersöka hur lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen kan utvecklas gällande jämställdhet, genus och hbtq.

3.2 Fenomenografi som forskningsansats

Denna studie grundar sig på principerna för kvalitativ forskning och forskningsansatsen är fenomenografisk. Fenomenografi är en ansats som identifierar, formulerar och hanterar vissa typer av forskningsfrågor. Fenomenografin lämpar sig för forskning inom pedagogik eftersom den uppmärksammar frågor som är relevanta för lärande och förståelsen av en pedagogisk miljö. (Marton & Booth, 2000.)

Inom fenomenografin ligger intresset i att studera hur fenomen i omvärlden uppfattas av människor. Istället för att söka efter förklaringar, samband eller frekvenser ligger fokuset på innebörden av olika fenomen. Fenomenografin handlar om att identifiera uppfattningar och beskriva variationen i uppfattningar. Problemet granskas ur ett så kallat *andra ordningens perspektiv*, det vill säga problemet beskrivs hur något framstår eller ter sig för människor. Till skillnad från att beskriva hur något egentligen är eller även kallat för *första ordningens perspektiv*. Fenomenografin som forskningsansats kan inte generalisera en hel populations uppfattningar utan målet är att finna kvalitativt olika uppfattningar som kan förklara den större delen av variationen i uppfattningar. För fenomenografiska studier är variationen i människors sätt att erfara fenomen i sina världar av stort intresse och fenomenografiska studier strävar efter att beskriva den variationen. (Stukát, 2011, s. 37–38; Marton & Booth, 2000.)

Eftersom jag ville undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens beaktande av och utvecklingsmöjligheter gällande jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor och lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor, anser jag att undersöka fenomenen ur ett *andra ordningens perspektiv*, det vill säga hur fenomenen ter sig för lärarstuderande, var mest lämplig.

Problematiken i att använda sig av fenomenografi som forskningsansats inom studier är att varje respondent har sina egna erfarenheter och upplevelser, vilket påverkar respondentens uppfattningar och upplevelser av olika fenomen. Risken är att forskaren har svårigheter att tolka respondentens förklaringar av sina upplevelser av ett fenomen, eftersom forskaren kanske inte delar respondenternas erfarenheter och upplevelser. (Alexandersson, 2009.) Som forskare inom avhandlingens tema anser jag att jag kan

förstå respondenternas resonemang och upplevelser eftersom jag har erfarenheter av studier vid lärarutbildningen och delar liknande upplevelser som respondenterna.

Dahlgren och Johansson (2009, s. 126) skriver att i en fenomenografisk intervju är det viktigt för forskaren att få ett så rikhaltigt och uttömmande svar som möjligt och därför lämpar sig semistrukturerade eller tematiska intervjuer som datainsamlingsmetod. I enlighet med detta har jag valt att samla in data för min undersökning genom semistrukturerade intervjuer som datainsamlingsmetod.

3.3 Semistrukturerad intervju som datainsamlingsmetod

Inom kvalitativ forskning är en av de vanligaste datainsamlingsmetoderna forskningsintervjun. Forskaren vill genom kvalitativa intervjuer förstå världen från undersökningspersonens perspektiv. Den kvalitativa intervjun liknar vardagliga samtal men har samtidigt en struktur och ett syfte. (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 15; Kvale & Brinkmann, 2009, s. 17.)

Forskningsintervjun är som ett samtal mellan två parter som samtalar om ett ämne som intresserar dem båda (Olsson & Sörensen, 2007). Den kvalitativa forskningsintervjuns uppgift är att samla in nyanserad information och så djupa beskrivningar som möjligt av respondenten (Kvale, 2007, s. 80–82). För att få svar på forskningsfrågorna bör det finnas flera intervjufrågor per forskningsfråga. Då det finns flera intervjufrågor får forskaren ett bredare perspektiv på respondentens uppfattning. Forskaren ska inte se intervjufrågorna som att de bara är kopplade till den först ämnade forskningsfrågan utan de kan användas för att få svar på flera forskningsfrågor. (Kvale, 2007.)

Enligt Stukát brukar forskningsintervjuer delas in i tre övergripande kategorier, beroende på hur styrd intervjusituationen är och hur mycket spelrum som ges åt informanten. Dessa kategorier är: strukturerade, semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer. I strukturerade intervjuer följer forskaren ett färdigt frågeformulär och följer noggrant ordningsföljden under intervjuens gång. Frågorna i strukturerade

intervjuer är slutna och erbjuder lite spelrum för informanten att svara med längre och utförligare svar. (Stukát, 2011, s. 43.)

I ostrukturerade intervjuer är forskaren medveten om vilket ämnesområde som ska behandlas men ställer frågorna i den ordningen känns bäst för intervjusituationen. Forskaren kan ha ett färdigt frågeformulär med några huvudfrågor att utgå ifrån. I ostrukturerade intervjuer är samspelet mellan intervjuaren och den som blir intervjuad av större betydelse än i de strukturerade intervjuerna. Frågorna är formulerade så att informantens svar kan bli längre och mer djupgående. (Stukát, 2011, s. 44.)

I denna undersökning grundar sig empirin på en mellanvariant av den strukturerade och ostrukturerade intervjumetoden, det vill säga en semistrukturerad intervjumetod. Kvale och Brinkmann (2009, s. 43) beskriver den semistrukturerade intervjun som ett vardagssamtal men samtidigt som en professionell intervju med ett syfte. Den semistrukturerade intervjun är *varken ett vardagssamtal eller ett slutet frågeformulär*. För det mesta utgår forskaren ifrån ett färdigt frågeformulär som stöd. Men under intervjuns gång kan forskaren ändra på frågornas ordningsföljd, ställa följdfrågor eller vidareutveckla frågor och svar.

Jag har valt semistrukturerad intervjumetod för avhandlingens empiriska undersökning. Metoden möjliggör en djupare förståelse för undersökningsområdet genom informanternas ingående utsagor. Eftersom semistrukturerade intervjuer är en mellanvariant av strukturerade och ostrukturerade intervjuer blir intervjuerna mer öppna och forskaren får möjligheten att interagera med intervjupersonen. Dessutom kan frågors ordningsföljd vid behov justeras och forskaren kan be intervjuaren utveckla svar. Under alla intervjuer har jag utgått från samma intervjuguide (se Bilaga 2). Min handledare kommenterade intervjufrågorna och kom med förslag till ändring. Eftersom jag hade utfört djupintervjuer i min kandidatavhandling inom samma tema hade jag nytta av den erfarenheten och en förförståelse för hur jag ville utforma intervjufrågorna. Varje intervju ljudinspelades för att förenkla analysen av materialet.

3.4 Val av informanter

Syftet med denna avhandling är att undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens förverkligande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor och hur lärarutbildningen kan utvecklas gällande dessa frågor. Dessutom vill jag undersöka lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Målgruppen utgörs därmed av lärarstuderande.

Under hösten 2017 kontaktade jag lärarstuderande vid fakulteten för välfärdsstudier och pedagogik vid Åbo Akademi via e-post (se Bilaga 1) och berättade om syftet för min forskning. Jag meddelade om intervjuens längd och försäkrade om deras konfidentialitet. Målet var att intervjua sju lärarstuderanden. Elva lärarstuderanden meddelade att de var intresserade av att ställa upp på intervju. Av dessa valdes sju lärarstuderanden som jag ansåg vara lämpliga. Trost (2010, s. 143–144) menar att i en kvalitativ studie är det att föredra att begränsa antalet intervjuer eftersom många intervjuer kan bli ohanterliga och försvåra arbetet med att få en överblick över materialet och samtidigt se alla viktiga detaljer. Vidare menar Trost att ett fåtal välutförda intervjuer är mer värda än flertal mindre väl utförda. Jag sökte efter en bred spridning på informanternas utbildningsområde. Dessutom undvek jag att intervjua personer jag hade en vänskapsrelation med, något som Trost (2010, s. 144) avråder forskare att göra eftersom det finns många nackdelar med att intervjua en anhörig eller andra bekanta personer.

3.5 Undersökningens genomförande

Under våren 2017 undersökte jag lärares förhållningssätt till jämställdhet och jämställdhetsarbete i samband med min kandidatavhandling (se Nyberg, 2017). I undersökningens intervjuades två lärare och sedan utfördes en narrativ analys på intervjuerna. Erfarenheterna från den undersökningen, vad gäller utformandet och genomförande av undersökningen, har varit till stor nytta under denna avhandlingens undersökningsprocess.

Kvale och Brinkmann (2009, s. 118) redogör för sju olika stadier i en intervjuundersökning. Det första stadiet är att tematisera undersökningen, det vill säga att formulera undersökningens syfte. Undersökningen *varför* och *vad* bör klargöras innan frågan *hur* undersökningen utförs ställs. Detta gjordes i samband med att jag formulerade syfte och forskningsfrågor. Därefter bestämde jag mig för att göra en kvalitativ intervju och sedan formulerade jag mina intervjufrågor. Dock ändrades forskningsfrågornas karaktär efter intervjuernas genomförande.

Det andra stadiet är att planera upplägget för undersökningen. Som förberedelse inför intervjuerna utformade jag en intervjuguide som jag utgick ifrån. Intervjuguiden är anknuten till forskningsfrågorna för att få svar på dessa. Samma intervjuguide användes till samtliga intervjuer men beroende på informanternas svar, fördjupade jag mig i en del frågor eller ändrade på frågornas ordningsföljd. För att testa frågornas lämplighet genomförde jag en pilotundersökning före intervjuerna. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 118.)

I e-posten som jag sände ut till lärarstuderande vid Fakulteten för välfärdsstudier och pedagogik meddelade jag undersökningens syfte och målgrupp. Jag meddelade att informanterna inte behöver vara kunniga på forskningsområdet för att locka personer som var osäkra på ämnet eller inte hade kunskap om ämnet. Dessutom meddelade jag intervjuens uppskattade längd och försäkrade informanternas konfidentialitet och att deras namn kommer att fingeras.

Det tredje stadiet är att genomföra intervjuerna enligt intervjuguiden och genom att ha ett reflekterande förhållningssätt till den kunskap som eftersöks och till den interpersonella relationen som uppstår i en intervjusituation. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 118.)

Intervjuerna genomfördes vid Academill i Vasa i ett tomt och avsides rum för att garantera att intervjuerna kunde fortlöpa ostört och att informanten kunde känna sig trygg, något som Trost (2010, s. 65) påpekar att är en viktig del för att en intervju ska ha de bästa förutsättningarna att bli lyckad. Innan jag påbörjade mina intervjuer förklarade jag mitt syfte med undersökningen och bekräftade informanternas konfidentialitet och att deras namn skulle fingeras. Jag frågade även informanterna om

jag tilläts spela in intervjun. Ljudinspelningarna spelades in med hjälp av en diktafon och sedan överfördes de till min personliga dator för att därefter raderas från diktafonen. Ljudfilerna sparades med ett nytt kodat namn, för att informanternas konfidentialitet skulle säkerställas.

En av informanterna som intervjuades tvekade mycket på svaren under hela intervjun och angav att hen var osäker på vad hen ville att skulle komma med i undersökningen. Eftersom hela intervjun var svår att tolka, valde jag att inte ta med den i mitt sampel. Slutligen var det sex stycken intervjuer av de ursprungligen sju som analyserades. Lärarstuderanden hade alla olika bakgrunder. Tre av informanterna studerade till speciallärare. Två informanter studerade till klasslärare och en informant hade ämneslärarbehörighet men studerade vidare till klasslärare.

I resultatredovisningen har de intervjuade lärarstuderandena tilldelats nya och fingerade namn för att deras konfidentialitet ska tryggas. Jag har valt att kalla dem för *Roosa, Ronja, Ilse, Ester, Daniela* och *Ninni*.

Enligt Kvales och Brinkmans (2009) modell för en intervjuundersökning, är de fyra sista stadierna; utskrift, analys, verifiering och rapportering, vilka jag återkommer till i nästa kapitel.

3.6 Analys av data och bearbetning av materialet

Kvales och Brinkmans (2009, s. 118) fyra sista stadier för en intervjuundersökning är; utskrift, analys, verifiering och rapportering. Det fjärde stadiet, utskrift, genomfördes efter genomförda intervjuer. Intervjuerna transkriberades och informanternas svar normaliserades, sedan printades transkriptionen ut för att lättare kunna analyseras. Det femte stadiet, analys, ska utgå från undersökningen syfte och datainsamlingsmetod.

Undersökningens material har analyserats enligt analysmetoden *meningskategorisering*. Jag har följt Alexanderssons (2009, s. 125–128) steg för att analysera och tolka intervjuer i en fenomenografisk studie. Analysarbetet kan delas in

i fyra faser: (1) att bekanta sig med data och etablera ett helhetsintryck, (2) att uppmärksamma likheter och skillnader i utsagorna, (3) att kategorisera uppfattningar i beskrivningskategorier och (4) att studera den underliggande strukturen i kategorisystemet.

Den första fasen sker oftast genom att läsa igenom materialet och försöka skapa en överblick av intervjuerna. Under denna fas söker forskaren centrala utsagor. Dessa blir särskilt tydliga då de uttalas frekvent eller då samma uttalande återkommer och beskrivs på ett konsekvent vis. Det är först när forskaren upplever en förtrogenhet till materialet som skillnader och likheter kan urskiljas. (Alexandersson, 2009, s. 125–128.)

Efter att jag hade transkriberat intervjuerna och printat ut materialet läste jag igenom varje enskild intervju och markerade sådant som var relevant för forskningsfrågorna. Jag använde mig av olika färgers markeringspennor och varje forskningsfråga representerades av en viss färg. När jag hade läst igenom intervjuerna några gånger, kunde jag se likheter och skillnader mellan utsagorna.

Den andra fasen innebär att uppmärksamma likheter och skillnader i utsagorna på ett mer systematiskt och konkret sätt. Då den ena utsagan ses i relation till den andra kan likheter och skillnader träda fram mer tydligt. Analysarbetet pendlar från ett inifrån-perspektiv till ett utifrån-perspektiv. Det senare perspektivet innebär intervjuarens egna reflektioner över hela materialet medan inifrån-perspektivet innebär att förstå enskilda utsagors innebörd på dess egna förutsättningar. (Alexandersson, 2009, s. 125–128.)

Den tredje analysfasen innebär att kategorisera uppfattningar i beskrivningskategorier. Beskrivningskategorierna ska vara intresseväckande i förhållande till den företeelse eller det objekt som diskuteras. De olika kategorierna ska på ett tydligt och kvalitativt sätt urskilja sig från varandra. I redovisningen av beskrivningskategorierna tilläggs en sammanfattning och beskrivning av kategorierna. Sammanställningen av beskrivningskategorierna som är relaterade till varandra, genom att de omfattar olika uppfattningar av samma tema, sker i en helhet som uttrycker det *totala utfallsrummet*. (Alexandersson, 2009, s. 125–128.) Under analysarbetet utgick jag från några

temaområden som jag hade identifierat i utsagorna. Sedan under processens gång blev det tydligt att vissa kategorier inte var lika frekventa som jag först uppfattade dem och därför föll de bort, medan andra kategorier blev mer centrala. Totalt kunde tre kategorier urskiljas för att besvara den första forskningsfrågan, fem kategorier för att besvara den andra forskningsfrågan och fem kategorier för att besvara den tredje forskningsfrågan.

Den fjärde analysfasen innebär att studera den underliggande strukturen i kategorisystemet. Inom fenomenografiska undersökningar är det utfallsrummet som bildar huvudresultatet. Grunden för en mer systematisk analys utgörs av hur uppfattningarna förhåller sig till varandra. Då dessa analyser genomförs kan intervjuaren få syn på uppfattningarnas inbördes förhållanden och resultera i principiellt olika kategorisystem. De enskilda uppfattningarna kan uppfattas som jämbördiga i förhållande till varandra. Utsagorna kan också utgöras av uppfattningar som anses vara mera utvecklade eller mera omfattande än andra uppfattningar inom samma kategorisystem. (Alexandersson, 2009 s.125–128.) I min undersökning har jag utgått från att rangordna uttalanden utifrån att alla utsagor är jämbördiga. Men jag har för läsarvänlighetens skull placerat den kategori med flest utsagor först i ordningen och den kategorin med minst utsagor sist i ordningen.

Enligt Kvaales och Brinkmanns (2009, s. 118) modell för en intervjuundersökning, är det sjätte stadiet att verifiera undersökningen genom att fastställa intervjuresultatets validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Detta återkommer jag till i nästa kapitel. Det allra sista stadiet är rapportering av undersökningens resultat. Rapporteringen sker då avhandlingen godkänns och publiceras.

3.7 Tillförlitlighet, trovärdighet och etiska aspekter

Stukat (2011, s. 139–140) skriver om det grundläggande individskyddskravet som kan konkretiseras i fyra huvudkrav på forskningen. Dessa är följande:

1. informationskravet

2. samtyckeskravet
3. konfidentialitetskravet
4. nyttjandekravet

Informationskravet innebär att forskaren ska informera de som berörs av studien, om studiens syfte och tillvägagångssätt. Dessutom bör det i förhandsinformationen ingå den forskningsansvariges namn och institutionsanknytning. (Stukát, 2011, s. 139.) Detta beaktades genom att jag informerade om studiens syfte och tillvägagångssätt i e-posten som sändes till lärarstuderande. Där framkom det även mitt namn och att det handlar om en magisteravhandling för mina klasslärarstudier. Därtill upprepades dessa aspekter för informanterna vid intervjutillfället.

Med samtyckeskravet avses att deltagarna i undersökningen har rätt att bestämma om sitt deltagande och avbryta det när som helst utan att det innebär några negativa konsekvenser för dem (Stukát, 2011, s. 139). Informanterna gav sitt samtycke till intervjun i samband med att de svarade jakande på min e-post och bekräftade att de ville ställa upp. Dessutom frågades de om samtycke en gång till vid intervjutillfälle.

Konfidentialitetskravet innebär att forskaren ska ta hänsyn till att informanternas konfidentialitet. Personerna som medverkar ska vara införstådda med att materialet behandlas konfidentiellt och att namn fingeras. (Stukát, 2011, s. 139.) Detta redogjorde jag för informanterna i samband med e-postkontakten och innan intervjun påbörjades.

Med nyttjandekravet avses att den information som samlas in endast får användas för forskningssyfte. Materialet får inte utnyttjas för kommersiellt bruk eller icke-vetenskapliga syften. (Stukát, 2011, s. 139.) Före intervjun påbörjades gjorde jag det klart för informanterna att intervjun endast kommer användas för min avhandling.

Trost skriver att traditionellt innebär reliabilitet eller tillförlitlighet att en mätning är stabil och inte utsatt för slumpinflytelser. Med reliabilitet menas att en mätning vid en viss tidpunkt ska ge samma resultat vid en förnyad mätning. Men vidare menar Trost att problemet i detta sammanhang är att det förutsätts ett statistiskt förhållande. Istället

menar hen att människor deltar i olika processer och att därför uppstår det skilda resultat vid skilda tidpunkter. (Trost, 2010, s. 131.)

Trost förklarar att det finns fyra komponenter som utgör reliabilitet; (1) kongruens, (2) precision, (3) objektivitet och (4) konstans. Kongruens innebär att det ska finnas likhet mellan frågorna som ska mäta samma sak. I undersökningen kontrollerade jag att frågorna överensstämde med forskningsfrågorna. Precision innebär att intervjuaren ska noggrant registrera svaren, vilket jag gjorde genom att spela in intervjuerna. Hög objektivitet innebär att skilda intervjuare ska kunna registrera samma sak likadant. Under intervjuernas gång var jag noggrann med att agera neutralt på informanternas svar och ibland frågade jag ifall jag förstått svaren rätt. Konstans innebär att fenomenet inte ändras över tid. Dock påpekar Trost att konstans inte är aktuellt vid kvalitativa intervjuer på samma sätt som vid kvantitativa studier. (Trost, 2010, s. 131.)

Stukát skriver att validiteten eller trovärdighet innebär hur bra ett mätinstrument eller en fråga mäter det som avses att mäta. Forskaren bör fråga sig upprepade gånger om hen undersöker det ska undersökas. (Stukát, 2011, s. 135–136.) Eftersom jag har velat skapa mig en uppfattning om lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningen i fråga om jämställdhet och hbtq samt lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor ansåg jag att semistrukturerade intervjuer lämpade sig bäst för undersökningen. I informanternas svar kan flera gemensamma nämnare ses och utsagorna avviker inte allt för mycket från varandra, vilket pekar på att det existerar samband och trovärdighet i studien.

Förutom reliabilitet och validitet bör forskaren beakta generaliserbarheten med studien. Med generaliserbarhet avses om studiens resultat kan generaliseras eller om resultatet bara gäller för den undersökta gruppen. Faktorer som kan påverka studiens generaliserbarhet är att urvalet inte är representativt eller att undersökningsgruppen är liten. (Stukát, 2011, s. 136.) Eftersom studien baserar sig endast på sex informanternas utsagor kan undersökningsresultaten inte generaliseras i någon större omfattning.

4. Resultatredovisning

I detta kapitel redovisas de resultat som framkommit i avhandlingens undersökning. Resultaten presenteras enligt forskningsfrågornas ordningsföljd. Utifrån informanternas intervjusvar har kategorier utformats för att besvara forskningsfrågorna. Först redovisas lärarstuderandes uppfattningar om hur lärarutbildningen förverkligar jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor. Sedan presenteras lärarstuderandes attityder mot hbtq. Till sist redovisas lärarstuderandes uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående frågor om jämställdhet, genus och hbtq. För respektive forskningsfråga följer en sammanfattning av forskningsfrågans resultatredovisning.

Kategorier har utformats utifrån informanternas utsagor för att besvara på forskningsfrågorna. För att precisera och förklara skillnader inom vissa kategorier har en till åtta olika aspekter sammanställts. Alla kategorier som har identifierats är likvärdiga och ingen inbördes rangordning finns mellan kategorierna.

4.1 Hur lärarstuderande uppfattar att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen

För att besvara den första forskningsfrågan, *Hur uppfattar lärarstuderande att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen?*, har tre olika kategorier kunnat urskiljas. I tabell 1 sammanfattas och redovisas fördelningen av informanternas intervjusvar med tillhörande aspekter. Kategorierna är horisontellt rangordnade så att kategorin med flest uttalanden kommer först i ordningen och kategorin med minst uttalanden kommer sist i rangordningen. I kolumnen *Frekvens* åskådliggörs antalet uttalanden per aspekt och det sammanlagda antalet uttalande per kategori.

Tabell 2.

Lärarstuderandes uppfattningar om hur jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen. Översikt över kategorier, aspekter och frekvens (n=108)

Kategori	Aspekter	Frekvens (n= 108)
Bristfällig hantering av jämställdhetsfrågor	I) Läroämnen II) Bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhet III) Lärarutbildare saknar kunskap eller beaktar inte jämställdhet och hbtq IV) Krävs eget initiativ	26 24 7 5 <hr/> = 62
Heteronormativitet som dominerande norm	I) Bristfällig kunskap och verktyg om hbtq II) Frånvaro av hbtq III) Utgångspunkten är heteronormativ IV) Diskriminering av hbtq V) Stark heteronorm i studielivet	12 10 6 2 2 <hr/> = 32
Ojämnt bemötande och handlande	I) Olik behandling och bemötande av manliga och kvinnliga studerande II) Skillnader mellan studieorterna Åbo och Vasa	11 3 <hr/> = 14

Bristfällig hantering av jämställdhetsfrågor

Samtliga lärarstuderande upplever att det finns brister i hanteringen av jämställdhetsfrågor vid lärarutbildningen, därför har kategorin *Bristfällig hantering av jämställdhetsfrågor* utformats. Flest uttalanden handlar om olika läroämnen som lärarstuderande upplever att bör beaktas ur ett jämställdhetsperspektiv men att lärarutbildningen inte fullföljer detta. Vidare upplever lärarstuderande att

lärarutbildningen ger bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhetsfrågor. Informanterna anser att lärarutbildare inte har tillräcklig kunskap om dessa frågor eller inte beaktar frågor om jämställdhet och hbtq. För att få kunskap om jämställdhetsfrågor upplever lärarstuderande att det krävs eget initiativ. Utifrån dessa iakttagelser har aspekterna *Läroämnena, Bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhet, Lärarutbildare saknar kunskap eller beaktar inte jämställdhet och hbtq* och *Krävs eget initiativ* utformats.

1) Läroämnena

Samtliga lärarstuderande påpekar på brister i beaktandet av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor i ämnesdidaktiska kurser vid lärarutbildningen. De läroämnena som flest gånger nämndes är slöjd och gymnastik. Lärarstuderande upplever dessa ämnen som traditionellt könsuppdelade läroämnena. De uppger att lärarutbildare inte tar detta i beaktande då de undervisar i läroämnena.

Nå jag tror att handarbete och slöjd är de mest karaktäristiska, att pojkarna ska ha träslöjd och flickorna ska ha handarbete. Jag gick själv träslöjden och vi var nog en minoritet som gick träslöjden och det är lite ledsamt men som tur har det blivit mer att man ska integrera båda ämnena i varandra. Så det blir bättre sen man själv gick i skolan. I gymnastiken, om man är och skrinna, så spelar pojkarna ishockey och flickorna gör piruetter. Där finns det en stor skillnad. Speciellt ju högre årskurser man kommer till. Där gympan ofta är skilt för tjejer och killar. (Daniela)

I flera av lärarstuderandes utsagor framkommer det att hälsokunskap, som är en del av omgivningsläran, upplevs som problematisk i frågor om hbtq. Läroämnet upplevs som heteronormativt och lärarstuderande upplever att lärarutbildare inte beaktar mångfalden i sexualitet. En lärarstuderande upplever att det hänger på lärarstuderandes intresse och förhållningssätt till hbtq-frågor.

Joo, kanske i hälsokunskap kan det ganska lätt bli ganska heteronormativt. Där kan man tänka efter lite. Men jag har svårt att säga något speciellt läroämne förutom hälsokunskap. Jag tycker det handlar mer om ditt förhållningssätt som lärare. (Ronja)

II) Bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhet

I alla informanternas intervjuer framkommer det upplevelser av att lärarutbildningen ger bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhetsfrågor. Flera lärarstuderande uppgav att frågor om jämställdhet och genus inte har framkommit under lärarutbildningen. I många utsagor uppges en osäkerhet inför att ta upp och diskutera frågor som är relaterade till jämställdhet och genus.

Nej, det vet jag inte alls. Det har ju inte tagits upp överhuvudtaget. Jag kör bara mitt eget race. Det jag själv tror. Nej, alltså inte överhuvudtaget. (Ilse)

Att man har fått de här verktygen och är mer medveten om de här könsrollerna och hur man förhåller sig till olika personer men att delvis känner jag också att det är jättesvårt att var ska man dra den där gränsen att vilka termer ska man använda och vad som liksom är. Det har jag ingen aning om att vad som är lämpligt att använda om olika situationer att det är kanske en svårare grej, vi har inte gått in så jättemycket på det hittills. (Daniela)

III) Lärarutbildare saknar kunskap eller beaktar inte jämställdhet och hbtq

Lärarstuderande känner en osäkerhet inför vad som förväntas av lärarutbildare och vilka skyldigheter lärarutbildare har i frågor om jämställdhet och genus. Däremot upplevs det inte som att det finns ett motstånd mot jämställdhetsfrågor bland lärarutbildare. Snarare handlar det om okunskap hos lärarutbildare eller att kursbeskrivningen inte beaktar jämställdhetsfrågor.

... jag vet inte hur mycket dom ska ta upp det heller. Jag vet inte hur lärarutbildningens läroplan ser ut. Men jag tycker inte jag har sett det i någon kursbeskrivning. (Ronja)

Nää, alltså kanske har vi diskuterat pojkar och flickor, så på det sättet har genus nämnts men inte överlag. Jag tror inte att det beror på att de inte skulle bry sig men det är inte en naturlig del av kursen. Inte har jag heller upplevt ett motstånd mot det men inte ett specifikt tillfälle där vi skulle prata om det här. (Roosa)

En lärarstuderande anser att en av orsakerna till att lärarutbildare inte beaktar jämställdhetsfrågor är för att de flesta lärarutbildare inte har jobbat som lärare i en

grundskola på ett tag och att de därför inte ser genusproblematiken i vanliga klassrumssituationer.

Och då blir flickornas roll att ta ansvar för pojkarna medan pojkarna är vilda och hopplösa fall så sådant önskar jag att lärarutbildarna här skulle prata mer om och säkert också granska sig själva. Men nu är de ju här och utbildar oss så de ser inte alltid de här situationerna och de känns kanske inte lika aktuella mera. Det är väl en sak man måste se och känna för att engagera sig i. Men jag tror nog att det alltid finns utrymme för att ta upp det mera. (Ninni)

IV) Krävs eget initiativ

I fyra av intervjuerna uppger lärarstuderande att det krävs ett aktivt engagemang och initiativ från studerandes sida för att få kunskap om jämställdhetsfrågor. Detta kan innebära att lärarstuderande väljer en valfri kurs i ämnet eller genom att skriva kursuppgifter ur ett jämställdhetsperspektiv.

Jag har anmält mig till en kurs om sexualkunskap nu på våren så det blir intressant. Men jag tror det är ganska mycket fast på hur mycket du själv vill engagera dig så det kommer inte riktigt som en naturlig del av studierna. (Daniela)

Joo, jag tycker nog det men då är det ofta på eget initiativ att jag kom fram till att när jag gick igenom vad jag har haft där det har kommit upp, så har det varit som att skriv en uppgift om endera det här det har eller det här och då jag jämställdhet varit en rubrik man kan välja, men alla måste inte välja den så det har som blivit så att om man inte alls är intresserad så tror jag att man ofta kan välja bort det. (Ninni)

Heteronormativitet som dominerande norm

I samtliga intervjuer framkommer det uppfattningar om att heteronormativiteten är en stark norm vid lärarutbildningen. Detta upplevs av lärarstuderande ske såväl i undervisningen som i undvikandet av hbtq-frågor. Utifrån dessa iakttagelser i analysen av informanternas intervjusvar har kategorin *Heteronormativitet som dominerande norm* skapats. Lärarstuderande anser att lärarutbildningen ger bristfällig kunskap och

verktyg om hbtq. Majoriteten av lärarstuderande upplever att hbtq inte nämns vid lärarutbildningen. Vidare framkommer upplevelser av diskriminering av hbtq och en stark heteronorm i studielivet. Utifrån dessa observationer delas kategorin in i följande aspekter; *Bristfällig kunskap och verktyg om hbtq*, *Frånvaro av hbtq*, *Utgångspunkten är heteronormativ*, *Diskriminering av hbtq* och *Stark heteronorm i studielivet*.

I) Bristfällig kunskap och verktyg om hbtq

Majoriteten av informanterna anser att lärarutbildningen ger bristfällig kunskap och verktyg om hbtq. Många lärarstuderande upplever en osäkerhet kring begrepp och termer och över undervisningsmaterial relaterat till hbtq-frågor. Informanterna upplever att hbtq-frågor borde vara en större del av lärarutbildningen eftersom dessa frågor ska beaktas i läraryrket.

Jag känner mig säker i hbtq-frågor förutom transfrågor eftersom jag saknar kunskap och jag skulle behöva mer kunskap men jag tror jag har mer kunskap än de flesta. Men jag har inte fått det från lärarutbildningen. Jag känner att många är osäkra och rädda för transdelen. (Ninni)

Vi har inte fått någon utbildning om hbtq. Jag vet inte ens om vi har nämnt hbtq i utbildningen. Kanske vi har gjort det men jag tror inte det. Och det är väldigt konstigt för jag tror det borde vara en större del i lärarutbildningen eftersom det är högst aktuellt då man börjar jobba. (Roosa)

II) Frånvaro av hbtq

Fem lärarstuderande upplever att hbtq-frågor inte nämns vid lärarutbildningen. Uttalandet nedan exemplifierar de flesta lärarstuderandes uttalande om frånvaron av hbtq-frågor i lärarutbildningen.

Jag kan inte ens uttala mig. Ingen aning. Jag menar inte har någon sagt något. Att så klart har det väl diskuterats privat under auskulteringen att det är liksom att man välkomnar alla men inte har det tagits upp en enda gång. (Ilse)

III) Utgångspunkten är heteronormativ

Hälften av lärarstuderandena uppger att det finns en stark heteronorm vid lärarutbildningen. De upplever att utgångspunkten är heteronormativ och att detta genomsyras i kurser men även i andra studiesammanhang.

Men sen om det här med heteronormen där tror jag att det behöver utvecklas mycket. Och sen hänger det ihop med könsrollerna att man på något sätt antar att någon måste vara väldigt ovanlig eller konstig för att vara en av de här hbtq-personerna. Jag tycker det alltid är en sådan diskussion som på något sätt antar att de inte finns här och inte just nu i klassrummet men ni kan någon gång i framtiden ha en gay elev. (Ninni)

IV) Diskriminering av hbtq

En lärarstuderande berättar om upplevelser av lärarutbildare som har uttryckt sig kränkande gentemot sexuella minoriteter och könsminoriteter.

Jag har hört en av våra lärare säga 'De här homosexuella vill adoptera nu! Och sen ska de gifta sig! Fattar de inte att kyrkan inte vill ha dom?' då hen satt i caféet med en grupp studerande. (Ninni)

V) Stark heteronorm i studielivet

Förutom en stark heteronorm vid studiesammanhang upplever lärarstuderande även att det finns en stark heteronorm i studielivet. Kvinnomiddagar och herrmiddagar upplevs som förlegade. Sitzar upplevs ha element av kränkande inslag mot hbtq-personer, såsom snapsvisor med homofobiska texter.

Men överlag är studiekulturen ganska heteronormativ. Och alla diskussioner med kvinnomiddagar och herrmiddagar och annat... (Ilse)

Ojämnt bemötande och handlande

I intervjusvaren kunde kategorin *Ojämnt bemötande och handlande* urskiljas. Samtliga lärarstuderande uppger upplevelser av att lärarstuderande behandlas olika beroende på kön. Dessutom upplever en del informanter att det finns stora skillnader i hur jämställdhetsfrågor förverkligas mellan fakulteten i Vasa och Åbo. Utifrån dessa iakttagelser har aspekterna *Olik behandling och bemötande av manliga och kvinnliga studerande* och *Skillnader mellan studieorterna Åbo och Vasa* utformats.

I) *Olik behandling och bemötande av manliga och kvinnliga studerande*

Samtliga lärarstuderande upplever att manliga och kvinnliga lärarstuderande bemöts olika och har olika förväntningar på sig. Manliga lärarstuderande upplevs ha lägre förväntningar på sig av lärarutbildare och handledare. Manliga lärarstuderande upplevs också bedömas mildare i inlämningsarbeten.

Joo, jag tycker att manliga lärarstuderande har lägre krav på sig. Eller det sätts lägre krav på dom av lärare och handledare och det viftas bort om dom inte anstränger sig medan man är mycket strängare mot studerande. Eller det har jag i alla fall upplevt. Jaa, de kommer lättare igenom med inlämningsarbeten. De bedöms lättare. (Ronja)

Även uppmärksammandet av manliga och kvinnliga lärarstuderande upplevs vara olika. Lärarutbildare noterar och framhäver manliga lärarstuderande mer, eftersom de är i minoritet vid lärarutbildningen, även om de manliga lärarstuderande inte har gjort något för att förtjäna uppmärksamheten.

Men sen har det funnits vissa utdaterade lärare här. Till exempel en lärare noterade att vi var en grupp på femtio personer och bara en av oss var en manlig lärarstuderande och då fick han beröm för att han var där och då reagerade jag och en annan studerande att varför är det så, att ska han få en medalj bara för att han bryter mot normer om kvinnliga lärare, så efter det kunde jag inte ta läraren på allvar eftersom han var så gubbig. Så mot oss studerande har det inte varit så jämställt. (Ninni)

II) Skillnader mellan studieorterna Åbo och Vasa

I lärarstuderandes utsagor framkommer det en skillnad i beaktande av hbtq-frågor och jämställdhet mellan Åbo Akademis fakultet på studieorterna Åbo och Vasa. Fakulteten i Åbo upplevs problematisera kön och uppmärksamma ojämställdhet på ett annat sätt än fakulteten i Vasa.

Då jag studera i Åbo var det ju på tapeten hela tiden. Om man jämför så är det här ju helt skrattretande. Fast man i finskan inte tog upp det så mycket så var hela studiemiljön väldigt medveten. Där diskuterade man genusfrågor feminism hbtq väldigt mycket. (Ilse)

Dessutom upplevs fakulteten i Åbo officiellt stödja och beakta hbtq-personer. En av orsakerna till detta uppges av informanterna vara att studieorten Vasa ligger i ett mer konservativt område än Åbo. En annan orsak uppges vara att personer med traditionella värderingar söker sig till lärarutbildningen.

Jag tycker att den är osäker men det beror helt på sammanhanget. Men jag brukar inte outa mig själv för jag känner att det inte finns fakultet stöd som jag har hört att det finns i Åbo. Där så identifierar sig fler som queer och alla är som med på det. Klasslärare är ganska traditionella personer. Många hbtq-personer söker sig inte hit för att de inte har haft en positiv bild av skolvärlden och så. (Ninni)

Sammanfattning: Hur lärarstuderande upplever att jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen

I resultaten framkommer det att samtliga lärarstuderande är eniga om att det finns brister i lärarutbildningens hantering av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor. Lärarstuderande lyfter fram att de ämnesdidaktiska kurserna inte beaktar jämställdhetsfrågor även om det finns skäl att göra det. De anser även att lärarutbildningen överlag ger bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhetsfrågor. Flera lärarstuderande påpekar att lärarutbildare saknar kunskap om jämställdhet och hbtq eller att det inte finns tillräckligt med utrymme för ämnena i kurserna. Lärarstuderande uppger att det krävs initiativtagande från studerandes sida för att få kunskap om jämställdhet genom olika kursuppgifter.

Samtliga lärarstuderande upplever att heteronormen är en dominerande norm vid lärarutbildningen. Flera lärarstuderande anser att lärarutbildningen ger bristfällig kunskap och verktyg om hbtq-frågor. Speciellt frånvaron av hbtq-frågor vid lärarutbildningen nämns flera gånger. I olika studiesammanhang upplever lärarstuderande att utgångspunkten är heteronormativ och en lärarstuderande har mött diskriminering av hbtq-personer.

Lärarstuderande upplever att manliga och kvinnliga lärarstuderande bemöts på olika sätt vid lärarutbildningen. Detta kan ske genom lärarutbildares olika förväntningar på manliga och kvinnliga lärarstuderande. Dessutom upplever lärarstuderande att manliga lärarstuderande värderas högre. Två av informanterna upplever att fakulteten i Åbo beaktar jämställdhetsfrågor och hbtq bättre än fakulteten i Vasa. Enligt lärarstuderande kan några av orsakerna vara att lärarutbildningen vid Åbo Akademi är beläget geografiskt i ett konservativt område och att lärarutbildningen är en traditionell institution som lockar värdekonservativa personer.

4.2 Lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor

För att besvara den andra forskningsfrågan, *Vad har lärarstuderande för attityder mot hbtq-frågor?*, har fem olika kategorier kunnat urskiljas. I tabell 2 sammanfattas och redovisas fördelningen av informanternas intervjusvar med tillhörande aspekter. Kategorierna är horisontellt rangordnade så att kategorin med flest uttalanden kommer först i ordningen och kategorin med minst uttalanden kommer sist i rangordningen. I kolumnen *Frekvens* åskådliggörs antalet uttalanden per aspekt och det sammanlagda antalet uttalande per kategori.

Tabell 3.

Lärarstuderandes attityder till hbtq-frågor. Översikt över kategorier, aspekter och frekvens (n= 95)

Kategori	Aspekter	Frekvens (n= 95)
Medveten lärarroll	I) Beakta och stödja sexuella minoriteter och könsminoriteter II) Problematisera det normativa III) Naturlig representation IV) Åtgärder mot mobbning och kränkande handlingar	17 9 9 6 <hr/> =41
Önskan om ökad beredskap av hbtq-frågor vid lärarutbildningen	I) Hbtq-frågor beaktas inte II) Homo- och transfientliga uttalanden, bemötande och okunskap hos lärarutbildare III) Ovälkommet samtalsämne	12 4 2 <hr/> = 18
Faktaorientering	I) Engagerar sig i frågorna II) Söker upp kunskap om hbtq på eget initiativ III) Vill ha mer kunskap från lärarutbildningen	6 5 4 <hr/> =15

Breddad sexual medvetenhet	I) Stark heteronorm II) Diskretion om den egna sexualiteten	8 3 <hr/> = 11
Attityder hos medstuderanden	I) Positiv inställning II) Konservativa grupper III) Homo- och transfientliga uttalanden och bemötande	4 3 3 <hr/> = 10

Medveten lärarroll

Samtliga lärarstuderande upplever att det är en del av läraryrket att beakta hbtq-frågor. I analysen av lärarstuderandes uttalanden kunde olika aspekter av en *Medveten lärarroll* urskiljas. De handlar om lärarstuderandes eftersträvan att beakta och stödja sexuella minoriteter och könsminoriteter i undervisningen. Att problematisera det normativa och representera hbtq på ett inkluderande sätt i undervisningen framkommer i uttalanden. Dessutom bedömer lärarstuderande att hbtq-elever har en större risk för att bli utsatta för kränkande handlingar och mobbning och att detta bör åtgärdas effektivt. Kategorin delades in i följande aspekter *Beakta och stödja sexuella minoriteter och könsminoriteter*, *Problematisera det normativa*, *Inkluderande representation av hbtq i undervisningen* och *Åtgärder mot mobbning och kränkande handlingar*.

I) Beakta och stödja sexuella minoriteter och könsminoriteter

Majoriteten av lärarstuderandena framhäver vikten av att stödja och beakta elever som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet. Lärarstuderande anser att genom att lyssna och se elever som tillhör en sexuell minoritet eller en könsminoritet kan de stödja dem. Att skapa en trygg miljö för hbtq-personer genom diskussion och samarbete mellan kollegiet och vårdnadshavare är också en metod för hur de kan stödja hbtq-elever.

Genom att lyssna på dem (elever som faller utanför normen), fråga vad de har för behov och vilja och genom en öppen dialog med föräldrarna kan jag stödja dem. Tillsammans med kollegiet kan man också skapa en trygg miljö för de här barnen och att samtidigt diskutera med hela skolan och alla barn och på något sätt få en gemensam förståelse och acceptans bland allihop. (Ilse)

Lärarstuderande anser att lärare bör förmedla en accepterande attityd gentemot könsminoriteter.

...kanske att få dom att känna att det är helt okej, att man inte behöver vara si eller så för att man är flicka eller pojke att det är helt ok att bara strunta i sitt kön och bara vara som man vill vara. (Roosa)

Även en annan lärarstuderandes uttalande överensstämmer med föregående uttalande. Hen anser att lärare behöver vara medvetna om hbtq-frågor eftersom det är högst sannolikt att det finns hbtq-elever i framtida klasser.

Det är nog bra som lärare att vara medveten om de här frågorna för sannolikheten att du har en sådan här elev är typ hundra procent. För det är så vanligt fast man inte tänker på det. (Daniela)

Lärarstuderande menar att lärare ska stödja de elever som går utanför könsnormer men att lärare inte ska värdera de elever som väljer traditionella könsroller lägre.

Man ska ju stödja de som vill bryta normerna men man får inte se ner på dem som håller sig till traditionella könsroller. (Ninni)

II) Problematisera det normativa

Fem lärarstuderande uttrycker en vilja att i framtida läraryrket problematisera det normativa med eleverna. Detta kan handla om allt från att diskutera olika familjekonstellationer till att problematisera uppdelningen av flickaktiga och pojkaktiga saker.

Det finns inget som pojkgrejer och flickgrejer. Flickorna kan springa och sparka fotboll lika bra som pojkarna och pojkarna kan sitta och leka med barbiedockor som uppfattas som flickgrejer men det är inte så stor skillnad. (Daniela)

Jag vill ta i beaktande genom att tex. då man under lektionerna har olika exempel. typ en textfråga i matte så kanske man pratar om ett parförhållande så väljer man aktivt två personer av samma kön för att de ska representeras också i traditionell litteratur. (Roosa)

III) Inkluderande representation av hbtq i undervisningen

Fem lärarstuderande vill i sin framtida undervisning inkludera hbtq-frågor. Detta kan innebära att vara öppen om sin sexualitet eller att på ett enkelt och smidigt sätt inkludera frågorna i undervisningen.

...genom att vara mig själv (som representant för hbtq-communityn) kan jag visa att det är okej att vara den du är och befinna dig var du än är. (Ilse)

I intervjuvären framkommer det att lärarstuderande vill undvika att framhäva hbtq som något udda eller annorlunda. En lärarstuderande menar att i så fall bekräftas den rådande heteronormen och cisnormen. Istället vill hen få in frågor om hbtq på ett smidigt sätt i sin undervisning.

Jag vill ha ett väldigt intersektionellt perspektiv. Jag vill blanda ihop många saker i min undervisning. Och för att undvika att det blir så där att nu har vi en lektion om transpersoner eller homosexualitet, utan jag skulle vilja likställa det med heteronormen. Annars befäster man en heteronorm. (Ninni)

Genom diskussion, film och gästföreläsare kan frågor om hbtq lyftas upp. Men även genom att diskutera värdefrågor överlag kan lärare ändra på negativa förhållningssätt till hbtq. Roosa önskar att hen i sitt framtida läraryrke genomsyrar hbtq-frågor i hela undervisningen.

Man kan jobba med värdefrågor överlag. Mycket diskussioner. Man kan se på filmer och ha gästföreläsare att man försöker presentera detta för elever på ett positivt sätt på och i alla fall i min önskebild av hur jag är som lärare är att jag skulle låta det genomsyra hela undervisningen och att det kommer diskret fram. (Roosa)

IV) Åtgärder mot mobbning och kränkande handlingar

Fem lärarstuderande framhåller att hbtq-elever har en större risk att falla offer för mobbning och kränkande handlingar. De ansåg att det är viktigt att åtgärda mobbningen. Informanterna framhäver att det är en utmaning med mobbning och att det är en process som tar tid att lösa. Men säger också att som lärare kan ta hjälp av experter.

...blir retad för det så då måste man ju ta tag i det genom enskilda samtal eller tillsammans med klassen. Men det är nog en utmaning med det här med mobbning. Det måste man ju också vara beredd på att det är en process och det inte är ett problem som går att lösa bara så här. Om det känns som att du inte klarar av det själv så finns det ju experter man kan fråga som faktiskt är utbildade i de här frågorna, som skolpsykolog eller kurator. (Ester)

En lärarstuderande talar om vikten av att förebygga mobbningen och åtgärda det då det förekommer. Det handlar inte om att bara åtgärda det då mobbning förekommer bland hbtq-elever utan att åtgärda mobbning oavsett vem som utsätts för det.

...jag kan stödja de elever med att göra en klassrumsatmosfär som är tolerant och öppen för diskussion, förebygga mobbning och ta i det om det förekommer. Inte bara på grund av olika könsroller utan också annars, allmänt. Att ta i det jättetidigt och hårt. (Daniela)

Ord som används inom hbtq-communityn upplever lärarstuderande att används som skällsord. Då menar lärarstuderande att man bör vara noggrann med att påpeka att det är sårande att använda orden som skällsord.

Sen tycker jag att på alla mina praktiker som jag har varit på eller skolsituationer så ser nog hela tiden liksom så här hbtq-personer eller homo och sådant används som skällsord så där har jag varit väldigt noggrann och sträng och sagt till. (Ninni)

Önskan om ökad beredskap av hbtq-frågor vid lärarutbildningen

Samtliga lärarstuderande anser att hbtq-frågor vid lärarutbildningen undviks och de önskar en ökad beredskap av hbtq-frågor vid lärarutbildningen. Många lärarstuderande har svårt att uttala sig om inställningen till hbtq vid lärarutbildningen eftersom de upplever att ämnet inte uppmärksammas. Majoriteten anser att hbtq-frågor inte beaktas. En lärarstuderande upplever att ämnet är ett ovälkommet diskussionsämne vid lärarutbildningen. Samma lärarstuderande har även mött lärarutbildare som har uttalat sig homofientligt och transfientligt och anser att det finns okunskap om hbtq bland lärarutbildare. Utifrån dessa betraktelser har kategorin *Önskan om ökad beredskap av hbtq-frågor vid lärarutbildningen* utformats och delats in i följande aspekter; *Hbtq-frågor beaktas inte, Homo- och transfientliga uttalanden, bemötande och okunskap hos lärarutbildare och Ovälkommet samtalsämne.*

1) Hbtq-frågor beaktas inte

Fem lärarstuderande anser att hbtq-frågor inte beaktas. De upplever att det är svårt att uttala sig om hbtq-frågor beaktas vid lärarutbildningen för att frågorna inte har diskuterats eller för att de inte minns att det skulle ha nämnts.

Det har aldrig nämnts. (Ilse)

Eftersom vi inte har diskuterat den här frågan så kan jag inte säga. (Roosa)

Jag kan inte ens komma på ett tillfälle att vi skulle ha pratat om sådant. Så om jag inte ens minns att vi skulle ha pratat om det så då tycker jag det inte alls är tillräckligt. (Ronja)

En lärarstuderande upplever att hbtq vid lärarutbildningen inte tangeras så mycket som det skulle kunna tangeras. Det är mycket upp till studerande att engagera sig och ta extra kurser och lärarstuderande upplever att det är en orsak till att hbtq inte tangeras vid lärarutbildningen.

Men jag tror det är ganska mycket fast på hur mycket du själv vill engagera dig så det kommer inte riktigt som en naturlig del av studierna. (Daniela)

En annan lärarstuderande anser att hbtq-frågor inte specifikt nämns under lärarutbildningen men att lärarutbildare lär ut om individualisering av undervisningen och att då ska även elever som identifierar sig som hbtq beaktas.

...fast det inte specifikt skulle nämnas så tycker jag nog att de försöker få oss lärarstuderande att se individer så att på det viset är det nog bra och på det viset beaktas det, för om man ser individen så ska man ju också behöva se det här. (Ester)

II) Homo- och transfientliga uttalanden, bemötande och okunskap hos lärarutbildare

En lärarstuderande har mött lärarutbildare som inte har kunskap om hbtq-frågor och som inte kan undervisa om hur lärare ska beakta hbtq-frågor i undervisningen.

...om man frågar om hur man ska göra för att beakta det här så vet inte lärarna här själva så jag tror att lärarna och de som håller kurserna borde utvecklas på det område. (Ninni)

Lärarstuderande har hört transfientliga kommentarer som basera sig på okunskap om vad transsexualitet innebär från en lärarutbildare. Hen beskriver uttalandet som kränkande och uttrycker oro inför lärarutbildarens kommentar.

Vi hade en lärare här i huset som inte visste skillnaden på transsexuell och transvestit. Hen trodde att transsexuella har någon typ av maskerad på gång och då tyckte jag att det var väldigt kränkande och oroväckande. (Ninni)

Samma lärarstuderande har även hört lärarutbildare uttryckt homofientliga kommentarer om samkönat äktenskap och adoption.

Jag har hört en av våra lärare säga 'De här homosexuella vill adoptera nu! Och sen ska de gifta sig! Fattar de inte att kyrkan inte vill ha dom?' då hen satt i caféet med en grupp studerande. (Ninni)

III) Ovälkommet samtalsämne

En lärarstuderande uttrycker att hbtq-frågor vid lärarutbildningen är ett ovälkommet samtalsämne.

Jag har haft en känsla att utanför alla lektionerna är det inte ett välkommet tema. (Ninni)

Samma lärarstuderande anser även att om hen börjar en diskussion om hbtq-frågor så dör diskussionen ganska snabbt ut.

... tillåta att det får ta mera plats och tillåta ett öppet klimat där man kan diskutera fritt (om hbtq-frågor), för det känns som att ganska snabbt tar diskussionen slut, men det är mer bara en känsla. (Ninni)

Faktaorientering

Samtliga lärarstuderandes berättelser visar att det finns ett intresse för faktakunskap om hbtq-frågor. Majoriteten av lärarstuderande anser att den kunskap de har om hbtq-frågor har de inte fått vid lärarutbildningen, utan de har på eget initiativ förankrat sig i hbtq-frågor. Hälften av lärarstuderande uppger att de engagerar sig på ett eller annat sätt i hbtq-frågor. Lärarstuderande anser att de vill ha mer kunskap om hbtq-frågor från lärarutbildningen. Utifrån dessa iakttagelser har kategorin *Faktaorientering* utformats och delats in i följande aspekter; *Engagerar sig i frågorna*, *Söker upp kunskap om hbtq på eget initiativ* och *Vill ha mer kunskap*.

I) Engagerar sig i frågorna

Fyra lärarstuderande engagerar sig i frågor om hbtq. Framst sker detta i den personliga sfären, genom till exempel diskussion. Ilse engagerar sig genom dialog, evenemang och genom att leva öppet som homosexuell.

Att genom att liksom vara med i olika dialoger och befinna mig i olika evenemang. Genom att understödja och genom att helt enkelt leva öppet. (Ilse)

Lärarstuderande engagerar sig genom att diskutera och ge insikter åt personer som har en negativ inställning till hbtq-frågor.

Jaa, kanske att jag alltid brukar, eller inte alltid men ofta om man hör då man sitter med ett kompisgäng och om man diskuterar så försöker jag ta upp de här frågorna och öppnar upp andras synsätt på något vis och om man märker att någon är kanske lite tveksamt inställd så försöker jag liksom prata om det på ett sätt så att någon kanske ändrar uppfattning eller får nya insikter. Men inte är det som om jag driver ett Instagramkonto. Men i vardagen! (Roosa)

Genom att delta i Pride evenemang engagerar Ninni sig. Hen engagerar sig även samhälleligt genom att skriva insändare och följa med debatten om samkönat äktenskap.

Då när det var Jakobstad Pride paraden så då var jag med där, och sen har jag också hjälpt min syster att skriva en arg insändare till någon tidning då det var en gubbe som var sur på att homosexuella vill adoptera barn och jag har följt med TAHDON debatten. (Ninni)

II) Söker upp kunskap om hbtq på eget initiativ

Fyra lärarstuderande söker upp kunskap om hbtq-frågor på eget initiativ. De anser att den kunskap de har, har de inte fått vid lärarutbildningen. De flesta får kunskapen från nätet, sociala medier och poddar. Men också genom diskussion.

... jag läser på och är intresserad och lyssnar på poddar överlag liksom läser grejer som gör mig mer medveten. (Roosa)

Jag utbildar eller utvecklar mig genom sociala medier eller diskuterar med kompisar. (Ronja)

En lärarstuderande anser att hen har de verktyg och kunskap som behövs för att jobba med hbtq-frågor. Det är hennes intresse för frågorna som är orsaken till att hen har denna kunskap.

... men jag tror att det beror mest på eget intresse. (Daniela)

Osäkerhet kring transfrågor framkommer i lärarstuderandes intervjuer. Samtidigt upplever lärarstuderanden ha kunskap om andra frågor inom området hbtq.

Så jag tycker jag har ganska bra koll på hbtq-frågor för jag läser så mycket på nätet och på bloggar och försöker alltid bli bättre men just med trans så då är det som svårt att veta att vilka ord man ska använda. (Ninni)

III) Vill ha mer kunskap

Hälften av lärarstuderandena säger att de vill ha mer kunskap om hbtq-frågor vid lärarutbildningen. Mycket av den kunskap de har om hbtq-frågor har de studerat och lärt sig om på fritiden.

...jag tycker bara att vi inte har tillräckligt med utbildning i genusmedveten pedagogik eller i hbtq-frågor. (Ronja)

... jag skulle behöva mer kunskap men jag tror jag har mer kunskap än de flesta. (Ninni)

Även om de flesta känner att de har kunskap i ämnet, anser de att det behövs mer undervisning om hbtq-frågor under lärarutbildningen.

Breddad sexual medvetenhet

Lärarstuderande uppger att det finns en stark heteronorm vid lärarutbildningen och inom studielivet. En lärarstuderande upplever att hbtq framstår som något udda eller konstigt vid lärarutbildningen. Samma lärarstuderande upplever att hen inte känner sig tillräckligt trygg och säker för att kunna vara öppen om sin sexuella läggning. Utifrån dessa iakttagelser har kategorin *Breddad sexual medvetenhet* utformats och delats in i följande aspekter; *Stark heteronorm*, *Othoring* och *Diskretion om den egna sexualiteten*.

I) Stark heteronorm

Tre lärarstuderande anser att det finns en stark heteronorm vid lärarutbildningen och inom studielivet. Lärarstuderande uppger i sina utsagor att speciellt studielivet upplevs som heteronormativt. Lärarstuderande upplever att sexuella minoriteter anses vara något udda och konstigt vid lärarutbildningen. Kvinnomiddagar och herrmiddagar upplevs som heteronormativa och förlegade.

Men överlag är studiekulturen ganska heteronormativ. Och alla diskussioner med kvinnomiddagar och herrmiddagar och annat... (Ilse)

En annan lärarstuderande upplever även att studielivet och studieevenemang, såsom sitzar, är heteronormativa. Hen anser att hbtq-personer inte skulle uppleva vissa studieevenemang som en trivsamt atmosfär.

Jag vet inte om det räknas till studierna men i studielivet tycker jag att det är ganska heteronormativt och allmänt sexistiskt i många evenemang. Speciellt snapsvisor och lekar på sitzar och sådant. Så jag tror inte det skulle vara så trevligt att vara där som hbtq-person. (Ronja)

Då en diskussion förs om hbtq vid lärarutbildningen, upplevs den av lärarstuderande som att det talas om ämnet hbtq som om sexuella minoriteter och könsminoriteter inte fanns vid lärarutbildningen. Även hbtq uppfattas av lärarstuderanden vara udda och konstigt vid lärarutbildningen.

Jag tycker det alltid är en sådan diskussion som på något sätt antar att dom inte finns här och inte just nu i klassrummet men ni kan någon gång i framtiden ha en gay elev. Det blir en sådan grej så jag önskar att de på något sätt skulle inse fakta (att det finns hbtq-personer vid lärarutbildningen). (Ninni)

II) Diskretion om den egna sexualiteten

En lärarstuderande upplever att hen inte kan vara öppen om sin sexuella läggning. Hen uppger att hen skulle känna sig exponerad ifall hen skulle vara öppen om sin sexualitet.

Jag själv är bisexuell och ganska öppen med det. Alltså det är viktigt för mig men samtidigt känner jag mig ganska utsatt ifall jag ska börja tackla någon sådan grej så jag tror att det är något som jag försöker smyga in. (Ninni)

Samma lärarstuderande uppger i sin utsaga att hen känner att hen inte kan vara öppen med sin sexuella läggning för att hen känner att hen inte har Fakulteten för pedagogik och välfärds stöd och upplever en skillnad mellan fakulteten i Åbo och i Vasa. Hen uppger att en av orsakerna kan vara att klasslärare är traditionella personer och att hbtq-personer inte söker sig till lärarutbildningen då flera kan ha haft dåliga erfarenheter från den egna skoltiden.

Jag tycker att den är osäker men det beror helt på sammanhanget. Men jag brukar inte outa mig själv för jag känner att det inte finns fakultet stöd som jag har hört att det finns i Åbo. Där så identifierar sig fler som queer och alla är med på det. Men då har dom sina egna åsikter privat men officiellt backar de upp de här personerna. Klasslärare är ganska traditionella personer, för många hbtq-personer söker sig inte hit för att de inte har haft en positiv bild av skolvärlden och så. Men det kan nog vara många smygare. Så det finns en stor skillnad. Jag skulle inte känna mig trygg med vissa personer eller grupper med andra kan tycka det är naturligt och ingen lyfter på ögonbrynet vid andra utbildningar. (Ninni)

Attityder hos medstuderandena

Lärarstuderandena upplever mestadels positiva attityder mot hbtq hos medstuderandena. Hälften av studeranden upplever att det finns konservativa lärarstuderande som kan förhålla sig negativt mot sexuella minoriteter och könsminoriteter. Två av lärarstuderandena har upplevt homofientliga och transfientliga uttalanden och bemötanden bland medstuderandena. Utifrån dessa iakttagelser har kategorin *Attityder hos medstuderandena*, och delats in i följande aspekter; *Positiv inställning*, *Konservativa grupper* och *Homo- och transfientliga uttalanden och bemötande*.

I) Positiv inställning

Fyra lärarstuderande anser att det finns en positiv inställning mot hbtq bland lärarstuderandena.

Jaa, nog skulle jag säga att det är positiv inställning till hbtq. (Roosa)

Lärarstuderande menar att inom deras umgängeskrets finns det en positiv inställning mot hbtq. Men även överlag är det en positiv inställning vid lärarutbildningen.

Om jag tänker på de som jag umgås mest med, så de tror jag nog alla har en ganska positiv inställning. (Daniela)

En lärarstuderande uppfattar atmosfären vid lärarutbildningen som positiv och välkomnande mot hbtq. Men påpekar att hen inte identifierar sig som hbtq-person och att därför kan hen inte uttala sig i hur sexuella minoriteter och könsminoriteter uppfattar inställningen mot hbtq vid lärarutbildningen.

Jag tycker att det är en ganska öppen och välkomnande atmosfär här. Nu är jag inte själv en hbtq-person så jag vet inte hur de uppfattar det här. Men jag tycker det är en trevlig atmosfär här. (Ronja)

II) Konservativa grupper

Tre lärarstuderande uppger att det finns lärarstuderanden med konservativa förhållningssätt mot hbtq. En lärarstuderande menar att lärarstuderande med negativa förhållningssätt mot hbtq-personer håller det privat och att dessa lärarstuderande ofta har konservativa och kristna värderingar.

... det är nog mest bara folks privata åsikter, ofta människor med väldigt stark kristen övertygelse. (Ilse)

En annan lärarstuderande uppger att de allra flesta lärarstuderanden har positiva förhållningssätt mot hbtq. Men att det även finns konservativa grupper och de som har både liberala och konservativa värderingar.

... jag tror nog att 99,9 % har helt vettiga förhållningssätt, att nog finns det de som är mer konservativa och de som är mer liberala och så finns det de som är lite både ock. (Daniela)

I intervjusvaren uppkommer det att lärarstuderande uppfattar Österbotten som ett geografiskt konservativt område och att det kan vara en orsak till att det finns lärarstuderande med värdekonservativa åsikter. Lärarstuderande betonar även forskning som visar att lärare anser att alla är lika värdefulla men samtidigt anser lärarna att hbtq är en privatsak som inte ska behandlas i skolan.

Österbotten är konservativt område. Så kanske det påverkar. Och forskningar jag har läst om vad lärare anser om hbtq-frågor så kom det fram att de flesta tycker att alla är lika värda, men de kryssar också i att de tycker att det är en privatsak som inte ska behandlas i skolan. (Ninni)

III) Homo- och transfientliga uttalanden och bemötande

Två lärarstuderande uppger att de har upplevt lärarstuderande som uttalat sig homofientligt och transfientligt. Lärarstuderande uppger att hen har upplevt lärarstuderande som har visat misstycke ifall någon haft avvikande kläder.

Men nog har det funnits bland studeranden att om någon har stuckit ut så har det inte varit så accepterat på något vis så man har bytt lite blickar om någon har haft konstiga kläder. (Ester)

I Ninnis utsaga framkom det att hen har hört en lärare och lärarstuderande uttrycka sig negativt mot samkönat äktenskap på en allmän plats vid lärarutbildningen. Hen konfronterade den manliga lärarstuderande som uttryckt sig kränkande. Hen anser att lärarstuderande officiellt kan ha en öppen och tolererande inställning mot hbtq-personer eftersom detta förväntas av dem men att de privat kan förhålla sig negativt.

Men sedan gick jag och sa den till den här manliga studerande som hade varit med och sagt kränkande saker och sa att jag hörde vad ni prata om och ni behöver inte säga sådant här i byggnaden att för det finns homosexuella här som hör det och tar illa upp. Och då reagerade han negativt på det här och sa vadå? Får man inte ens diskutera det här? Så då kände jag

att blivande lärare kan i smyg ha en negativ attityd men att de vet att på kurser så är det rätta att vara öppen och tolerant. (Ninni)

Sammanfattning: Lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor

I lärarstuderandes intervjuer framkommer uttalanden om betydelsen av att stödja sexuella minoriteter och könsminoriteter i läraryrket. Lärarstuderande upplever att beaktandet av hbtq och ett normkritiskt förhållningssätt är en del av lärarrollen. Mobbning och kränkande handlingar mot elever som identifierar sig som hbtq uppges vara ett möjligt scenario i det framtida lärararbetet och att detta är lärares ansvar att åtgärda på bästa möjliga sätt.

Alla lärarstuderande anser att lärarutbildningen undviker frågor om hbtq. Lärarstuderande har även svårt att uttala sig om hbtq-frågor vid lärarutbildningen eftersom ämnet inte kommer på tals. Undvikande av hbtq-frågor vid lärarutbildningen sker mestadels genom att hbtq-frågor inte beaktas eller talas om. En lärarstuderande upplever att hbtq-frågor är ett ovälkommet diskussionsämne under kurstillfällena. I lärarstuderandes utsagor framkommer det upplevelser av lärarutbildare som uttalat sig kränkande om homosexuella personer och transpersoner. Lärarstuderande önskar beredskap av hbtq-frågor vid lärarutbildningen.

Samtliga lärarstuderande berättar om ett intresse av faktaorienterad kunskap om hbtq-frågor och majoriteten av lärarstuderandena anser att den kunskap de har om hbtq-frågor har de fått genom att de på eget initiativ har förankrat sig i hbtq-frågor. Därtill önskar lärarstuderande att lärarutbildningen skulle ge lärarstuderande mer kunskap om hbtq.

En stark heteronorm vid lärarutbildningen och i studielivet upplevs av majoriteten av lärarstuderandena. Hbtq upplevs framstå som något udda och konstigt vid lärarutbildningen. Lärarstuderande uppger en känsla av otrygghet när det gäller att vara öppen om sin sexuella läggning.

Även om lärarstuderande upplever en stark heteronorm vid lärarutbildningen, upplever de också att medstuderande har ett positivt förhållningssätt mot hbtq-frågor. Men i utsagorna framkommer det också upplevelser av medstuderande med konservativa och negativa attityder mot hbtq. Lärarstuderande har upplevt diskriminering mot sexuella minoriteter och könsminoriteter av medstuderande.

4.3 Hur lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq

För att besvara den tredje forskningsfrågan, *Hur uppfattar lärarstuderande att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq?*, har fem olika kategorier kunnat urskiljas. I tabell 3 sammanfattas och redovisas fördelningen av informanternas intervju svar med tillhörande aspekter. Kategorierna är horisontellt rangordnade så att kategorin med flest uttalanden kommer först i ordningen och kategorin med minst uttalanden kommer sist i rangordningen. I kolumnen *Frekvens* åskådliggörs antalet uttalanden per aspekt och det sammanlagda antalet uttalande per kategori.

Tabell 4.

Lärarstuderandes uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående frågor om jämställdhet, genus och hbtq. Översikt över kategorier, aspekter och frekvens (n= 97)

Kategori	Aspekter	Frekvens/ antalet uttalanden (n= 97)
Revidera och förbättra kursutbudet	I) Gymnastik	7
	II) Omgivningslära	7
	II) Genuspedagogisk kurs	6
	IV) Modersmål	6
	V) Slöjd	4
	VI) Praktikperioder	3
	VII) Historia	2
	VIII) Matematik	2
		=37
Utveckla medvetenheten om genus och hbtq i lärarutbildningen	I) Kunskap och verktyg om hbtq	15
	II) Utbilda lärarutbildare om hbtq och genus	7
	III) Beakta genus och jämställdhet	6
	IV) Beakta hbtq-personer	2
		=30

Omstrukturerings av lärarutbildningen	I) Kunskap om direktiv II) Integrering i kursuppgifter III) Högre krav vid antagning IV) Fortbildningar för specialföreningar V) Dokumentation	5 3 2 1 1 <hr/> =12
Öka ett normkritiskt förhållningssätt		9 <hr/> = 9
Professionellt bemötande av studerande		9 <hr/> = 9

Revidera och förbättra kursutbudet

Samtliga lärarstuderandena anser att det finns utrymme för förbättring av läroämnena vid lärarutbildningen när det kommer till genusfrågor. Utifrån dessa iakttagelser har kategorin *Revidera och förbättra kursutbudet* utformats. Följande läroämnena som lärarstuderandena anser att behöver utvecklas gällande genusfrågor kom fram i utsagorna; *Gymnastik, Omgivningslära, Modersmål, Slöjd, Historia* och *Matematik*. Dessa har formats till aspekter. Dessutom anser lärarstuderandena att det bör finnas en obligatorisk kurs i genuspedagogik för lärarstuderandena och att praktikperioderna kan utvecklas gällande genusfrågor, därför har aspekterna *Genuspedagogisk kurs* och *Praktikperioder* utformats.

I) Gymnastik

Fyra lärarstuderande anser att gymnastiken behöver beaktas ur ett jämställdhetsperspektiv. Gymnastiken anges flest gånger vara det läroämne som behöver behandlas ur ett genusperspektiv. Detta baseras delvis på lärarstuderandes uppfattning om gymnastiken överlag men även från erfarenheter av undervisningen vid lärarutbildningen. Gymnastiken uppfattas som ett läroämne där en tydlig traditionell könsuppdelning framkommer.

I gympan finns det mycket det här att om man är och skripar så spelar pojkarna ishockey och flickorna piruetter. Där finns det en stor skillnad. Speciellt ju högre årskurser man kommer till. Där gympan ofta är skilt för tjejer och killar. (Daniela)

Kanske jumpa, att det är nog det jag tycker det nästan syns mest skillnaden mellan pojkar och flickor. Jag tycker det finns vissa grenar av idrott eller jumpa överlag som man märker att pojkar gillar mer eller vissa som flickor gillar mer. Då är det extra viktigt att man försöker undvika typiska pojkgrejer eller typiska flickgrejer, att man försöker överskrida gränser. (Roosa)

En lärarstuderande upplever att det finns lärare i gymnastik vid lärarutbildningen som kan uttrycka sig sexistiskt. Hen upplever ändå att gymnastiken i sin helhet tar genus i beaktande, men att detta beror på vem som undervisar.

En lärare inom gymnastiken kan komma med kommentarer som att du kastar som en flicka. Men där tas det ju mycket upp att hur man ska differentiera i undervisningen, så då tar man upp sådant automatiskt men det beror på vem som undervisar. (Ilse)

II) Omgivningslära

Hälften av lärarstuderandena anser att omgivningslära är ett läroämne som bör beaktas ur ett jämställdhetsperspektiv. De uppfattar framförallt hälsokunskap som heteronormativ.

Joo, kanske i hälsokunskap kan det ganska lätt bli ganska heteronormativt. (Ronja)

Lärarstuderande utgick från erfarenheter från den egna skoltiden men även från erfarenheter av kursutbudet vid lärarutbildningen.

Nu vet jag inte riktigt hur hälsokunskapen ser ut nuförtiden. Jag har ingen aning. När jag själv gått i högstadiet har man inte ens tagit upp att homosexuella har sex. (Ilse)

III) Genuspedagogisk kurs

Fem lärarstuderande upplever att det behövs en obligatorisk kurs i genuspedagogik för lärarstuderanden. Lärarstuderande anser att jämställdhetsfrågor är för många studeranden utforskade områden som de bör få reflektera över sina egna värderingar. Lärarstuderande behöver grundläggande kunskaper om genuspedagogik för att kunna förkovra sig i ämnet.

Nå det borde ju vara en obligatorisk kurs för alla speciallärare, allmänna pedagoger och klasslärare men i alla fall för alla som blir lärare borde man ha åtminstone en obligatorisk kurs på 5 sp. Där man tar upp det här och hur man diskuterar och vad man kan möta för motstånd och hur man tacklar om det är någon säger något nedsättande. Och att man som lärarstuderande får utveckla sitt eget tankesätt angående det här, för säkert har många inte tänkt så mycket på det här. Det är helt naturligt jag menar om man inte har mött det i vardagen eller om man inte är extra intresserad så då är det viktigt att man som blivande lärare får fundera var står jag i de här frågorna? Vad tycker jag och vad är viktigt för mig? En kurs som åtminstone skulle ta upp allt sådant. (Roosa)

... jag tycker det nästan skulle kunna vara en hel kurs om genusmedveten pedagogik för att åtminstone så ett frö i allihop. (Ronja)

En lärarstuderande anser att en genuspedagogisk kurs med ett intersektionellt perspektiv vore motiverat. Hen efterlyser mer färdigheter för att kunna behandla frågor om genus och hbtq på ett praktiskt plan. Men anser även att kunskap om teori och forskning inom feminism är vitala för att få en djupare förståelse för fenomen. Hen

upplever att många lärarstuderande tror att feminism och genuspedagogik är irrelevant och icke- forskningsbaserade.

Det skulle gärna få vara en kurs om mycket intersektionalitet och att man tacklar olika normer på ett praktiskt plan kanske gå bort från det teoretiska att ha mer som tips på hur man kan göra i vissa situationer att hur gör man om någon i klassen blir kallad gay hela tiden. Vilka ord ska man använda när man pratar om det så att det inte blir så där konstigt och så att man inte är så där att jaa, sluta säga gay för det är fult men om någon är gay på riktigt så vill man inte säga att gay är något fult och att det skulle vara något att bli ledsen över, då vill man ju säga att det inte ska likställas med ett skällsord. Jag tror att många här vill göra bättre men de har lite redskapen eller teoretiska bakgrunden och vissa verkar tro att det bara är en massa så här flum att de inte förstår att det finns forskning på området. Det finns viktiga författare att läsa. Samma med feminism att det skulle få vara sådana perspektiv på en sådan kurs. Så att folk skulle fatta att det, så att man skulle se att det finns forskning bakom det. (Ninni)

IV) Modersmål

Modersmål är ett läroämne som tre lärarstuderande anser att det finns utrymme för utveckling av jämställdhetsfrågor. Det som lärarstuderande nämner är att inom modersmål finns det utrymme för diskussion om könsnormer och olika familjekonstellationer.

Jaa, i modersmål så finns det rum för ganska mycket diskussioner. (Ronja)

Jag tycker att det är viktigt att man inom språk och modersmål pratar med eleverna om familj och regnbågsfamilj och varför heter det fotboll och damfotboll och speciellt just det där med manligt och kvinnligt. Och att vilket kön antar man det är när man talar om forskare eller läkare att man liksom utmanar dem i alla språk men mest utrymme finns det i modersmål skulle jag säga. (Ninni)

V) Slöjd

Lärostudenter upplever slöjd som ett traditionellt könsuppdelat läroämne, där flickorna väljer textilslöjd och pojkarna träslöjd. De upplever dock att en förändring har skett och att textilslöjd och träslöjd har blivit mer integrerade.

Jag tror att handarbete och slöjd är de mest karaktäristiska, att pojkarna ska ha träslöjd och flickorna ska ha handarbete. Jag gick själv träslöjden och vi var nog en minoritet som gick träslöjden och det är lite ledsamt men som tur har det blivit mer att man ska integrera båda ämnen i varandra. (Daniela)

Lärostudenter nämner att det finns förväntningar som leder till könsuppdelningen och att det är normbrytande att välja bort det som förväntas av en.

Detsamma gäller slöjdämnen, det är ju som en underförstådd grej att flickor ska välja textilslöjd och om de inte gör det är de coola och normbrytande att de blir en så stor grej där, med pojkarna också. (Ninni)

VI) Praktikperioder

TVå lärostudenter upplever att praktikperioderna kan utvecklas. Speciellt Ilse anser att då hen utförde sin ämnespraktik vid Vasa Övningskola hade det funnits tid och möjlighet att beakta frågor om jämställdhet och genus eftersom ämneslärares praktikperiod är så omfattande.

Jag önskar att de här frågorna skulle ha tagits upp mer speciellt den tiden då jag auskultera i ett halvår. De skulle ha haft så mycket möjlighet. Vi hade en träff med en jurist och då diskutera man vad en lärare får göra och inte göra. där hade man haft chansen att diskutera det här med lagar och annat. (Ilse)

VII) Historia

Inom historia finns det utrymme för utveckling gällande jämställdhet anser lärarstuderande. De anser att historia har som uppgift att ge eleverna en förståelse för hur jämställdheten mellan kvinnor och män såg ut förr.

...att man läser kanske verk ur historieböcker så kan man diskutera det från ett jämställdhetsperspektiv så att eleverna får en förståelse hur det har sett förut och hur det ser ut idag. (Ronja)

Lärarstuderande upplever att genom historia kan lärare visa att ojämställdheten mellan kvinnor och män i modern tid har en historisk grund.

Historia har en stor uppgift i det att man inte bara tänker att så var det förr men inte mer. Så att man fattar att det ännu är så att kvinnor har det sämre ställt men ofta så tror jag att elever och vuxna kan få en bild av att de där hemskheterna att kvinnor inte fick lämna sina hem utan sin man eller äga något, att det bara var förr men det finns spår av det idag kvar. Till exempel att om man bryter mot normer och vill ha en karriär så är man en karriärshungrig kvinna men det ända man gör är att bete sig som en man. Men då är man plötsligt elak. (Ninni)

VIII) Matematik

Matematik uppfattar lärarstuderande som ett läroämne som kopplas ihop med maskulinitet. Det läggs förväntningar på pojkar att prestera väl inom matematiken medan flickor inte antas vara lika begåvade. De upplever att matematiken borde tilltala flickor och pojkar.

Nå det här överlag matematik och modersmål så finns det en allmän uppfattning i samhälle att pojkar skulle vara bättre på matematik än flickor, vilket, jag inte tror på, det tror jag är en stereotyp överlag. Och kanske att pojkar blir uppmuntrade överlag att de ska bli ingenjörer och då värdesätts de ämnen högre och läsämnen som modersmål och språk överlag har jag ett intryck att flickor uppmuntras mer till och det känns som om flickor mer styrs in i vårdande och omhändertagande yrken och då behövs humanioraämnen mer. (Roosa)

Samma problematik upplevs med läsämnen, när det gäller pojkar och läsning.

Matematik och läsåmnen att de är ju så aktuellt i nyheterna att pojkarna blir bara sämre i läsning och då ska man ju jobba konkret med det och få läsning till ett ämne som tilltalar både flickor och pojkar och samma med matematik, att det inte blir det här att flickor i högstadiet har det så svårt för att de inte är intresserade. (Roosa)

Utveckla medvetenheten om genus och hbtq i lärarutbildningen

Under intervjuerna svarade samtliga lärarstuderande att medvetenheten om genus och hbtq behöver på ett eller annat sätt utvecklas i lärarutbildningen. Enligt dessa iakttagelser har kategorin *Utveckla medvetenheten om genus och hbtq i lärarutbildningen* utformats. Lärarstuderande anser att lärarutbildningen behöver utbilda lärare om hbtq och ge verktyg för att jobba med de frågorna. Många av informanterna ansåg att lärarutbildare inte hade tillräckligt med kunskap om hbtq och genus för att undervisa om det. Lärarutbildningen behöver beakta genus och jämställdhetsfrågor för att lärarstuderande ska kunna jobba med frågorna i arbetslivet. Dessutom anser informanterna att lärarutbildningen inte beaktar lärarstuderande som tillhör en sexuell minoritet eller en könsminoritet. Utifrån dessa utsagor delas kategorin in enligt följande aspekter; *Kunskap och verktyg om hbtq*, *Utbilda lärarutbildare om hbtq och genus*, *Beakta genus och jämställdhet* och *Beakta hbtq-personer*.

1) Kunskap och verktyg om hbtq

Samtliga lärarstuderande upplever att lärarutbildningen behöver utbilda och ge kunskap och verktyg om hbtq. De upplever att den kunskap de har om hbtq, har de inte fått från lärarutbildningen.

Joo, men jag tror att det beror mest på eget intresse, jag tycker att vi inte har fått verktyg härifrån, liksom från studierna, inte just något. Det är lite ledsamt. (Daniela)

En osäkerhet kring begrepp och frågor om trans framkommer i utsagorna.

Jag känner mig säker i hbtq-frågor förutom transfrågor eftersom jag saknar kunskap och jag skulle behöva mer kunskap. Men jag tror jag har mer kunskap än de flesta. (Ninni)

Lärarstuderande upplever att de behöver mer verktyg och information om undervisningsmaterial för att kunna undervisa i frågor om hbtq.

Att inte skulle jag säga att jag känner att jag har massa undervisningsmaterial osv. Det är svårt att veta bara sådär att vad man ska göra. (Roosa)

II) Utbilda lärarutbildare om hbtq och genus

I hälften av lärarstuderandenas utsagor framkommer det att de anser att lärarutbildare behöver utvecklas i frågor om hbtq och genus. Lärarstuderande upplever att frågor om hbtq och genus kan framkomma i kursbeskrivningarna men sedan då det kommer på tals, har inte lärarutbildare kunskap i frågorna.

Just i kursbeskrivningar så kan det som vara med något men sen känns det ändå som om man frågar om hur man ska göra för att beakta det här så vet inte lärarna här själva så jag tror att lärarna och de som håller kurserna borde utvecklas på det område. (Ninni)

Det framkommer även att handledare kan uttrycka sig ålderdomligt gällande sittordningen i klassrummet och sexuella trakasserier.

Nej, för där var det också som att sätt flickor och pojkar tillsammans för då sitter de lugnt och en handledare sa att inte undra på att vissa tjejer säger att de har blivit tafsade på om man ser på hur de klär sig. Det var på den nivån. Jättebra handledare men att det ändå var klassiska saker som kändes väldigt ålderdomliga. (Ilse)

En lärarstuderande anser att lärarutbildare är kompetenta och kunniga men att de kan omedvetet uttrycka sig könsdiskriminerande. Hen anser man inte kan vara medvetna om sådana saker förrän man har tillräckligt med kunskap för att bli medveten.

Jag har nog upplevt att alla kurshållare är väldigt kunniga på något vis, att de ser individen och så här. Inte minns jag något sådant fall att det skulle vara. I så fall har det handlat om omedvetna saker och det är det som är problemet. På något vis att vi inte är så medvetna om vad vi säger och hur vi är förrän någon gör oss medvetna eller förrän vi själva blir medvetna i sådana situationer. (Ester)

III) Beakta genus och jämställdhet

Majoriteten av lärarstuderande anser att lärarutbildningen behöver beakta genus och jämställdhet genom att ge verktyg och kunskap åt studerande. De upplever att de behöver få pröva på olika metoder för att kunna hitta sin egen lärarstil då man jobbar genusfrågor.

Genom att helt enkelt ge medel åt oss studerande. Hur ska vi annars kunna förverkliga något i klassrummet om vi inte har ett sätt att göra det på. Vi måste ju lära oss först hur vi ska göra det. Och se ifall det funkar och hur det känns för en själv i praktiken. (Ilse)

IV) Beakta hbtq-personer

En lärarstuderande upplever att inställningen mot hbtq-personer är osäker. Hen upplever att hen inte kan vara öppen med sin sexualitet och anser att om lärarutbildningen officiellt skulle stödja hbtq-personer, skulle hen känna sig tryggare med att vara öppen om sin sexualitet.

Jag tycker att den är osäker men det beror helt på sammanhanget. Men jag brukar inte outa mig själv för jag känner att det inte finns fakultet stöd som jag har hört att det finns i Åbo. Där så identifierar sig fler som queer och alla är som med på det. Men då har dom sina egna åsikter privat men officiellt backar de upp de personerna. (Ninni)

Omstrukturering av lärarutbildningen

Konkreta åtgärder för att utveckla lärarutbildningen gällande frågor om jämställdhet, genus och hbtq framkom i informanternas intervjusvar. Utifrån detta har kategorin *Omstrukturering av lärarutbildningen* utformats. Lärarstuderande anser att de inte får tillräckligt med information om direktiv i jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor. Genom integrering av jämställdhet och hbtq i kursuppgifter och kurser kan kunskapen om dessa frågor bland lärarstuderande främjas. Lärarstuderande uppgav också att det bör ställas högre krav vid antagningen av studerande. Fortbildningar för specialföreningar i frågor om jämställdhet och hbtq anser lärarstuderande att behövs eftersom det

framkommer att många specialföreningar förhindrar ett jämlikt och jämställt studieliv. Lärarstuderande upplever att det behövs dokumentation på att undervisningen vid lärarutbildningen beaktar frågor om jämställdhet och hbtq. Utifrån dessa iakttagelser har aspekterna *Kunskap om direktiv, Integrering i kursuppgifter och kurser, Högre krav vid antagning, Fortbildningar för specialföreningar* och *Dokumentation* skapats.

1) Kunskap om direktiv

Fyra lärarstuderande efterlyser kunskap om direktiv, lag och läroplan gällande frågor om jämställdhet och hbtq i lärarutbildningen. Lärarstuderande är medvetna om att Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 betonar att undervisningen ska genomsyras av ett genusmedvetet perspektiv. Däremot upplever lärarstuderande att vad deras skyldighet och rättighet i frågor om jämställdhet, genus och hbtq som lärare är oklar. Lärarstuderande upplever att de känner en osäkerhet kring vårdnadshavares reaktioner mot undervisning om hbtq.

Nå kanske det där med att de demokratiska värderingarna som står i läroplanen är luddiga. Om man som lärare är osäker vad läroplanen och den lokala läroplanen och värdegrunden säger så borde man alltid ta ett steg längre och tänka att Finland har godkänt samkönat äktenskap och därför betyder det att det är något man måste få prata om. Och också kanske så här grundläggande mänskliga rättigheter och så tycker jag att jag skulle gärna få veta för jag är orolig för vad hemmet och föräldrarna ska tycka. Så det borde finnas en värdegrund i alla skolor. (Ninni)

I en del intervjusvar framkommer det att lärarutbildningen inte har informerat om läroplanens krav på en genusmedveten undervisning.

Klart att vi har lärt oss att vi ska följa läroplanen och de värderingar som finns men det har varit upp till oss att läsa igenom det. Inte har vi diskuterat eller att vi skulle ha läst om de här frågorna i läroplanen där det tas upp. (Ronja)

II) Integrering i kursuppgifter

Två lärarstuderande upplever att genom integrering av jämställdhetsfrågor i kursuppgifter kan man medvetandegöra studerande om jämställdhetsaspekter. Men lärarstuderande upplever att de ska tas på allvar av lärarstuderande och lärarutbildare för att ha någon effekt.

*Till exempel på fältpraktiken så var det med en uppgift där man skulle undersöka något som har att göra med jämställdhet eller jämlikhet och observera det i klassen och fundera hur man själv skulle göra så då har jag observerat hur läraren behandlar flickor och pojkar olika och kommit fram till olika saker. Så i den klassen jag var i så upplevde jag att hon var bra på sådant. Men när jag frågade de andra studerandena om vad de har kolla på; så då tyckte de att de bara kollar på det i efterhand så där slarvigt så då kände jag att det var synd.
(Ninni)*

III) Högre krav vid antagning

Informanterna anser att det bör ställa högre krav vid antagning av lärarstuderande för att försäkra om att personer vid lärarutbildningen delar samma värderingar och människosyn som den finländska skolans värdegrund kräver av dem. Detta skulle kunna försäkras genom psykologiska tester och uppsatsskrivning om de egna värderingarna vid antagningstillfälle till lärarutbildningen.

Jag tycker de borde ha mera psykologiska tester vid inträdesproven. (Ester)

En lärarstuderande framhåller att lärarstuderande blir behöriga att fostra samtida elever och att de därför bör dela samma värderingar med den finländska skolan.

Jag önskar att sådana här uppgifter skulle tas på allvar och kollas upp och gärna redan på intervjutillfälle vid ansökningsprocessen. För ibland tänker jag att hur slapp den här människan ens in? För de här människorna ska ju frosta framtida goda medborgare och så har de en så hemsk människosyn! Så vid intervjutillfällena eller vid uppsatsskrivningen skulle sökande kunna skriva om sin människosyn. (Ninni)

IV) Fortbildningar för specialföreningar

I en av lärarstuderandenas intervju framkommer det att specialföreningar vid Åbo Akademi inte beaktar jämställdhetsfrågor och hbtq. Därför bör de fortbildas av externa organisationer som jobbar med att främja kunskapen om hbtq och jämställdhet.

Jag tycker att specialföreningar här borde få en skarp tillsägelse från kåren. Kanske någon fortbildning i de här frågorna. Skulle vara säkert jättebra. Typ någon från regnbågsankan. Och ha alla styrelsemedlemmar att gå en sådan fortbildning. (Ronja)

V) Dokumentation

Lärarstuderande anser att det i kurser ska dokumentera att jämställdhetsfrågor och genus har beaktats för att garantera att dessa perspektiv verkställs.

Det ska skrivas in i att det faktiskt ska tas upp för att kursen ska vara genomförd. För att garantera att allihop får tillräckligt med utbildning. Sedan är det upp till en själv om man vidareutbildar sig eller om man har ett personligt intresse men det ska i alla fall läggas en grund härifrån. (Ronja)

Öka ett normkritiskt förhållningssätt

I hälften av lärarstuderandenas utsagor framkommer det att lärarutbildningen bör utvecklas genom att lärarutbildningens kursutbud genomsyras av ett normkritiskt och genusmedvetet förhållningssätt. Utifrån dessa iakttagande har kategorin *Öka ett normkritiskt förhållningssätt* utformats. Lärarstuderande upplever att läroplanen ställer krav på lärares kompetens att undervisa på ett genusmedvetet sätt medan lärarutbildningen inte beaktar dessa krav.

Vi, studeranden, diskuterar nog att det här borde tas upp mera. Eftersom det känns som så otroligt aktuellt och sen också att läroplanen är ganska rakt fram att det ska diskuteras mycket och tas upp och att det ska vara jämställt. I läroplanen så tas det ju upp, men inte så mycket här. (Ilse)

Så egentligen tycker jag snarare att det är ett förhållningssätt som skulle genomsyra allt som skulle behövas. (Ronja)

Lärarstuderande anser att ett genusmedvetet förhållningssätt bör inkluderas i kurser där det är aktuellt och relevant.

Just ta med det i olika kurser. Speciellt där det är mer aktuellt; biologin, hälsokunskap och gymnastiken så det är de som det är mer aktuellt men helt också i vanliga. Vi håller på med pedagogisk psykologi och det talas jättemycket om barnens utveckling så kanske man skulle kunna ta i hänsyn hur ens könsidentitet utvecklas, det skulle vara jättebra att veta det. (Daniela)

Professionellt bemötande av studerande

Samtliga lärarstuderande upplever att manliga och kvinnliga lärarstuderande behandlas olika av lärarutbildare och medstuderande. Informanterna berättar om upplevelser av att manliga studeranden har lägre förväntningar och krav på sig än kvinnliga studerande. Dessutom värderas manliga lärarstuderandes uttalande och prestationer högre. Utifrån dessa utsagor har kategorin *Professionellt bemötande av studerande* utformats.

I intervjusvaren framkommer det att lärarstuderande upplever att manliga studeranden inte har lika höga krav på att prestera bra. De upplever att kvinnliga studerande ska prestera högre och att lärarutbildare är strängare mot kvinnliga studerande. Ronja tror att orsaken till detta är att det finns högpresterande kvinnliga lärarstuderande som det förväntas att ska prestera högt, vilket leder till en självuppfyllande profetia bland kvinnliga lärarstuderanden. Därtill nämner hen som orsak att män har lägre krav på sig överlag och att samhället är förlåtande mot män på ett annat sätt än mot kvinnor.

Joo, jag tycker att manliga lärarstuderande har lägre krav på sig. Eller det sätts lägre krav på dom av lärare och handledare och det viftas bort om dom inte anstränger sig medan man är mycket strängare mot studerande. Eller det har jag i alla fall upplevt. Jaa, de kommer lättare igenom med inlämningsarbeten. De bedöms lättare ... vi har en massa högpresterande kvinnliga studeranden här och det blir som en självuppfyllande profetia. Att om man är högpresterande kommer de att förväntas att man är presterar högt, och så lägger

de strängare krav. Men om man är man och mittemellan eller lågpresterande så kommer de ha mycket lägre krav på dem och så tror jag att man är mer förlåtande mot män överlag. Jag vet inte om jag baserar det på någon fakta eller uppfattning. (Ronja)

Lärarstuderande anser att lärarutbildare har mer överseende till manliga lärarstuderande eftersom de är i minoritet vid lärarutbildningen.

... vissa pojkar, dock inte alla, slipper lättare undan att de kan skriva ett sämre arbete än tjejer och sen får de bättre betyg och lägre krav för att de är så få pojkar vid lärarutbildningen. Vissa pojkar slipper lättare undan. Fast inte skulle jag säga att det gäller alla kurser men i vissa fall har jag märkt det. (Roosa)

Lärarutbildare uppmärksammar och värderar manliga lärarstuderandes kommentarer och prestationer högre än kvinnliga lärarstuderandes. Dessutom har det framkommit fördomar bland lärarutbildare om att manliga lärarstuderande lugna ner pratsamma kvinnliga lärarstuderande.

Om en man säger något i våra gruppdiskussioner så värderas det högre. Eller just som den där ena läraren sa att bra att en man kommer hit så blir det inte så mycket kacklande i lärarrummet. Som att kvinnliga lärare bara är små hönor som pratar på. Och ofta så säger jag något och så noterar folk inte riktigt det men senare kan en man säga samma sak men då är han så uppskattad. Och så vissa manliga studerande kan bete sig som att deras åsikter är viktigare för att dom är i minoritet här och säkert kan det vara bra att ha deras perspektiv också men jag tycker inte att man ska lyfta upp dem. Det borde ju vara så att man föregår med ett gott exempel på hur man behandlar folk här och så tror jag att det vore hälsosamt för manliga kurshållare att de skulle tänka på hur de behandlar gruppen. För jag tycker att ett inte har varit problem då en kvinna har dragit kursen för de har behandlat alla lika. Men just när det är en manlig lärare så lyfter de upp andra män. Eller att de alltid håller med de manliga studerandena fast det är något korkat. Det har jag också sett att det är någon som inte alls har följt med men sedan säger de något som inte alls har något med ämnet att göra så blir det jättemycket peppande för de manliga lärarstuderandena. Det är ju så man behandlar barn för att de ska vara aktiva. De skulle hellre kunna påpeka åt de manliga studerandena att hallå hörde du inte hur hon där just berättat samma sak. Eller att dom skulle lära sig att lyssna på oss kvinnor också fast de upplever att vi är så många och att vi alla säger samma sak. (Ninni)

Sammanfattning: Hur lärarstuderande upplever att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq

I resultaten framkommer det att lärarstuderande upplever att läroämnena vid lärarutbildningen borde utvecklas i frågor om jämställdhet och genus. De läroämnena som enligt lärarstuderande är i mest behov av utveckling är gymnastik, omgivningslära, modersmål, slöjd, historia och matematik. Även praktikperioderna bör beakta jämställdhetsfrågor och genus. Majoriteten av informanterna upplever att lärarstuderande bör gå en obligatorisk kurs i genuspedagogik för att få mer kunskap om jämställdhetsfrågor och genus.

Samtliga lärarstuderande upplever att lärarutbildningen behöver utveckla en medvetenhet om genus och hbtq. För att jobba med hbtq-frågor, jämställdhetsfrågor och genus i det framtida läraryrket, anser lärarstuderande att de behöver kunskap och verktyg från lärarutbildningen. Dessutom svarar flera av informanterna att de anser att lärarutbildare inte har tillräckligt med kunskap om hbtq och genus för att undervisa lärarstuderande om ämnena. Lärarstuderande uppger att lärarutbildningen inte beaktar eller bekräftar lärarstuderande som tillhör en sexuell minoritet eller en könsminoritet.

Majoriteten av lärarstuderandena upplever att de inte har fått tillräckligt med information om direktiv, lagar och läroplaner i frågor om jämställdhet och hbtq. Integrering av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor i kursuppgifter är ett av förslagen för att utveckla lärarutbildningen. Ett annat förslag som nämns av lärarstuderandena är högre krav vid antagningen av lärarstuderande för att försäkra att personer med värderingar som motsvarar den finländska utbildningens värderingar antas. En lärarstuderande anser att specialföreningar bör fortbildas i frågor om hbtq och jämställdhet för att undvika sexism och kränkning av sexuella minoriteter och könsminoriteter. Ytterligare förslag som framkommer är att dokumentera att undervisningen vid lärarutbildningen beaktar jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor för att säkerställa att frågorna uppmärksammas. Lärarstuderande upplever att lärarutbildningen bör genomsyras av ett genusmedvetet och normskrittiskt förhållningssätt för att säkerställa lärarstuderandes kompetens i frågorna i framtida läraryrket.

I samtliga informanternas intervjuer framkommer det upplevelser av att manliga och kvinnliga lärarstudenter behandlas olika av lärarutbildare och medstudenter. Lärarstudenter upplever att lärarutbildare har lägre förväntningar och krav på manliga lärarstudenter. De upplever även att manliga lärarstudenters uttalande och prestationer värderas högre av lärarutbildare och medstudenter.

5. Diskussion

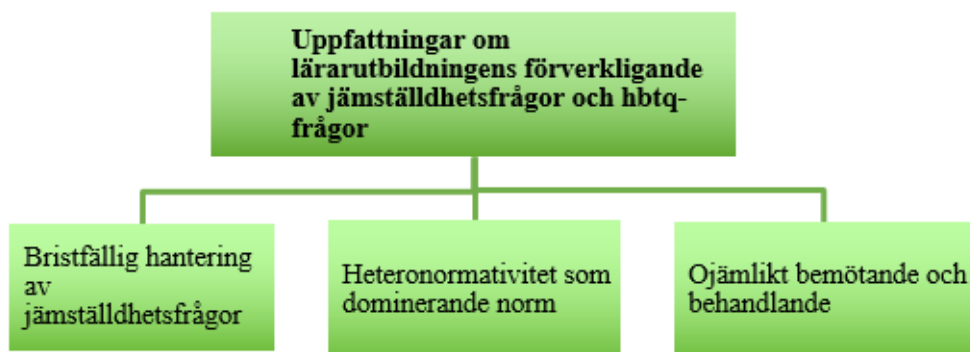
I den avslutande diskussionen diskuteras resultaten som framkommit i undersökningen i relation till den teoretiska referensramen. Sedan diskuteras val av metod. Avslutningsvis presenteras en sammanfattning av resultatet och förslag på fortsatt forskning.

5.1 Resultatdiskussion

Syftet med undersökningen har varit att undersöka lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens beaktande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor och utvecklingsmöjligheter gällande jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor samt lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Till näst presenteras resultaten i relation till den teoretiska bakgrunden.

Lärarstuderandes uppfattningar om hur jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas i lärarutbildningen

I resultatredovisningen kunde tre kvalitativt olika kategorier urskiljas som besvarade på forskningsfrågan om lärarstuderandes uppfattningar om hur jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor förverkligas vid lärarutbildningen. Den första kategorin är att vid lärarutbildningen finns en bristfällig hantering av jämställdhetsfrågor.



Figur 2. Lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens förverkligande av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor.

Resultaten visar att lärarstuderande upplever att det finns brister i de ämnesdidaktiska kurserna. Dessutom upplever lärarstuderande att lärarutbildningen överlag ger bristfällig kunskap och verktyg om jämställdhetsfrågor. Resultaten visar även att lärarstuderande uppfattade att lärarutbildare saknar kunskap om hbtq och jämställdhetsfrågor. Det finns inga direkta krav och riktlinjer på vad lärarutbildningar i Finland ska utbilda lärarstuderande i frågor om jämställdhet, genus och hbtq (Vidén & Nasakli, 2010). Lärarutbildningen vid Åbo Akademi (MinPlan, 2019) ger en undermålig kunskap om jämställdhetsfrågor i relation till vad Utbildningsstyrelsen (2014, 2015) och den finländska lagen (1329/2014) kräver av verksamma lärare i frågor om jämställdhet, genus och hbtq.

Den andra kategorin är heteronormativiteten som dominerande norm. Majoriteten av lärarstuderandena uppgav att det råder en stark heteronormativitet vid lärarutbildningen. Lärarstuderande upplevde att detta sker i såväl frånvaron av hbtq-frågor, som i den bristfälliga informationen om sexuella minoriteter och könsminoriteter vid lärarutbildningen. Därtill upplevde lärarstuderande att studieevenemang är heteronormativa och till och med homofobiska. Resultaten antyder på diskriminering av hbtq-personer vid lärarutbildningen enligt en informants utsagor, i form av att lärarutbildare har uttryckt sig kränkande om sexuella minoriteter och könsminoriteter. Bristfällig kunskap och verktyg om hbtq och frånvaron av hbtq stämmer överens med Justitieministeriets (2014) uttalande om behovet av utveckling gällande hbtq-frågor inom den finländska utbildningen, för att stärka sexuella minoriteters och könsminoriteters ställning i skolan. Studier om hbtq-personers

upplevelser av diskriminering (Alanko, 2013; Taavetti, Alanko & Heikkinen, 2015) går i linje med lärarstuderandes berättelse av diskriminering av hbtq-personer vid lärarutbildningen och i studiesammanhang. Överlag kan lärarstuderandes upplevelser av en stark heteronorm vid lärarutbildningen förklaras med Butlers (2007) teori om den heterosexuella matrisen som organiserar kroppar, genus och begär i en särskild ordning, vilket leder till en heteronorm som framställer det heterosexuella som det självklara och naturliga sättet leva på.

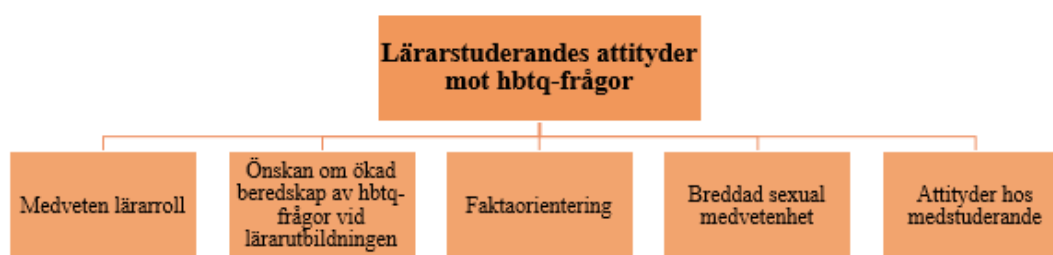
Den tredje kategorin som kunde urskiljas är ojämlikt bemötande och handlande. Samtliga lärarstuderande upplevde ett ojämlikt bemötande och handlande av studerande vid lärarutbildningen. Alla lärarstuderande berättade om upplevelser av att kvinnliga och manliga lärarstuderande behandlas olika och har olika förväntningar på sig. Manliga lärarstuderande upplevdes ha lägre krav på sig och bedömas mildare. Dessutom tyder resultaten på att manliga lärarstuderande värderas högre och uppskattas mer än kvinnliga lärarstuderande. Detta stämmer överens med Lahelmas (2006), Vidéns och Naskalis (2010) forskning om kvinnliga lärares och lärarstuderandes upplevelser av hur manliga och kvinnliga lärare och lärarstuderande bemöts olika vid lärarutbildningen och i läraryrket. Lärarutbildares systematiska åtskiljande av manliga och kvinnliga lärarstuderande kan förklaras med Hirdmans (2001) teori om genussystemet; där mannens status försäkras genom åtskiljande av det manliga och kvinnliga samt en högre värdering av det manliga samtidigt som det kvinnliga värderas lägre, i detta fall de kvinnliga lärarstuderandena. Vidare kan det tilläggas att de finländska lärarutbildningarna är skyldiga enligt jämställdhetslagen (1329/2014) att främja jämställdheten mellan kvinnor och män samt att förebygga diskrimination på grund av könsidentitet eller könsuttryck, eftersom de är anordnare av utbildning och undervisning.

Resultaten antyder att två lärarstuderande upplevde att fakulteten vid Åbo Akademi i Åbo beaktar jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor i högre grad än fakulteten vid Åbo Akademi i Vasa. Informanterna spekulerade att orsaken till detta var att fakulteten i Vasa är beläget i ett geografiskt mer konservativt område och att lärarutbildningen är en traditionell institution som drar till sig värdekonservativa personer.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att lärarstuderande är överens om att lärarutbildningen hanterar jämställdhetsfrågor bristfälligt. Vidare kan det konstateras att lärarutbildningens kursinnehåll i jämställdhetsfrågor inte återspeglar förväntningarna på lärare i yrkeslivet. Resultatet visar att lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen inte beaktar hbtq-frågor. Dessutom tyder resultatet på att lärarutbildare behandlar och bemöter manliga och kvinnliga lärarstuderande ojämlikt.

Lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor

I resultatredovisningen kunde fem kvalitativt olika kategorier urskiljas som besvarade forskningsfrågan om lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Den första kategorin som kunde urskiljas är en medveten lärarroll.



Figur 3. Lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor.

Resultatet visar att majoriteten av lärarstuderandena lyfter fram betydelsen av att stödja elever som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet då de befaras ligga i riskzon för mobbning och kränkande handling. De intervjuade lärarstuderandes oro kan bestyrkas i Alankos undersökning om hbtq-elevs situation i skolan. Alankos undersökning visar att elever som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet upplever kränkande behandling i högre grad än cis- och heteroelever. (Alanko, 2013.) Resultaten visar att informanterna upplever att ett normkritiskt förhållningssätt är en del av lärarrollen, speciellt i frågor om hbtq. Lärarstuderandes inställning sammanfaller med Bromseths (2010) förklaring av normkritisk pedagogik. Den normkritiska pedagogiken kräver ett kritiskt förhållningssätt till lärarens egna attityder och praktiker.

Den andra kategorin är önskan om ökad beredskap av hbtq-frågor vid lärarutbildningen. Resultaten visar att samtliga lärarstuderandes upplever att lärarutbildningen undviker hbtq-frågor genom att frågorna inte behandlas under utbildningen. De flesta informanter hade svårt att uttrycka sig om ämnet då hbtq-frågor inte kommer till tals vid lärarutbildningen. Resultatet antyder att hbtq-frågor är till och med ett ovälkommet ämne vid en del situationer. Det framkommer i resultatet upplevelser av lärarutbildare som har uttryckt sig medvetet och omedvetet kränkande mot sexuella minoriteter och könsminoriteter. Resultaten antyder att det finns en omedvetenhet hos en del lärarutbildare om deras ansvar att förhålla sig som lärare till jämställdhetslagen mellan kvinnor och män (1329/2014), som förpliktar utbildningsanordnare att främja jämställdheten mellan kvinnor och män samt förebygga trakasserier på grund av könsidentitet eller könsuttryck.

Resultatet för den tredje kategorin, faktaorientering, visar att lärarstuderande önskar mer kunskap från lärarutbildningen om hbtq-frågor. Resultaten visar även att lärarstuderande söker upp kunskap om hbtq på eget initiativ vilket tyder på att det finns ett intresse för frågorna. Tuori (2017) och Taavetti (2015) framför att unga som tillhör en sexuell minoritet upplever att lärare har lite kunskap om sexuella minoriteter och en ovilja att diskutera frågor om sexualitet. Den här undersökningens resultat tyder på att lärarstuderande är villiga att ta reda på kunskap om hbtq-frågor, även om de upplever att de inte får kunskap om frågorna via lärarutbildningen.

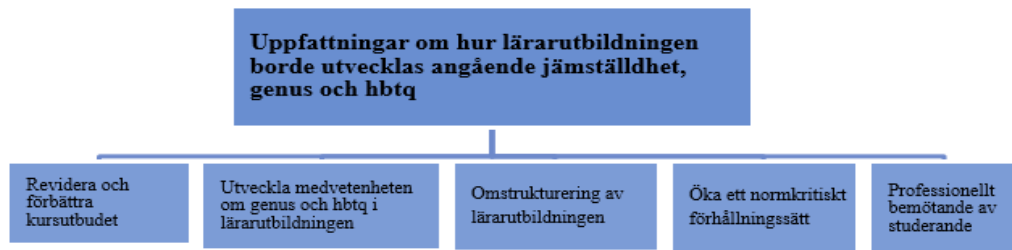
Den fjärde kategorin är en breddad sexual medvetenhet. Resultatet tyder på en stark heteronorm vid lärarutbildningen och i studielivet. En lärarstuderandes upplevelse av otrygghet när det gäller att vara öppen om den egna sexuella läggningen förstärker antydning av en stark heteronorm vid lärarutbildningen. Generellt kan det sägas att det råder en stark heteronorm i det västerländska samhället. Rosenberg (2002) förklarar heteronormativiteten med två bärande principer; exkludering och inkludering. Den första principen kategoriserar personer i en dikotomi, *vi och de*. Kort sagt blir konsekvenserna att ojämlikhet mellan grupperna legitimeras med att, i detta fall heterosexualitet, förklaras som naturligt. Den andra principen är assimilering genom införlivandet av avvikelser i normen, i detta fall de som avviker från heteronormen. Assimileringskravet fodrar att de som avviker ska passa in i en mall, men hur mycket de än försöker passa in kommer de stämpas som avvikande och annorlunda.

Resultatet för den femte kategorin, attityder hos medstudenter, tyder på att informanterna upplever att medstudenter för det mesta har positiv inställning till hbtq-frågor men resultatet tyder på att det även finns lärarstudenter med konservativa och negativa attityder mot hbtq-frågor. Resultatet antyder att det förekommit diskriminering mot sexuella minoriteter och könsminoriteter av andra medstudenter. Resultatet är föga förvånande med tanke på hbtq-personers svaga ställning i det finländska samhället och forskning kring hbtq-personers upplevelse av diskriminering i till exempel skolor. (Jämställdhetsombudsmannen, 2018; Alanko, 2013; Taavetti, Alanko & Heikkinen, 2015.)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att resultatet tyder på att informanterna är medvetna om betydelsen av att stödja sexuella minoriteter och könsminoriteter. De har även positiva attityder mot hbtq-frågor men de önskar sig mer kunskap om ämnet från lärarutbildningen. Ytterligare kan det konstateras att undersökningens resultat visar att informanterna var positivt inställda till att undervisa om hbtq-frågor och beakta hbtq-elever. Resultatet tyder även på att lärarstudenter upplever att lärarutbildningen inte beaktar hbtq-frågor i den mån lärarstudenter anser att de skulle behöva för sin framtida yrkesroll. Vidare kan det poängteras att Utbildningsstyrelsen (2014; 2015) och jämställdhetslagen (1329/2014) framhåller att utbildningsanordnare ska förebygga trakasserier på grund av könsidentitet eller könsuttryck. En faktabaserad kunskap om köns mångfalden förebygger diskriminering och stöder de ungas välmående. Enligt informanternas utsagor indikerar resultatet på att lärarutbildningen inte beaktar Utbildningsstyrelsens krav på att lärare ska beakta köns mångfalden och ha ett könssensitivt förhållningssätt.

Lärarstudenters uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq

I samband med analysen av lärarstudenters uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq kunde fem kvalitativt olika kategorier urskiljas.



Figur 4. Lärarstuderandes uppfattningar om hur lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq.

Den första kategorin som kunde urskiljas var revidera och förbättra kursutbudet. Resultatet visar att informanterna upplever att lärarutbildningens kursinnehåll behöver utvecklas i frågor om jämställdhet och genus. Informanternas utsagor antyder att läroämnena gymnastik och omgivningslära är i störst behov av en revidering i frågor om jämställdhet och genus, men även praktikperioderna behöver utvecklas. Resultatet antyder att lärarutbildningen behöver förse lärarstuderande med en obligatorisk kurs i genuspedagogik för att öka kunskapen om jämställdhetsfrågor och genus hos lärarstuderande. Enligt Utbildningsstyrelsen (2015) ska gymnastik främja jämlikhet, jämställdhet och gemenskap. Lärare ska även identifiera könsnormativa strukturer inom idrottskulturen och flickor och pojkar ska på ett likvärdigt sätt få bekanta sig med olika idrottsgrenar. Undervisningen i omgivningslära ska utmana könsstereotyper genom diskussion och undersökningar. Resultatet tyder på att lärarstuderande är medvetna om vad som förväntas av dem i dessa ämnen gällande jämställdhetsfrågor. Resultaten visar att det finns antydningar till att lärarutbildare inom gymnastik inte har identifierat sina egna könsnormativa beteenden.

Resultatet för den andra kategorin, utveckla en medvetenhet om genus och hbtq i lärarutbildningen, tyder på att lärarutbildningen behöver utveckla en medvetenhet om genus och hbtq, både i form av att utbilda lärarstuderande om frågorna men också genom att utveckla en medvetenhet hos lärarutbildare om genus och hbtq. Förutom detta antyder resultaten att lärarutbildningen inte beaktar eller bekräftar lärarstuderande som tillhör en som tillhör en sexuell minoritet eller en könsminoritet. Vid en genomgång av kursutbudet i lärarutbildningen på lokal nivå kunde det

konstateras att lärarutbildningen vid Åbo Akademi erbjuder ett undermåligt kursutbud i frågor om jämställdhet och hbtq.

I likhet med informanternas önskan om en kurs som behandlar frågor om genus och hbtq och överlag behovet av att utveckla en medvetenhet om genus och hbtq i lärarutbildningen, diskuterades i den teoretiska referensramen om Justitieministeriets (2014) och Lahelmas (2006) förslag om att lärarutbildningen ska behandla genus och hbtq-frågor för att förbättra sexuella minoriteters och könsminoriteters situation i skolan, för att öka ett könssensitivt förhållningsätt hos lärare och för att främja jämställdhet. Vidare antyder resultatet att lärarutbildningen inte förser lärarstuderande med kunskap om jämställdhetsfrågor och hbtq i den mån Utbildningsstyrelsen (2014; 2015) kräver av verksamma lärare.

I resultatet för den tredje kategorin, omstrukturering av lärarutbildningen, tydliggörs hur lärarutbildningen kan utvecklas i frågor gällande jämställdhet, genus och hbtq enligt informanternas uppfattningar. Några av förslagen som nämns är information om direktiv och lagar i frågor om jämställdhet och hbtq, integrering av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor i kursuppgifter. Ett annat förslag som resultaten visar är högre krav vid antagning av lärarstuderande för att försäkra att personer med värderingar som motsvarar den finländska utbildningens värderingar antas.

För den fjärde kategorin, öka ett normkritiskt förhållningssätt, tyder resultaten på att de intervjuade lärarstuderande upplever att lärarutbildningen bör genomsyras av ett normkritiskt förhållningssätt för att säkerställa att framtida lärare har ett normkritiskt förhållningssätt. Undervisning om den normkritiska pedagogiken (Bromsteh, 2010; Bromseth & Sörensdotter, 2013) inom lärarutbildningen skulle kunna bidra med ett normkritiskt förhållningssätt inom lärarutbildningen och tillföra lärarstuderande ett framtida normkritiskt förhållningssätt till frågor om jämställdhet, genus och hbtq som verksamma lärare.

Resultatet för den femte kategorin, professionellt bemötande av studerande, tyder på att det finns behov av att granska lärarutbildares bemötande mot manliga och kvinnliga lärarstuderande. I överensstämmelse med tidigare forskningsresultat (Lahelma, 2000; 2006; Vidén & Naskali, 2010.) visar resultatet att samtliga informanter upplever att

vid lärarutbildningen har manliga lärarstuderande lägre krav och förväntningar på sig och att manliga lärarstuderandes uttalande och prestationer värderas högre än kvinnliga lärarstuderande. Resultatet tyder på att lärarutbildare misslyckas att följa jämställdhetslagen (1329/2014) som förpliktar utbildningsanordnare att inte diskriminera någon på grund av könsidentitet eller könsuttryck. Som Lahelma framhåller (2006) kan de manliga lärarstuderandena få ett dolt stöd på grund av att det finns ett antagande om att det behövs manliga lärare inom läraryrket för pojkars inläring och motivation.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att resultaten tyder på att lärarutbildningen kan utvecklas på många områden i frågor om jämställdhet, genus och hbtq enligt informanternas uppfattningar. Konkreta åtgärder som informanterna lyfter fram är en revidering av kursinnehållet och omstrukturering av lärarutbildningen i form av information om direktiv och lagar av vad som förväntas av lärare i frågor om jämställdhet, genus och hbtq och integrering av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor i kursuppgifter. Ett annat förslag som nämns är högre krav vid antagning av lärarstuderande. Resultatet visar att lärarstuderande uppfattar att lärarutbildningen behöver utveckla en medvetenhet om genus, hbtq och öka ett normkritiskt förhållningsätt. Vidare tyder resultatet på att lärarutbildningen behöver bedöma om manliga och kvinnliga lärarstuderande bemöts på ett professionellt och jämlikt sätt och i enlighet med jämställdhetslagen (1329/2014).

5.2 Metoddiskussion

Avhandlingens problemområde och syfte bör styra undersökningens forskningsinriktning (Kvale & Brinkmann, 2010). I enlighet med detta valde jag ett kvalitativt förhållningssätt till undersökningen. Forskningsansatsen var fenomenografisk och datainsamlingen skedde genom semistrukturerade intervjuer. Jag valde att analysera materialet genom meningskategorisering. Stukát (2011) beskriver att fenomenografi innebär att identifiera uppfattningar och beskriva variationer av uppfattningar, problemet beskrivs hur något framstår eller ter sig för människor. Stukáts beskrivning passar väl in med avhandlingens syfte då syftet med avhandlingen

var att undersöka lärarstuderande uppfattningar om lärarutbildningens beaktande och utvecklingsmöjligheter av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor. Dessutom ville jag undersöka lärarstuderandes attityder mot hbtq-frågor. Istället för att åstadkomma generaliserbara resultat av jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor i lärarutbildningen, ville jag skapa mig en djupare förståelse för hur lärarstuderande uppfattar att frågorna beaktas inom lärarutbildningen. Jag ansåg att lärarstuderande har direkta erfarenheter av förhållningsättet till jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor inom lärarutbildningen och att de därför var lämpliga att intervjua. Som klasslärarstuderande delar jag likande erfarenheter med informanterna. Detta kan vara till fördel men även till nackdel för undersökningen. Jag har en förståelse för informanternas uppfattningar och erfarenheter men samtidigt kan mina egna erfarenheter påverka mitt förhållningssätt som forskare. Jag har under hela undersökningsprocessen varit medveten om detta och haft det i bakhuvudet då jag analyserat materialet och kommit fram till resultatet.

Stukat föreslår att forskaren håller sig till en intervjuguide vid intervjusituationen. I rekommendation med detta förberedde jag en intervjuguide som jag förhöll mig till under intervjun. På det här sättet kunde jag säkerställa att alla forskningsfrågor blev besvarade och att jag hade tillräckligt med material för min undersökning. Eftersom jag valde en semistrukturerad intervju som datainsamlingsmetod (Kvale & Brinkmann, 2010) följde jag inte strikt intervjuguiden och jag hade utrymme att ställa följdfrågor eller hoppa över vissa frågor. Vid bearbetningen av materialet insåg jag att jag kunde ha fördjupat vissa frågor och hoppat över andra.

Huvudsyftet och problemområdet har varit den samma under avhandlingens gång men forskningsfrågorna har ändrat sin karaktär efter utförda intervjuer. Detta gjorde att en del av det insamlade materialet inte var till nytta i min undersökning. Men jag anser att jag fick tillräckligt med material för att besvara de omformulerade forskningsfrågorna.

Analysen av materialet genomfördes genom meningskategorisering och informanternas svar analyserades i förhållande till forskningsfrågorna. Genom att kategorisera uppfattningar i beskrivningskategorier kan forskaren analysera den underliggande strukturen i kategorisystemet (Alexandersson, 2009). Även om

meningskategorisering var en tidskrävande analysmetod anser jag att den gav svar på forskningsfrågorna enligt en fenomenografisk forskningstradition.

En intervju behövde förkastas eftersom den var svår att tolka då informanten kände sig osäker på vad hen ville att skulle komma med i undersökningen. Detta kan bero på att jag som forskare inte var tillräckligt tydlig med informantens konfidentialitet, även om jag var noggrann med att bekräfta informantens konfidentialitet, enligt Stukáts krav på informantens konfidentialitet i en undersökning. Jag uppfattade det som att informantens osäkerhet grundade sig på undersökningens kritiska förhållningssätt mot lärarutbildningen i frågor om jämställdhet, genus och hbtq. Denna händelse bekräftar att undersökningens problemområde är av en känslig karaktär.

5.3 Sammanfattning och förslag till fortsatt forskning

Under arbetets gång av denna avhandling har min kunskap om jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor fördjupats. Jag har kommit till insikt över vilket mångfacetterat problemområde detta är. Syftet med avhandlingen har varit att undersöka enskilda lärarstuderandes uppfattningar om lärarutbildningens beaktande av och utvecklingsmöjligheter för frågor om jämställdhet, genus och hbtq samt att undersöka lärarstuderandes attityder mot hbtq.

Forskningsresultaten tyder på att frågor om genus, jämställdhet och hbtq inte beaktas av lärarutbildningen i den grad Utbildningsstyrelsen och den finländska lagen kräver att verksamma lärare ska beakta frågorna. Speciellt frånvaron av kunskap om hbtq är alarmerande med tanke på forskning om sexuella minoriteters och könsminoriteters svåra situation och ställning i skolan samt könsminoriteters psykiska lidande på grund av diskriminering och kränkande behandling.

Det mest oroväckande resultatet som tyder på att lärarutbildare behandlar manliga och kvinnliga lärarstuderande ojämnt samt att det förekommit kränkande tal om sexuella minoriteter och könsminoriteter av lärarutbildare. Resultatet antyder att lärarutbildare

inte följer, medvetet eller omedvetet, jämställdhetslagen (1329/2014) i den mån de är förpliktade att göra.

Resultatet tyder på att lärarutbildningen behöver utveckla ett normkritiskt förhållningssätt till frågor om jämställdhet, genus och hbtq. Trots utvecklingsbehovet inom lärarutbildningen tyder resultatet på att lärarstuderande förhåller sig positivt inställda till frågor som berör sexuella minoriteter och könsminoriteter. Informanternas önskan om en mer normkritisk lärarutbildning tyder på ett positivt förhållningssätt mot normkritiska frågor och en vilja att lära sig mer om ämnet.

Budgeon (2015) och Koskinen Sandberg (2016) belyser att jämställdhetsfrågor många gånger försöker förklaras med individfokuserade svar. Ansvar läggs på individen istället för att komma åt strukturella problem på en samhällsnivå. På den enskilda läraren ställs mycket krav och ansvar av Utbildningsstyrelsen och finländska lagen på att beakta frågor om jämställdhet och hbtq, men ingen garanterad utbildning ges om frågorna av lärarutbildningen. Att behandla eleverna jämställt handlar inte bara om vilja, utan lärare behöver också om kunskap om jämställdhetsfrågor, genus och hbtq-frågor.

För att bilda en mer omfattande bild av problemområdet och för att kunna dra mer generaliserbara slutsatser kunde forskningen kompletteras med kvantitativa forskningsmetoder, genom till exempel att skicka ut en enkät till lärarstuderande vid Åbo Akademi. Det vore intressant att jämföra olika lärarutbildningar i Finland för att se om de finns någon skillnad mellan de lärarutbildningar som erbjuder kurs i genuspedagogik jämfört med de som inte gör det och vad lärarstuderandes uppfattningar är om saken. Att undersöka nyutexaminerade lärares uppfattningar om jämställdhetsfrågor och hbtq-frågor och hur lärarutbildningen har förberett dem för dessa frågor i yrkeslivet skulle vara relevant för fortsatt forskning. En undersökning med en kritisk metodologi kunde bidra med en förändring inom lärarutbildningen och bättre argumentera för behovet av utveckling gällande frågor om jämställdhet, genus och hbtq inom lärarutbildningen än en undersökning med en fenomenografisk forskningsansats.

Avslutningsvis kan det sägas att värdegrunden för den finländska grundläggande utbildningen bygger på en övertygelse om att varje barn är unikt och värdefullt i sig. Ett normkritiskt förhållningssätt inom utbildning handlar om att se normer och strukturer som är skadliga för elever och motverka dessa, för att skolan ska kunna erbjuda en trygg och god skolgång där var och en kan växa till sin fulla potential som människa och samhällsmedlem. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Litteratur

- Alanko, K. (2013). *Hur mår HBTIQ-unga i Finland?* Hämtad 25 mars 2019, från http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hbtiq_unga.pdf
- Alm, E. Bremer, S. Nord, I. & Schmitt, I. (2016). *Queer- och transforskning. En introduktion till genusvetenskapliga begrepp*. Hämtad 5 februari 2019, från https://www.genus.se/wp-content/uploads/En_introduktion_till_genusvetenskapliga_begrepp.pdf
- Ambjörnsson, F. (2016). *Vad är queer?*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bromseth, J. C. H. & Darj, F. (2010). *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap.
- Budgeon, S. (2015). Individualized Femininity and Feminist Politics of Choice. *European Journal of Women's Studies* 22 (3), 303–318.
- Butler, J. (2007). *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*. Uddevalla: Daidalos.
- de Beauvoir, S. (1986). *Det andra könet*. Norstedts Förlag: Stockholm.
- Elomäki, A. & Kantola, J. (2018). *Theorizing feminist struggles in the triangle of neoliberalism, conservatism, and nationalism*. Hämtad 30 januari 2019, från <https://academic.oup.com/sp/article-abstract/25/3/337/4973759>
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

- Foucault, M. (1980). *Sexualitetens Historia*. Stockholm: Gidlund.
- Freire, P. (1972). *Pedagogik för förtryckta*. Stockholm: Gummesson.
- Gustavsson, M. (2012). *Jämställdhetsarbete i praktiken. Erfarenheter från andra stadiets utbildning på svenska*. Utbildningsstyrelsen.
- Hedenus, A., Björk, S. & Shmulyar Gréen, O. (2015). *Feministiskt tänkande och sociologi: Teorier, begrepp och tillämpningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Hedlin, M. (2010). *Lilla genushäftet 2.0: Om genus och skolans jämställdhetsmål*. Växjö: Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus: Om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- hooks, b. (1994). *Teaching to transgress*. Hämtad 6 mars 2019, från <https://academictrap.files.wordpress.com/2015/03/bell-hooks-teaching-to-transgress.pdf>
- Huhta, L. (2004). *Piilopinnoja ja tuplatöitä. Opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta ja sukupuolen merkityksestä*. (Magisteravhandling) Kasvatustieteiden laitos: Tampereen yliopisto.
- Imam, S. (2014). *I min zon*. [Spotify]. Malmö: Playground Music Scandinavia.
- Institutet för hälsa och välfärd. (2018). *Milstolpar för jämställdheten*. Hämtad 22 januari 2019, från <https://thl.fi/sv/web/jamstallldhet/framjande-av-jamstallldhet/milstolpar-for-jamstallldheten>

- Julkunen, R. (2010). *Sukupuolen järjestykset ja tasa- arvon paradoksis*. Tammerfors: Vastapaino.
- Justitieministeriet. (2014). *Seksuaali- ja Sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa*. Hämtad 19 mars 2019, från http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76543/omso_34_2014seksuaalivahemmistot.pdf
- Jämställdhetsombudsmannen. (2018). *Jämställdhetsombudsmannens berättelse till riksdagen 2018*. Hämtad 30 januari 2019, från https://www.tasa-arvo.fi/documents/10734/75302/Ber%C3%A4ttelse_riksdagen_web.pdf/814dada8-6faa-4e9d-85f5-9b95d0300be3
- Koskinen Sandberg, P. (2016). *Palkkojen sukupuolittunut politiikka*. Sukupuolentutkimus 29. Hämtad 17 januari 2019 från https://www.researchgate.net/publication/311935707_Lectio_praecursoria_Palkkojen_sukupuolittunut_politiikka
- Kulick, D. (1997) Är måsar lesbiska? Om biologins relevans för mänskligt beteende. *Res publica*, 35(36), s. 221–232.
- Kurki, H. (1984). *80 ÅR RÖSTRÄTT FÖR KVINNOR*. Hämtad 21 januari 2019 från http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/pdf/kurki_se.pdf
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. (2007). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lag om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet 563/2002. Hämtad 12 mars 2019, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2002/20020563>

Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män 1329/2014. Hämtad 19 mars 2019, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1986/19860609#P5>

Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män 609/1986. Hämtad 19 mars 2019, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1986/19860609#P5>

Lahelma, E. (2000). *Lack of Male Teachers: a Problem for Students or Teachers?* Hämtad 13 mars 2019, från <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14681360000200093?needAccess=true>

Lahelma, E. (2006). *Gender Perspective: A Challenge for Schools and Teacher Education*. Hämtad 13 mars 2019, från file:///C:/Users/alenyber/Downloads/Lahelma_Elina_2006.pdf

Lahelma, E. (2006). *Lack of male teachers: a problem for students or teachers?* Hämtad 19 mars 2019, från <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14681360000200093?needAccess=true>

Lapin Yliopisto, (2019). Hämtad 20 mars 2019, från <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=e2e435d8-2f7f-4707-a11a-89363876ceb0>

Larsson, R. (2014). *Politiska ideologier i vår tid*. Studentlitteratur, Lund.

- Lehtonen, J. (2012) *Opettajien käsityksiä seksuaalisuuden kirjosta*. Hämtad 4 april 2019, från <http://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2012/2/opettaji.pdf>
- Lundberg A. & Werner A. (2012). *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Mahlamäki-Kultanen, S. Lauriala, A. Karjalainen, A. Rautiainen, A. Rökköläinen, M. Helin, E. Pohjonen, P. & Nyyssölä, K. (2014). *Opettajankoulutuksen tilannekatsastus*. Hämtad 7 mars 2019, från https://www.oph.fi/download/163626_opettajankoulutuksen_tilannekatsaus.pdf
- Mark, E. (2007). *Jämställdhetsarbetets teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Marton, F. & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Mattila, M. (1999). *Kansamme parhaaksi: rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Hämtad 31 januari 2018, från <http://elektra.helsinki.fi/bk/951710/1999/kansamm.pdf>
- Mayberry, M. (1998). Reproductive and Resistant Pedagogies: The Comparative Roles of Collaborative Learning and Feminist Pedagogy in Science Education. *Journal of Research in Science Teaching* 35(4), 443–459.
- Mickwitz, M. & Nordgren, E. & von Essen, A. (2006). *100 år av jämställdhet?*. Sahlgrens Estland: Förlag ab.
- MinPlan, (2019). Hämtad 19 mars 2019, från (krävs inloggningsbehörighet) https://minplan.abo.fi/minplan/ejb_view_version_list.do

MinPlan, (2019). Hämtad 19 mars 2019, från (krävs inloggningsbehörighet)
<https://minplan.abo.fi/minplan/studyhandbookStudyUnit.do>

Nationalencyklopedin, *cisperson*. Hämtad 11 april 2019, från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/cisperson>

Nationalencyklopedin, *eugenik*. Hämtad 27 april 2019, från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/eugenik>

Nationalencyklopedin, *intersektionalitet*. Hämtad 27 april 2019, från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/intersektionalitet>

Nationalencyklopedin, *rashygien*. Hämtad 27 april 2019, från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/rashygien>

Nationalencyklopedin, *patriarkat*. Hämtad 18 april 2019, från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/patriarkat>

Nationalencyklopedin, *queerteori*. Hämtad 5 mars 2019, från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/queerteori>

Nyberg, A. (2017). *På väg mot en genusmedveten skola?* Vasa: Åbo Akademi.

Olsson, H. & Sörensen, S. (2007). *Forskningsprocessen*. Stockholm: Liber.

Rosenberg, T. (2003). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

SETA. (2019). *LHBTIQ-fakta*. Hämtad 31 januari 2019, från <https://sv.seta.fi/lhbtqi-fakta/>

- Social- och hälsovårdsministeriet, (2010). *Statsrådets redogörelse om jämställdheten mellan kvinnor och män*. Hämtad 23 januari 2019, från <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73339/URN%3aNBN%3afi-fe201504226458.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Starrin, B. & Svensson, P. (2009). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Staunæs, D. (2003). *Where have all the subjects gone; bringing together the concepts of intersectionality and subjectification*. Hämtad 29 januari 2019, från <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=e8eae8bf-023e-4090-bc96-0c2d8b467f2b%40pdc-v-sessmgr03>
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Stålström, O. & Nissinen, J. (2000). *SETA Uppkomsten av den finska rörelsen för bögar och lesbiska, dess mål och verksamheter*. Hämtad 22 januari 2019, från <http://www.lambdanordica.se/wp-content/uploads/2011/11/2000-23-St%C3%A5lstr%C3%B6mNissinen-SETA.pdf>
- Taavetti, R. (2015). *"Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä..." Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Hämtad 20 februari 2019, från http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf
- Taavetti, R. Alanko, K. & Heikkinen, L. (2015). *Hyvinvoiva sateenkaarinuori - tutkimushanke. Tiivistelmä / Sammandrag / Summary*. Hämtad 20 februari 2019, från http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori_tiiivistelma.pdf

- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Tuomaala, S. (2006) *Holhouksenalaisuudesta koulutetuksi ja vapaaksi kansalaiseksi*. Hämtad 16 januari 2019 från <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/artikkelit/tuomaala.htm>
- Tuori, S. (2017). *Normkritiska perspektiv på kön och ras/ethnicitet i en skolkontext*. I C. Hilli & C. Kronqvist, Ungas rätt till samtal. En antologi om mänskorsrättsfostran. Hämtad 6 februari 2019, från https://www.researchgate.net/profile/Charlotta_Hilli/publication/327592780_Ungas_ratt_till_samtal_-_en_antologi_om_manniskorattsfostran/links/5b98aa0092851c4ba8121e6d/Ungas-raett-till-samtal-en-antologi-om-maenniskoraettsfostran.pdf?origin=publication_detail
- Undervisnings- och kulturministeriet. (2010). *Slutrapport av arbetsgruppen för minskning av segregationen*. Hämtad 18 februari 2019, från <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75541/okmtr18.pdf?sequence=>
- Undervisningsministeriet. (1989). *Opettajankoulutuksen uudistamistoimikunnan mietintä. Kehittyvä opettajankoulutus*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunder för läroplanen för den grundläggande utbildningen*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Utbildningsstyrelsen. (2015). *Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga- Guide för främjandet av jämställdhet i den grundläggande utbildningen*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Werner, A. & Lundberg, A. (2013) *Gender Studies Education and Pedagogy*. Hämtad 6 mars 2019, från <http://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:573685/FULLTEXT03.pdf>

Vidén, S. & Naskali, P. (2010). *Sukupuolittietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa*. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja.

Young, I. M. (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press

Bilagor

Bilaga 1. E-post till lärarstuderande vid fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Hej, lärarstuderande!

Jag skriver min pro gradu- avhandling om lärarstuderandes förhållningssätt till jämställdhet, normkritisk pedagogik, hbtq och hur lärarstuderande upplever att lärarutbildningen beaktar dessa frågor.

Nu söker jag lärarstuderanden som vill ställa upp på en intervju. Du behöver INTE vara expert på frågorna utan jag vill höra om ditt förhållningssätt och dina tankar och åsikter kring de här frågorna som blivande lärare.

Intervjun tar ca en halvtimme till en timme. Intervjun behandlas konfidentiellt och ditt namn kommer att fingeras.

Ta kontakt om du har några frågor eller vill ställa upp!

Hälsningar

Alexandra Nyberg
Klasslärarstuderande
Åbo Akademi
Vasa

Bilaga 2. Intervjumanual

Intervjun är konfidentiell och ditt namn kommer att fingeras.

Intervjumaterial

På vilken årskurs går du på?

Vad är ditt huvudämne?

Trivs du med dina studier?

Forskningsfråga 1 Lärarstuderandes förhållningssätt till jämställdhet i skolan.

1. Hur upplever du jämställdhet och jämställdhetsfrågor överlag?
Är det något positivt/ negativt? Varför/ varför inte?
2. Engagerar du dig i dessa frågor på något vis?
3. Upplever du att du har den kunskap och verktyg som krävs av dig som lärare för att jobba med jämställdhet i skolan? På hurudant sätt?
4. Upplever du att du som framtida lärare kan påverka synen på de traditionella könsrollerna som finns? På hurudant sätt?
5. När du som lärarstuderande planerar lektioner eller är på praktik tar du då jämställdhetsfrågor i beaktande? På hurudant vis? Och om inte, så varför?
6. Finns det läroämnen som du tycker att är extra viktig att tänka ur ett jämställdhetsperspektiv så att det man inte faller i gamla könsmonster?

Forskningsfråga 2 Lärarstuderandes förhållningssätt till hbtq (homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner) i skolan.

1. Hur förhåller du dig till hbtq frågor? Positivt/ negativt? Varför/ varför inte?
2. Är det viktigt för dig som blivande lärare att tänka på de här frågorna?
Varför/ varför inte?
3. Engagerar du dig i dessa frågor på något vis? På hurudant sätt?
4. Upplever du att du har den kunskap och verktyg som behövs för att jobba med hbtq frågor i skolan? Varför/ varför inte?
5. Upplever du att du som framtida lärare kan förändra synen på hbtq i skolan?
Varför/ varför inte?
6. Hur tänker du kring elever som går utanför könsstereotypa mönster/ roller?
Hur kan du stöda dem?
7. Hur tar du i din framtida undervisning hbtq- frågor i beaktande? På hurudant sätt?

Forskningsfråga 3 Hur upplever lärarstuderande att lärarutbildningen borde utvecklas angående jämställdhet, genus och hbtq.

1. Hur tycker du att lärarutbildningen tar frågor om jämställdhet och kön/genus i beaktande? Gör den det överhuvudtaget?
2. Upplever du att lärarutbildningen tar hbtq frågor i beaktande?

3. Har lärarutbildningen förberett och informerat om vad som förväntas av dig som framtida lärare i frågor om jämställdhet, genus och hbtq?
T.ex. om lagar och direktiv? Varför/ varför inte?
4. Tycker du att lärarutbildare tar i beaktande frågor om jämställdhet, genus och hbtq då de undervisar? På vilket sätt?
5. Hur upplever du att dina medstudenter har för förhållningssätt gällande frågor om jämställdhet och hbtq? Negativt/ positivt?
6. Hur borde man utveckla lärarutbildningen gällande de här frågorna?
 - På hurudant vis i så fall? Om den inte bör utvecklas, på hurudant vis är lärarutbildningen tillräckligt?
7. Borde det finnas en kurs angående de här frågorna?
 - Vad borde den innehålla?
8. Tycker du att det finns läroämne vid lärarutbildningen som har ett extra stort behov av att behandlas ur ett jämställdhetsperspektiv/ genusperspektiv?
9. Upplever du att kvinnliga och manliga lärarstudenter bemöts på olika sätt vid lärarutbildningen? Varför/ varför inte?
10. Hur upplever du inställningen till hbtq personer vid lärarutbildningen? Är den negativ eller positiv? Varför är den sådan som du upplever den?

Vill du tillägga något?